

تاریخین کو سو فلری

گئرچک ائرمى و گئرچک ائرمنىستانىن كؤك آراشدىرىماسى تارىخىدە

يازار : فرهاد جوادى يكان سعدي (عبدالله اوغلو) / اورميه ۱۰ / ايپول ۲۰۱۴

ائرمى و ائرمنىستان كونوسو، دونيا تارىخى و اوزلىكىله ده تورك دونياسى و آذربايجان تارىخىنин ان گىزلى و موركىب كونولاريندان بىريسى كىمى، هر زامان گىزلى و آچيلماميش بير دويون كىمى قالماقداير و نَدَنَسَه هئچ زامان دونيا عاليملرى و تاريخ بىلگىنلارى بونو چۈزمىھ، اساسلى و كؤكدىن آچىكلاماغاينى نائىل و باشارىلى او لا بىلمەيىلار. گرچك ائرمى كونوسو، بشر تارىخىنин ايلكىن مدنىت دئورلرى يعنى يئنى داش دئورونه عايىد اولان بير مسئله دىر. ائرمى دويونونو و گىزىنى آچماق اوچون، بشر تارىخىنин ان درين قاتلارينا گئىب چىخماق لازىمدىر، تا بو آددا اولان خالق و كوتله نىن كؤكونو آراشدىرىب تاريخ صحنه سىندە اوزه چىخارتماقلا، بو تارىخى گىزىن ده اوستۇ آچيلماميش اولسون. گرچك ائرمىنى و ائرمنىستانى تانيماق اوچون ايلك اونجە تورك بشر تارىخىن ده باغ، باغيچىلىك، آرپااغ، آرپااغچىلىك، بويو، بويوجولوك، موسكا، موسكاجىلىك، جادى، اووسون، اووسونجولوك، يات، ياتچى، ائرمىش و ائرىشمك مۇۋضۇ علارىنى آراشدىرىماق و بو آددا اولان خالق ايله ايليشكىسىنى اوپىرە نمك لازىمدىر. قدىم گئرچك ائرمى بو كونولارلا ايلگىلى بير آدام ايدى. اسکى ائرمى آدامى بو ايشلارين اىيە سى و پروفېنسالى ايمىش. او تورك خالقلارين لىدئرى و اوئنده رلىرىنىن سايىلىرىمىش. ائرمى و ائرمنىستانىن آدى، بىزىم اوچون اونون گىزىنىن آناكتارى كىمى سايىلىر. بو آد بىزە آراشتىرما كونوسوندا هانكى سمتە يۈنلەمە يى و يورومە يى گۆسترىر. بشر تارىخى كىتابىينىن بير سира بۇلۇملارى، بير دفعە لىك اولاراق كؤكدىن چىخارىلىپ آتىلىپدىر و او سира بۇلۇملاردىن بىرى ده ائرمى و ائرمنىستان تارىخى بۇلۇمدور. گرچك ائرمنىلر تورك تارىخىنин ان كۆكلو و حل ائىدigi روپ صاحبىي اولان خالق و طايفە اولوبدور. ائرمى و ائرمنىستان، روم - يونان تارىخلىرىنده "آرمىنى"، "آرمئنیا" و عرب قايناقلاريندا "ارمنىيە" كىمى و فارس - تورك منبعلىر و قايناقلاريندا "ائرمنىستان" كىمى قىئىدە آلىنىپدىر. "آرم" ، "آرمىنى" ، "آرمىن" ، "آرمىن" آدلارى و سۈزلەر تورك ميفولوگىياسى ايله باغلى، ميفولوگىيادان تئورە نميش آدلاردىلار. قدىم ائرمى آدامى يئرى گاندە توركون حكىمى و طبىبى، پسيكىياتيرى، گىپنوتىزماچىسى، كؤتو و شر قوه لردىن

قورويوجوسو، پاپاز و دين خاديمى، اووسونجوسو، بويوجوسو، تانرى و تانرى ائلچىلىرى ده اولورموش. او، زامانىندا بىر نئچە اونمىلى و روحانى وظيفە لرىن صاحبىي ايميش. اونلارين (گرچك تورك ائرمىسىنин) اساس ايلك مسكنى و قابىناغى "اور مو (اورميا) – وان گؤللرىنىن حؤوزه سى و چئوره سى اراضى اولموشدور. اونلار ائرادان چوخ اونچە لىدن ، بو اراضىلىرىن اىبىه سى ايدىلر و بو اراضىدە ايلكىن تورك – آذربايچان دؤولتلرى يارانمادان اونچە ، يعنى ماد(ميديا)- ماننا حكومتلىرىنىن چوخ اونچە لر، بو اراضىلىرىدە ياشايىب و بو اراضىنین يئرلى اهالىسىنин سايىلىرىدىلار. بو تورك سوپىلو خالق و اونون ياشادىغى اراضىلر، تاريخ بويو موختليف و چئشىتلە ئىدلا را مالىك اولوب و تانىنib دىر." هاي "آدى، توركچە سۆزدۇر و بىز اونلارى ھاياسا آدى تورك ايالتى و اراضىسىنин آدى ايله آدلاندىرىرىق. بونلار آوروپا يا خود قارا دىنizين هارالارىندان و يا بالكان يارىم آداسىنин هاراسىندان دوروب كۈچوب گلمە لرى و بىر مدت كىچىك آسيانىن فريگىيە اولكە سىنده و سونرا تورك تورپاغى اولان ھاياسا ايالتىنده يئرلشىمە لرى و سونرا اورادان دا قديم تورك اولكە سى اولان ماننالار // آيرىملار يوردونا (Arm.ini) يئرلشىمە لرى و اورارتولار آرمىنى ئى آلبى ضبط ائده ن دن سونرا ، اورارت تو سوی آدینى داشىملارى و آن سوندا اورارت تو چار لارىنین تشببىسو ايله آذربايچانىن ايندىكى ائرمىستان آدى اراضىلىرىن ده يئرلشىمە لرى ، بىر عجىبە و قرييە تاريخ اولايى دىر كى بىر آدسىز خالق هر دفعە كۈچدويو بىرین و قوناق قبول ائله دىگى آدامىن يا ائو اىبىه سىنин آدینى ، اۋزونە آد سئچىب گئتورمه بى ، ائتنوسلار تاريخىنده استىتا بىر حال دىر (يئرسىز يئرە يئرلى توركلر، ھايالرى ائرمىستاندان سورگون اولدوقلارى اوچون ، ائرمى آدلاندىرىدىقلارى ، آذربايچان تورپاقلاريندا ، قوندارما ائرمىستانىن پىئىدا اولماسىنا و يارانماسىنا سبب اولدو). بىر خالق نئچە اولسون كى هر دفعە بىر باشقاسىنин آدى آلتىندا ياشاسىن و اۋزونون اۋزەل و موسقىلى و بىللى سوی آدى اولماسىن و ائتنوگەنئىزى بىللى اولماسىن؟! اونلار ايندى ده تورك طايفاسى و خالقى اولان آيرىم و يونان – روم دىلىنده يازىلىشى "آرم" لار يا آرم اولكەسى، و اورارت تو توركلىرىن دىل و يازىسىندا ("اينى"/"اونى"/"مکان اولكە آدلاريندا ايشلە نى شكىلچى علاوه او لاراق) آرمىنى // آرمونى تورك اراضى آدى آلتىندا اۋز حياتلارينا داوام ائدىرلر. يئرلى تورك خالقى، هاي-لارين آرمىنى دن سورگون اثريىنده آرازىن قوزئى ساحلىنىدە، ايندىكى ائرمىستان آدلانان اراضىلىرىدە يئرلشىدىكى اوچون، بو تزه گلن و سورگون اولموش 10/000 "هاي" عائىلە سىنه ده ائرمى دئدىلر، چونكى اونلار تورك يوردو و تورپاغى اولان ائرمىستاندان اورايىا گتىرىيلىمىشىدىلر، اونا گۈرە اۋزلىرى ائرمىنى و يئنى مسكون اولموش آذربايچان تورك تورپاقلارينا دا، بوش يئرە و ناحاق يئرە ائرمىستان دئدىلر. بونو گلە جە يى

حساب ائتمه بین و قوناق پرور یئرلی تورک (آذربایجان) خالقی ائتدی و زور لا هایلارا ائرمى (توبونیم) آدینى بير ائتنوس آدى كىمى وئرىدی و اونلارين ياشادىغى و يئنى مسكون او لموش اراضىيە دە ، ائرمى آدى ايله باagli او لاراق ائرمەنستان آدینى وئرىدی ، يوخسا اونلار بو سون عصرلە قەدر ر ائرمى آدینى منىمسە ميردىلر و اوزلرىنى ، اۆز - اۆزلىكلىرىنە "های" و تورپاقلارينىن آدینى دا "هایستان" بىلېب دئىيردىلر. اونلار موقته آدا اىيە لنمكلە ، بؤيوک بير تارىخە و عنوانا و بؤيوک بير اراضىيە و كئچمىشە مالىك اولدولار و تورک خالقىنин اونلارا موقته يئرە وئرىدigi آددان ياخشىجا كوللانىب ، بېر ملن دىلر. ائرمەنستانىن چوخ بؤيوک عظمتلى تارىخى ، مدنىتى وار و اۆزو د چوخ قدىم بير خالق دير. ائۋەت بونلار دوزدور و بير حقيقتىر ، آمما بو سايىقلارىميز شان-شۇھەرت ، عظمت ، قدىملىك ، هانسى ائرمى يە و هانسى ائرمەنستانى عايىددىر؟! بو هایلارين اىيە لنديگى ائرمى آدى و هایلارلا دولوب او يوشموش ايندىكى آرازىن شىمالىندا آذربایجان تورپاقلارى ؟ ، يوخسا اصىل تورک سوپىلو آيرىم تورک طايفاسىنinin يوردو ؟ هانسى؟ آنادولودا يئرلشن حقيقى آرمىنى يا ائرمەنستان ، بوتون تورک دونياسىنinin و او جملە دن ایران ، آذربایجان ، آريا و توركىستان(اورتا آسيا) توركلىرىنин موغلار(دین خادىملرى) قايناغى اولان يورد و ايالتىميش. آرمىنى يا ائرمەنستان ، او و سونجو و بويوجو آيرىملارين يوردو سايىلىرىميش. اونلارين يوردونو اورارتۇ يازىلاريندا "آرمىنى" و يونان - روما مؤلىفلارين يازىلاريندا "آرم" فورماسىندا يازىلىرىميش و يئرلى توركلىرىن دىلىنده ائرمى و ائرمەنستان آدلانىرىميش و بو اولكە آنادولودا يئرلشىردى. البتە اونلارا (هایلارا) ، بو آدى يئرلى توركler ايکى اللى سونوبىلار . هایلارين آرمىنى اراضىسىنندن گلدىكلى اوچون ، توركler اونلارا آرمىنى دئىلر و چاغىردىلار. زامان كئچىكىجە تۈرە يىب چوخالدىلار و اونلارين ياشادىغى اراضىيە دە ائرمەنستان دئىلر و تارىخىدە هئچ-ھئچىنە بير دىگر صونۇ و سونرادان ساختا بير ائرمەنستان ياراندى. بو فرق ايله كى ايلكىن ائرمەنستان آنادولودا بير تورک اولكە سى ايدى ، اما بو سونراكى ائرمەنستان ، آذربایجان تورک تورپاقلاريندا ، آرازىن شىمالىندا يارانان اولكە و اهالىسى دە باشقى بير خالق ، يعنى تورک اولمايان و آوروپا كۈكلى بير خالق ايدى. های ائرمەنلىرىن بئله اوزگە مالىنا و تارىخىنە ال آتما احوالاتى آز اولمايىدىر. تورك عالىملرى و او زمانلارينىن بورجو بو قدىم دوغما تورك آدلارينى ، باشقاسىنinin اىيە لنمه سىنinin و منىمسە مە سىنinin قارشىسىنى آلماقدىر و اىزىن وئرمە يە لر كى اونلارين اوز دوغما سۈزلەر و آدلارينى ، اونلارين اوز عليه لرینە ايشلىسىنلار و بد نىت پلانلار جىزسىنلار ، نئجه كى هایلارين مسئلەسىنده بو ساياق تارىخى سهولرى ، ايندى تورك خالقىنinin باشىنا بؤيوک بللار آچىپ و آچماقدادىر و بوش يئرە يئنى گلمىش بير خالقا موقته سىنه ، نئچە مىن ايللىك سابيقە يە

(ایستاژ) مالیک ائرمنی آدلی تورک خالقینین تاریخینی و اراضی سینی (آرمینی، آنادولودا و ان گولو اطرافی تا اورمو گولو اطرافینا قدر) با غیشلادیلار و اوز دوغما تورک طایفا آدینی، ایندی اوز تاریخی دوشمنانی کوللانیر. های ائرمنی خالقی هئچ زامان اوزونو ائرمنی آدلاندیرمایبیب، بو آدی یئرلی تورک خالقی اوزو بیلمه دن (گله جه یی بیلمه دن) اونلارا وئریب دیر (تورک خالقی قدیم دن آد قویما و آد وئرمه پئشنه سی دیر). هایلارین تورپاق ادعالارینین کؤکو و زمینی، تورک خالقینین بوش یئرہ اور ارتولار زامانی اونلارا تورک ائرمنیلرین ادینی وئرمکده دیر، چونکی اصیل تورک آرمینی / آرمینیبا / ائرمنیبا / ائرمنیه اولکه و ایالتین اوزونه گوره، وان گولو حوزه سیندن تا اورمو گولونون چئوره سینه قدر اراضیسی اولوب و دیگر طرف دن ان اونملی سی بو کی، بو تورکلرین نئچه مین ایلیک تاریخلری و تاریخی ایزلری او بولگمه اولوب کی بونلاری بوش یئرہ با غیشلادیلار هایلارا و بو حرکت ایله دیگر بیر تورک اراضی سینین باشینی (آذربایجانین ایندیکی ائرمنیستان آدلی تورپاق لارینی) دا، بوش یئرہ (او های خالقینی ائرمنی آدلاندیردیقلاری اوچون) بؤیوک بیر فلاکته سو خدو لار، چونکی ایندیکی هایلار، تورک طایفاسی و خالقی اولان ائرمنی نین تاریخینه و تاریخی اراضی سینه ایله لنیب سویکه نهرک، آذربایجان اراضی سینی ده او قدیم ائرمنی تورپاق لارینا علاوه اندیب، "بؤیوک ائرمنیستان" خریطه سینی جیزیب و او خولیاسی ایله ياشاماقدادیر. یئر اوزونده کی تورک سویلو و تورک دیللى خالقلارین ياشادیغی اراضینی، ساکیت اوکیاندان تا آغ دنیز - ائگئی ساحللارینه قده ر او زانان اراضیده، ایکی اساس ائرمنی آدامینین قایناگی و توپلوم ياشادیغی یئری اولوب. غرب (باتی) سمتینده کی اراضیده "اورمو- وان گوللاری حوزه سینده، مرکزی "اورومیبا" / "اورومو" / "آرما" شهری و دیگر آنا قایناگی و توپلوم مرکزی اولان، تورک دونیاسینین شرق و دوغوسوندا یئرلشن ایندیکی شرقی تورکیستاندا، اویغور تورکلرینین آنا تورپاغی ساییلان، اورومچو شهری دیر. آیریم ... ارمیا ... اورمیا . بیز مقوله ده چالیشیریق بو اوچ آدین بیر- بیریله با غلیلیغینی و اونلارین آراسیندا اولان با غلاری اثبات ائده ک.

ایندی بورادا یئری گلمیشکن لازیم گورونور بو مقاله مؤلفینین تورکیه تورکجه سینده 2014 فئورال آییندا یازیلمیش "کول توروموزده موسکا" آدلی مقاله سیندن ائرمنیستان کونوسو حاقیندا اولان پارچانی عینا بورادا گتیره ک¹: "ائسکی تورکلرده بویوجولوك، اووسون و اوئن گورولوك، کؤک توتموش دینسل ایناملاری و اینانجلاری، اوز حیاتینی داوم ائتدیرمکده ایدی و بعضی تورک بُوی و طایفالارینین آدی دا (ائتنونیمی) بو سیرا ایناملار دان و بو کیمی پئشه لرله ایلگیلی قایناقلاناراق، ائتنونیمیلری يار اتمیش دیر. او سیرادان بیز "ماغ" / "ماق" Maq // Maq طایفاسینی و "آیریم" Ayrim طایفاسینی آد آپارا بیله ریک. "آیریم" لار آن

اسکى تورك طايقا و بُويلاردان بيريسى ساييلير. آيريم، آذربايجان قibile بيرلشمەسى حاققىندا تورلو خالق سۆز آچىملارى واردىر، آمما آن قانع ائديجى و عاغيلا باتان آنلامى بو تورك قibile و طاييفاسىنин آدى حاققىندا آچىكلامانى ، آذربايجان ميفولوگو و تاريچىسى "مير على سئييدوف" M.Ә.Seyidov قلمه آلىر و يازىر : آيريم اسکى تورك سوى و قibile بيرلشمەسى ائنتوسونون آدى "آى" Ay و "ريم" Rim سۆزلىرىنىن بيرلشمەسىندىن يارانىب. "آى" تورك سۆزو "تانريسىل ، تانرى ، سماوى ، ايلاھى ، مقدس ، گؤىدن ائنمە ، كوتىسال " آنلامىندا دير . آدین ايكىنجى بولۇمو يعنى "ريم" ايسيه كازان Kazan، كويبال Kuybal، لېبىد Lebed قىرقىز Qırqız، آلتاي Altay، تىلئوت Teleut، شور Şor، ساكاىي (ساقاى) Sakay/Saqay تورك دىللارينده "اونجه دن خبر وئرەن" ، "اونجه دن خئىرى-شىرى بىلەن" ، "پىئىغمېرىلىك" دئمكدىر. "ريم" Rim سۆزۈندەن تورك خالقلاريندا "ريمچى" Rimçi و "ريمچىلىك" Rimçilik سۆزلىرى ده يارانلىيلىدىر. ھامىسى "ياخشى خبرى، گلن خوشباختلىقى، كۆتو خبرى باشا گلن اوغور سوزلوغۇ خبر وئرمك ، اوزان ، باكشى و اونلارين باشچىسى "دە دە قورقۇدو" يادا سالىر . سئيدوو Seyidov "آيريم" سۆزو يا آدینى ، تورك سۇيلىو ساك لار يا ساكالارلا باغلايىر. 2 آذربايجانلى عاليمین وئردىگى اىضاح و آنلامىردان باشقابونو آرتىرمالىيق كى "آى" Ay سۆزو عىنى حالدا طېبىقى دە دە قورقۇت كىتابى "دانىشان" ، "كونوشان" ، "سۈيلىه يىن" دئمكدىر. دە دە قورقۇت كىتابىنىن گىرىشىنده اوخويوروق "قورقۇت آتا آيىتدى": "بورادا "آيىتدى" ayıtdı يعنى "سۈيلىه دى ، هوشدارلىك وئرمك ، خبر وئرمك" آنلامىندا دير. دئمك "آى" يىن تورك دىلىنده (اوژە لىيكلە اوغوز توركىجە سىنە) بىر آنلامى دا (سئىيدووفون دئىيكلەرنىن باشقابونا) ، "سۈيلىه مك و خبردارلىق" اىتمكدىر. آيريم Ayrim سۆزو و ائنتونىمىي اصلىنده توركىجە "آيريم" irim سۆزو ايلە بىر كۈكەن او لا بىلەر يعنى آيريم ، آيريم irim سۆزۈنون باشقابونا فونئىتكى واريانتىدىر ، چونكى "آيريم" irim سۆزۈنون آنلامى دا بىر فىكىرى و احتىمالى بىزىدە گوجىنلىرىر و بىزى ساندىغىمىزى سوركالە بىر. شمس الدين سامى قاموس تركى آدلى لوغت كىتابىندا "آيريم" irim سۆزۈنون آنلامىندا يازىر : آيريم irim = آيرمەك دن . آيرمە ، وصول (چاتما ، نائىل اولماق ، اولاشماق) – فال آچما ، تفأ ، استخاره 3

دئمك "آيريم" Ayrim تورك طاييفاسى ، اوز طايقا و ائنتوسونون آدینى ، اون گۈرولوك اندەن و اونجه دن خبر وئرەن اوز طايقا باشچىسى ، طايقا بؤيوکو و آغ ساققالى ، طايقا باكشى/ باخشى و اوزانى نىن شرفىنه ، "آيريم" قويوبدور . چوخ گومان ، بو طاييفانين باشچى و لىدىئرى ، اون گۈرۈ حىسىنە مالىك بيريسى ايمىش و اونجه دن خبر وئرەن ايمىش... "

تاستیوس"-ون Tastius دئدیگینه گوره "آرمینی" Armini خالقی فرات ایرماگی اوچون آت قوربانلیق ائده رمیشلر و بو ایرماغین دالغلاری(لپه لری) و کوپویو ایله اون گورولوك ائده رمیشلر. **4** تاریخچی "آگاتننگلوس" Agathenglus ، "پئلینی" Pelini و "پلوتارک" Plotark دئدیکلرینه گوره آرمینی ده آن سوییملی تانرى ، تانریچا Anahit "آناهیت" ایمیش و اوزه ل آیلار و گونلر، آى و گونشە حصر اولونوشدور. گئزئنفون "آناباییس"دا Anabayis ایشاره ائدیر کى آرمینی لر گونشە ، سویا قوربان Gezenfon گسرمیشلر.**5** تاریخچی آگاتننگلوس يازير کى گونش و نور ، ایشيق تانريسي ميترا(ميسرا) نين آرمینی نين باگايارنيك بىندە تاپیناغى واريميش. **6** بونو دا آرتيرمالىيق کى آيريم Ayirim آدىندا ، آى "Ay سؤزو آسکى تورك ديللىرىنده (يواخاريدا سايدىقلار يمىز آنلاملاردان باشقا) "كونوشماك ، دئمك ، بىان ائتمك ، سؤيلمك ، و عظ ائتمك" آنلاملاريندا دا گلىبىدىر.**7** "ايريم irim / ايريم irim / ايريم irim" (ريم rim / rim / rim) ، ويرد و دوعا اوخوماق ، ميزىلداماقلا بوغوناق و ياخشى دويولمايان بويوتى Büyü و جادو سؤزلرى آنلاميندا اولان "آرم" Arm سؤزو ، "آيريم" Ayrım ائتنوسو و طاييفاسى آدىنین اونسوز ünsüz سسلرسىز (صائىتسىز حرفلىر // حروف بىصدا) يازىلمىش فورماسىدىر. چونكى ائسکى چىوى (ميخ) يازىلاريندا ، بىر چوخ آرادا گلن اونلو ünlu سسلر (سوزجوكلار) و يوموشاق "ى" y ، "غ" g كىمى سسلر دوشوب يازىلمىرىدى. اورنك اوچون Ayrım "آيريم" آدى يازىلاركن ، a "آ" دان سونرا يوموشاق "ى" y و "ر" r دان سونراكى "ى" y اونلو سسى دوشوب و "آرم" Arm فورماسىنا كئچىبىدىر. آيريم Ayrırim ----> آرم Arm. توروخانسک ياكوتلارى ميفولۇز ياسىندا "آى" Ay / "آى" Ai ، يارادىجى // يارادان // تانرى آنلامىندادىر.**8** آذربايجاندا اوزه للىكله ايران آذرباي詹يندا "آيريمى" Ayrımı ، "آيريملى" Ayrımlı آدلى تورك طايifa ايندى ده كندى حياتينا داوم ائتىرماكده دىر. بو ائسکى تورك طاييفاسى قارا دنىزىن گونئى دوغوسوندا يعنى وان گولونون چئوره سىنده يئرلشىرىمىش. آيريم تورك طاييفاسىنین بو يئرلشىدىگى و يورت سالمىش يئرلرى كندى ائتنوس آدلارى ايله باagli او لاراق ، "آيريمىنى" Ayrımini و يوموشاك "ى" y سسىنин دوشمه سىلە "آرمىنى" Armini و سوندا دا قىسسا (تورك دىلينه اوزه ل اولان) "ا" صائىت سسىنин دوشمه سىلە و عىنى حالدا آسور ، آرامئى ، فارس ، بابيل ، يونان ، هاى ، ايرى ، روم و باشقى هىند-اوروبالى دىللرده اولمادىغى يوزوندىن ، گىل تابلېت لرده ، داش و قايا اوزه رينده چىوى (ميخ) يازىلاردا ، بالبال لاردا ، داش بابالاردا ، كتىبە لرده و كىتابلاردا و باشقاباشقا قايىاقلاردا و اوزه للىكله ده "اورارتۇ" داش و قايا اوستۇ چىوى (ميخ) يازىلاريندا ، "آرمىنى" Armini فورماسىنى و آدىنى آلمىش و بؤيلە ده تارىخىدە

تانييپ و ايندي ده تانيماقداير. بو تورك "آيريم" Ayrım طايها، اولكه سينين آدينى عرب جوغرافياچيلارى و گزگينلرى (سياحلاري) كندي اثرلىينده "آرمنيه" Erməniyə گيبي يازميشلار . بو تورك اولكه سى "ارمنيه" Erməniyə//Erməniyə و يا اورارتولار و ائسکى يونان يازارلارين ديليجه دئسه ك "آرمينى" Armini ، آيريم Ayrım تورك طيفاسينين اولكه سى دئمكدير. بيزه گئره هيـت / Het ، ماننا Manna ، ميديا Midia (ماد Assur) و آشور ايمپيرياـلـارـى زامـانـى ، حـيـاتـ سـورـهـ نـ بوـ اـولـكـهـ ، دـيـنـ خـادـيمـلـارـىـ وـ دـيـنـ باـشـچـيـلـارـىـ اوـلـانـ "ـماـقـ"ـ لـارـينـ اـسـاسـ مـركـزـىـ وـ قـايـنـاغـىـ اوـلـوبـ ،ـ يـعنـىـ ماـقـلـارـ دـئـدـيـگـيـمـىـزـ دـيـنـ آـدـامـلـارـىـ دـاـ ،ـ آـيـرـيمـ"ـ تـورـكـ طـيـفـاسـيـنـدانـ چـيـخـيـبـ بوـتـونـ اـولـكـهـ لـرـ يـاـيـيـلاـنـ دـيـنـچـيـلـارـ وـ دـيـنـ خـادـيمـلـارـىـ اوـلـموـشـلـارـ وـ مـيـديـاـ تـورـكـلـارـىـ دـؤـورـونـدـهـ بوـ دـيـنـ باـشـچـيـلـيـغـىـ روـلـونـوـ تـورـكـ دـوـنـيـاـسـيـنـداـ وـ باـشـقاـ تـورـكـ يـورـتـلـارـيـنـداـ ،ـ كـنـدىـ اوـزـهـ رـيـنهـ گـئـتـورـمـوشـ خـالـقـ اوـلـموـشـلـارـ وـ اـئـلهـ جـهـ دـهـ بوـتـونـ تـورـكـ توـپـرـاـقـلـارـيـنـاـ يـاـيـيـلـيـقـلـارـيـنـاـ گـئـرـهـ ،ـ گـونـوـ گـونـدـنـ بوـ "ـ آـيـرـيمـ"ـ (ـ آـرـمـينـىـ Armini ،ـ آـرـمـينـيهـ Erməniyə)ـ اـولـكـهـ سـىـ ،ـ سـايـ باـخـيـمـيـنـدانـ آـزـالـاـقـ باـشـقاـ يـادـ خـالـقـ اوـنـونـ توـپـرـاـغـيـنـاـ گـيـرـيـبـ ،ـ يـئـرـلـشـهـ رـكـ ،ـ اوـ تـورـكـ طـايـهاـ وـ اـئـتنـوـسـونـ هـمـ توـپـرـاـغـيـنـاـ ،ـ اـولـكـهـ سـينـهـ ،ـ هـمـىـ دـهـ آـدـينـاـ ،ـ اوـيـگـارـلـيـغـيـنـاـ يـيـهـ لـهـ رـكـ ،ـ تـارـيـخـدـهـ بـيرـ نـاحـاقـ وـ يـالـانـ اـدـعـاـداـ بـولـونـموـشـلـارـ .ـ بوـ اـئـسـكـىـ تـورـكـ اـئـتنـوـسـوـ يـعـنىـ "ـ آـيـرـيمـ"ـ Ayrım اـئـتنـوـسـونـونـ اـولـكـهـ سـينـينـ وـ دـؤـولـتـينـ آـدـىـ ،ـ اوـرـارـتوـ طـرـفيـنـدنـ يـئـنـيـلـيـكـىـنـ سـونـراـ تـارـيـخـدـهـ "ـ اوـرـارـتوـ"ـ Orartu آـدـىـ اـيلـهـ ،ـ سـامـىـ دـيـلـلىـ خـالـقـلـارـيـنـ دـيـلـيـنـدـهـ "ـ آـرـاشـتـواـ"ـ Araştua وـ اـئـرـادـانـ اـئـنـجـهـ 5ـ جـىـ يـوزـاـيـلـيـكـىـنـ سـونـراـ "ـ آـرـمـينـىـ"ـ Armini ،ـ "ـ آـرـمـينـيهـ"ـ Erməniyə ،ـ "ـ آـرـمـينـستانـ"ـ Ermənistən آـدـىـ اـيلـهـ تـانـيـمـاـقـدـاـدـىـرـ .ـ آـيـرـيمـلـارـيـنـ Ayırım (ـ يـئـنـيـلـيـكـىـنـ اـئـنـجـهـ)ـ يـاشـادـيقـلـارـىـ بـؤـلـكـهـ نـينـ مـركـزـىـ وـ قـايـنـاغـىـ "ـ كـاـپـادـوكـيـهـ"ـ Kapadokiyə اوـلـموـش~دـورـ .ـ بوـ اـولـكـهـ نـينـ (ـ اوـرـارـتوـ)ـ بـيرـ نـئـچـهـ آـدـىـ اـولـوبـ وـ يـاخـشـىـ دـئـمـيـشـ اوـلـسـاقـ ،ـ چـئـشـيـتـلىـ خـالـقـلـارـ طـرـفيـنـدنـ وـئـرـيـلـمـيـشـ چـئـشـيـتـلىـ آـدـلـارـ دـاشـيـمـيـشـ خـالـقـ وـ اـولـكـهـ دـيرـ .ـ آـماـ بوـ اـولـكـهـ نـينـ كـنـدىـ خـالـقـىـ طـرـفيـنـدنـ وـئـرـيـلـمـيـشـ آـدـىـ "ـ بـياـيـنـىـ"ـ Biyaini يـاـ "ـ بـوـيـاـيـنـىـ"ـ Buyaini اـيمـيشـ.ـ بوـ خـالـقـينـ كـنـدىـ اـولـكـهـ سـينـهـ وـئـرـدـيـگـىـ آـدـ ،ـ "ـ بـياـيـنـىـ"ـ Biyaini يـاـ "ـ بـوـيـاـيـنـىـ"ـ Buyaini يـوـخـ ،ـ اـصـلـيـنـدـهـ "ـ بـوـگـوـ"ـ اـيـنـىـ"ـ Bügü ini يـاـ "ـ بـوـيـوـ"ـ Biyaini اـيـنـىـ"ـ ini Büyü ini اوـلـموـش~دـورـ وـ اـسـكـىـ يـونـانـ ،ـ رـومـ ،ـ آـسـورـ ،ـ فـارـسـ ،ـ اـيـرـىـ وـ باـشـقاـ تـورـكـ اوـلـماـيـانـ خـالـقـلـارـيـنـ "ـ اوـ"ـ تـاـ اـوـنـلـوـ سـيـنـينـ اوـلـمـادـيـغـىـ اوـچـونـ "ـ بـياـيـنـىـ"ـ Biya ini وـ "ـ بـوـيـاـيـنـىـ"ـ Buya ini فـورـماـسـيـنـداـ قـئـيدـ اوـلـونـوـبـدـورـ .ـ "ـ بـياـيـنـىـ"ـ Biya ini وـ "ـ بـوـيـاـيـنـىـ"ـ Buya ini بـيرـ چـوخـ عـالـيـمـلـارـ وـ تـارـيـخـ اوـزـمانـلـارـىـ وـ آـرـاشـتـيرـيـجـيـلـارـ طـرـفيـنـدنـ يـورـومـلـانـيـبـ وـ بوـ قـديـمـ اـولـكـهـ آـدـينـىـ ايـكـىـ آـدـلـيمـ "ـ اـورـمـياـ"ـ Urmiya وـ "ـ وـانـ"ـ Van گـوـلـ لـريـنـينـ بوـ اـولـكـهـ دـهـ

ساحیلیندە ، ایندیکی "های"لار یاشایان بئرە "ائرمەنیستان" دئدیلئر. آذربایجان تاریخچیسى ق. غئیب الە بئو" Qeybullayev یازىر : "ايندیکی ائرمەنیلرین (ھایلارین) اولو اجدادلارى اولان فريگى لر ائرادان اونجە بالكان ياريم آداسىندان كىچىك آسيا يى كئچىب گلمىشلر. فريگى لرىن بىر قىسمى آسور قابىنالقلاريندا "اورومە" Urume و اورارتۇ قابىنالقلاريندا "آرم" Arm و لايتىنده (اصليندە آرمىنى كىمىدىر لاكتىن بو آدىن سونونداكى "اينى" ini اورارتۇ دىلىنده يئر آدلارينين سونلارينا آرتىرىلان شكىلچىدىر) يئرلشمىشلر. يازار سونرا قىد ائدىر : "آرم Arm توپونيمى بالكان ياريم آداسىندان كۆچوب گلنلىرىن سۈزۈدورمو ، يوخسا اونلار "آرم" آدلى اولان اولكە يە گلېپ اوتۇرموشلار ؟! ، بو ھله آيدىن دئىيل". 9 گۇرونور بىزىم كندى تارىخچىلر يەمىز آرم سۈزۈنون نە اولدوغۇنۇ و نە ايلە باغلىدىر ، ھله لىك چۈزە بىلەمە بىب و آچىكلايا بىلەمە بىيلر و بىر سىر و تارىخ گىزى كىمى قالماقدادىر. بؤيلە اولونجا باشقالارى بو گىزلى قالماش تارىخى حقىقت لىردىن ياخشىجا كندى خىئيرينه گۈرە يارارلانيڭلار و سونرا دا بؤيوك حولىالارا دالماش اولورلار و توركە عايىد تارىخى گئرچەك لر و اولايىلار بىر باشقاسىنин آدى ايلە رقم يئىير و سوندا كندى گىزلى و اوستۇ آچىلمامىش تارىخىمизىن اسىرى و گىرىفتارى اولوروق و هىچ يول بولامىرىق كى بو دويونلارى چۈزە بىلەك. بو گىزلىرى چۈزە بىلەمە يىنجه، "بؤيوك ائرمەنیستان" توپراقلارى خولىاسىلە يوز-يوزە گلىرىك و باتى دونياسى و باتى تارىخچىلر دە بو يئرسىز و بوش ادعايىا دىتكى دورور. آيرىم اينى Ayrim.ini آيرىم-اينى Ayirim آيرىم Ayrim تورك اولكە سى و تورك خالقىنин گىزى آچىقلانا قىدر تورك خالقينا اولان يوروشلر و باسقىلار سونا آرمىمە جىك و داوام ائدە جىك. آيرىم Ayrim تورك اولكە سى و خالقى گىزى، چۈزولمه يىنجه دوغۇ آنادولو توپراقلاريندان باشقى ، آذربایجان توپراقلارينا باشقىن، يوروش و ايشقال اولونما پروسئسلرى داوام ائدە جىك ، چونكى "بؤيوك ائرمەنیستان" خرىطە سىنە گۈرە توركىيە نىن دوغۇ قىسمى و آذربایجان توپراقلارى آلينمالىدىر. بو سوى-نسىل آدىنى و عىنى حالدا بو اولكە آدىنى توركلر كندى اللرى لە اونلارا وئرىب و ايندى دە كندى آلىشىدىغى اودون اىچىنە ياخىلىر . توركون او يوماسى و آغىر اويكويا دالماسىندان، گۈرۈن رقىب و توركە قارشى دورانلار تارىخ آدىنا نىل سۈليلە بىرلر . اورنەك اوچون تارىخچى گـ. كاپانسىيان یازىر : "آريم" Arim آدىنى داشىيان هىند-آوروپا كۈنلى طايifa ، بالكان ياريم آداسىندان كىچىك آسيا يى ، هەتلەرىن اولكە سىنە ، "ھاياسا" Hayasa آدلى ولايتە (ايندیکی آرزىنچانان Erzincan) گئىمىش، سونرا ايسە ائرادان اونجە 6-7 جى يوزايللرده ، ائرمىن يايلاسىنا ، داها سونرا اورارتۇ Orartu اولكە سىنە يايىلىمىشدى. 10 دئمك آيدىن اولور كى ائرمەنلر ائرادان اونجە 6-7 يوزايللرده ائرمىن يايلاسىندادا ياشابىرىمىشلار ، اساس سۈز بوراسىندادىر كى بىز بو تارىخچىنин دئىيگى ائرمەنلىرى

آوروپا کؤکنلى اولان اينديكى ائرمانيلار ساياق ، يوخسا تورك ديللى و تورك سوپيلو آبيريم Ayırırm (آرم Arm) طاييفاسى و خالقى ساياق.؟! آن اساس پروبلئم و موضوع "آرم" Arm يا "آرمىنى" Armini سوى و ديل كيمىلىنى آچىكلاماق و بو تاريختى گىزى چۈزمىكدىر. بونون اوچون تورك تارىخچىلرین اوزه رينه چوخ بير آغىر يوك دوشور و گەرە ك دير بو گىزى چۈزمك لازىمىدىر. روس تارىخچىسى دياكونوو Diakonov يازىر : "ائىمنى ائتنونىمى "آرم" Arm اىالتىنин (اولكە سىينىن) آدیندان آلمىنمايدىر. 11 بو آد مىدىالىلارا ، فارسلارا ، اونلاردان دا عربلە كېچمىشدىر. تورك سوپيلو اورارتۇ شاھلارى "مئنوا Menua ، آركىشتى Argıştı ، ايكنىجى ساردور Sardur II" آرم اىالتىنى (اولكە سىينى) ايشقال ائدبى اورارتويما فاتمىشلار. بىرىنجى آركىشتى بو اىلتىن 6600 دؤيوشچو ، ايكنىجى ساردور ايسه 10/000 نفر ئائىلە نى وان Van گۈلو اطرافى اراضيە (يعنى اورارتۇ يا) و سونرا دا ايندىكى يېرئوان (ايروان) شهرىنин ياخىنلىغىندا تىكىدىكلىرى ايرپونى Irpuni قالاسينا كۈچورموشدور. آذربايجان اراضىسىنده ايندىكى ائرمىستانا ايلك ائرمانيلرین (اصليندە آوروپا كۈكىلى های لارين) گلمە سى ده بو اولاپىلار و حادىتە لرلە باغلىدىر. 12 های لارين بو بولگە لرە گلمە لريندىن چوخ اۇنچە دن ، "ائىمنى" تورك سۆزو ، بىر تورك آدى كىمى اورارتۇ // بويما اينى // آيرىمېنى توركلىرى طرفىندن كوللانماكدا يېمىش. بو يېرلى تورك خالقى ائرادان اول 7-8 يوز ايللىكىلردن بو آرمان Ermən (ائىمن آرمان Ayrıman آدلارى ايله تانىش ايدىلر و كندى چوجوقلارينا دا بو كىمى آدلارى قويورموشلار. ائرنك اوچون اورارتۇ Orartu // بويما اينى Buyaini // آيرىمېنى Ayrımini شاهى Rosa روسا نىن آتسىنinin آدى Erimena "ائىميئنا" ايمىش. Oscar White Muscarella "اوسكار وايت موسكارئللا" ، آسور شاهى سارگون -ون اورارتۇ يا حربى يوروشو حاققىندا يازدىغى راپورون اون يازىسىندا پروفسور "استفان كرول" prof. Stephan Kroll قىئىد ائدير كى سارگونون اورارتويما سلاوش يوروشو زامانى ، اورارتۇ شاهى روسا "ائىميئن" بىن اوغلو ايمىش 13.

"آيرىم" لار تورك دونياسىنinin دىنىل و دىنى آخوندلارى (خوجالارى) ، شامانلارى و موغلارى كىمى ، بوتون تورك اولكە لرينه و توپراقلارينا يايىلماقدا اولموشلار. آيرىملار آن آسکى زامانلارдан يعنى آسکى تاش دئوروندىن بىرى اووسوندان ، موسكاجىلىكdan باشلايراق ، سون دئورلرین زرتوشت دىنىنин مؤغلارى // ماقلارى اولاراق ، موغ و ماق كىمى اسکى دونيابه تانىنمىشلار و گئت-گئدە اصىل حقىقى "آيرىم" آدى ايتىب-باتىب ، آرادان گئىب و "ماق" فورمونو و آدینى قازانىب داشىماقدا اولويدور. "آيرىم" يعنى "اؤنچە دن خبر

"بۈيۈتىن" ، "اۋنەجە گۆرەن" دئمکدیر. اسکى تورك دىلىيندە "بۈگۈ" // "بۈيۈتىن" بىلەن سىخىرىڭىز، "أووسۇن" Ovsun و Sehir "سەھىر" ، "آرپاڭ" Arpağ دا دئىيە جادى Cadi ، "آرمانىستان" Armanistan (سۈزىلەرنىڭ ئەمەن تۈرى) سۈزلىرى ايلە تورك دىلىلارىنىن سَس دە يېشىمىي قانونونو و اۇزە لىيكلەرنى (B-M م سىللەرنىن دە يېشىلمە سىنى) گۆز اۇنونە آلاراق عىنى سۈزدۈر ، يعنى اصلىيندە "آرپاڭ" Arpağ سۈزو ھەمن آرم Arm / آرماغ Armağ / آرما سۈزۈدۈر. Arma

بؤيله اولاق بو سونوجا چاتيريق کي اسکي تارىخىدە اۋزه لىيكلە آنادولو اسکي تارىخىندا "آربونى" Arbuni اولكە آدى دا ھەمن اسکى تورك اولكە سى اولان آرمىنى /Armini آرم.اونى Arm.uni / آرمئىنيه Armeniyə / آرم.اين.استان Arm.in.stan دىر.

آربونی Arbuni < آرمونی Armuni < آرمینی Armini < آرمئنی Armenia .

سوزو "آرم" Arm = سئحیر sehir، اووسون ovsun، جادی cadı، بوگو bügü، موسکالا muskala و اسکى تورک سوزو اولان "يا" Ya دان (انگین سو/bugü، دنیز deniz، دریا derya، گول ög) یارانیب و آنلامی "بوگو" bugü/büyük، بوردونون گولو، بویوتبولو bugü يولو، بویوتبولو bugü گول دیر.

آرم. يا ---> آرمیا Armiya ---> اورمیا Ormiya ---> سئحیرلی سو // سئحیرلی دریا // بویولو دنیز. شمس الدین سامی Sami. ش آرپاغ سوزونون آنلامیندا یازیر : آرپاغ = (قیسالمیشی "آرپا") اسکى بوت پرست تورک موغ، کاهین، گام باشچیلارینین حاستالارا اوخودوقلاری بوگو، بویو، اووسون یا سئحیر. 14 ش. سامی "آرپاغچی" سوزونون آنلامیندا یازیر : اووسونجو ovsuncu، ساحیر، بوگوجوت // bugüc، اوفوروکجوت üfürük، اولان ماننادا "آرما ایتی Arma" آدلی شهر و ویلاتدن آد آپاریلیب. عینی حالدا عرب قایناقلاریندا هر زامان اولدوغو کیمی گونئی (ایران) آذربایجانیندا "اورمیا" Urmiya و "اورم" Urm آدلی ایکی توپونیمدن آد آپاریلیب کی بونلارین هر ایکیسی ده ایندیکی "اورمیا" Urmiya شهر و توپونیمین آدی ایله باغلی و ایلیشکیده دیر. آذربایجان تاریخچیسی ق. قئیب Urmeyate اله یئفه گوره چوخ احتیمال ایندیکی "اورمیا" شهرینین آدی، "اورمئاته" قئیب ایندینین قیسالمیشیدیر (ق. قئیبوللایئو-آذربایجان خالقینین تشکولو تاریخی). اسکى تورک دیلینده "آریم" Arim، "آریم" Arim سوزلری "فال" ، "نیشانه" ، "بلگه" ، "اونجه" گوره ن" ، "اونجه دن خبر وئره ن" ، "اووسون" ، "جادی" ، "بوگو" // "بویو" و "سئحیر" دیر. ق. قئیبوللایئو یازیر کی بو "آرما ایتی" Arma آدین ترکیبینده "آتا" سوزو ایشله نیلیبیدیر (آرم Atey + آتی Atey) و چوخ احتیمال کی ایندیکی "اورمیا" ویلاتی و شهری، "موغ" / "ماع" / "ماق" لارین بئری-بوردو و اقامتگاههalarی اولموش آیدی. بونا گوره دیر و تصادوفی دئیل کی "اورمیا" شهری "زرتوشت" -ون دو غولدوغو بئر سایلیلر. قوزئی آذربایجانین زاگاتالا بولگه سینده ده "آرماتیان" Armatiyan آدلی اورونیم (داع) وار کی چوخ احتیمال لا ماغ لار یا موغ لار لا ایلگیلیبیدیر. یعنی بو داغین آدی "آرم" Arm + آتی "An" + آن "Atey" = بوگوجو و سئحیرجی پاپاز لارین بئری و مسکنی). آرم = بویو، سئحیر، اووسون، جادی، فال، طالع، بخت و اقبال، اونگورولوک، اونجه دن خبر وئرمک، موسکاجی، بویو و موسکا ایله تداوی و درمان انتمک و بو کیمی آنلاملار. (بونلار آرم-ین arm بیرینجی - ایکینجی درجه لی آنلاملاریدیر. آرم سوزو دیگر آنلاملار و معنا چالار لارینی دا الده ائبیدیر و بیزه گوره معنا چالار لاریندان بیریسی ده اردو، قشون و

قشونون قوللارى دئمكدير. مثال اوچون اردونون ساع قولو يا سول قولو ، اينسان اور گانلاريندان ساييylan قول لار آرم-ين n درجه لى معنا چالارلاريدىر) "آتى" Atey / آتاي = آتا ، ده ده ، آغ ساققال ، پاپاز ، كاهين ، موغ ، ماق ، شامان ، گامان ، موللا ، خوجا ، كاتوليکوس ، پاپ ، پاپا و بو گىيى آنلاملار . "آن" An بير احتيمالا گوره "جمع" ، چوخلوق علامتى و بلگە سى سۇنلوق (= پسوند) اولموش اولا و باشقى احتيمالا گوره ائسكى توركى توركى و اورارتوجا "اين" in و "اينى" ini (= يورت ، مسكن ، يووا ، ياشايىش يئرى) توپونىملەر اوزەل سۇنلوق و شكىلچى اولموش اولا . بورادا يئرى گلمىشكىن بونو دا آرتىرمالىيەت كى "ائرمىيا" Ermya / "آرمىيا" Armya پىغمېرىن آدى دا چوخ احتيمال اولونور كى "آرم" Arm / آرمىيا Armya / اورمىيا Urmya توپونىملەر يابوگوتىg// بويو ئىبىعىنى، اووسون ovsun سۈزلەر و آدلارى ايلە باغلى اولموش اولسون و بو پىيغمېرىن آدى اونون تورك سوپىوندان و آييرىم / آريم Ayrim / آرم Arm ياماغ Maq// Maq طاييفاسىندان اولموش اولسون . "آييرىم" Ayrim توركىلەرن تارىخىده ، اسکى آنا و دوغما يوردلارىنин قورو آدى ، آرمىنى Armini / آرمئنيا / آرمەنیستان Ermənistən / ارمەنیيە Erməniyyə / ارمەنیيە Erməni آوروپا سوپىلو "های" خالقىنин يانلىش اولا راق كندىسى ايلە داشىدىغى "ارمنى" سۇى آدى كىمىي قالماقدادىر . "آييرىم" Ayrim توركىلەرنin اصىل ، حقيقى و دوغرو اراضىسى ايندىكى آرزىنجان تا كاپادوكىيە بولگە سى اراضىسىنده ن توتموش كارا دىنizين گونئى دوغو كىيىلارينا (ساحيل لرينه) قده ر اوزانىب گئدىرمىش . آراز ايرماغانين قوزئىنىن يئرلشن Armenia "آرمئنيا" يا ائرمەنیستان Ermənistən اولكە آدى ، تارىخ باخيمىندان و تارىخ علمى آچىسىندان ، اصىل ، حقيقى اولكە و ائتنوس آدى دېيىل . بو آذربايجان توپراقلارىنин ائرمەنیستان آدى داشىماسى بونا گوره دىر كى اورارت تو دؤولتىنин آييرىمینى Ayrimini / ائرمەنیستان Ermənistən تورك اراضىسىنده يئرلشمىش "های" لارىن ، آرازىن قوزئى بولگە سىنە سورگون اولوب يئرلشمە لرى يوزوندن ، يئرلى تورك خالقلارى اونلارى ائرمەنیستاندان گلدىكلرى اوچون ، ائرمى آدلاندىرىدىلار و ائرمى تورك آدينى حقىقتى دوشونمه دن اونلارا تاخما آدى كىمى تاخدىلار و زامان سوره سىنده بو تاخما آد ، ناحاق و يئرسىز اولا راق "های" خالقىنин اوستوندە قالدى و اونلار دا ، يئنى يئرلشمىش يورتلارينا دا ائرمەنیستان آدينى وئرىدىلار ، يوخسا اصىل حقىقى آييرىم Ayrim // Ayrim توركىلەرنin يوردو و اولكە سى ارمەنیيە Erməniyyə / آرمىنى Armini / ائرمەنیستان Ermənistən ، آنادولودا وان گۈلو و اورمىيا گۈلو چئورە سىنده يئرلشمىش بير تورك اولكە سى ايدى . موسقا // موسكا muska يا طىلسىم بير دوغال يا غئيرى دوغال مادە دن دوزە لمىش شئى

دیر کی اوندا قورویوجو - بويولو قووّه لر ، خوش طالئع وبخت- اقبالی جذب ائتمە دە و شیطانى ، قارا دئولرى و گوجلرى دفع ائتمکده دیر.

هر بير ائرمىنى ، عينى حالدا بير اویغور توركى دە سايىلىرىدى. اونلارين آدلارى "اوغرلۇ" ، "اوغرور" و "طالئى خوش" ، "باختلى" ، "موباركلىك" آنلاملارى ايله (بوتون توركولوق عاليملارين يئكىلى بئله ساندىقلارينا رغماً) ايلگىلى دئىپىل. اویغور//اویغور، اصلينىدە آيقىر ayqır دئمكىدىر. آيقىر//آيغىر تورك دىلىنىدە يعنى "اود تانرىسى" ، "گونش تانرىسى" دئمكىدىر و اونون دا بلگە سى و سىمگە سى "سو-آيغىرى" يا "سو-آتى" دير. بونون اوچون ده توركلىر بو سو-آتىنا همى ده "آيقىر" ayqır دئىپىل. آيقىر- بىن بير آنلامى دا تورك دىلىنىدە "اود- آتش دن دانىشان و سۆز دئيه ن" دير. اود دان ، آتش دن دئمك و دانىشماق يعنى گونش تانرىسىندان و تانرىدان دانىشماقدىر كى بو آداما دا موغ Mag، ماغ شامان

Qam دئميشلر. دئمك هر بير "آيغىر" همده "آيريم" دير ، يعنى هر بير اود و گونش تانرىسىندان دانىشاندىر و عينى حالدا بير "اونجەدن خبر وئرن، اوڭۇرۇلوك ائدن بير دىنى رەبىر" يا دين آدامى دير. دئمە لى آسيانىن شرق (دوغو) سمتىنىدە ياشايان تورك طایفالار و اولكلەرىن دىنى مرکزى "اورومچو" Urumçu // اورومچى Urumçi شهرى و آسيانىن غرب(باتى) حىصەسىنيدە يئرلشن تورك سوپىلو خالقلارين و تورك اولكە لرىنин دىنى مرکزى و آنا قايىناغى "اورميا" URMİYA ("اورومما" URUMA // "اورموا" URMUA // "آرميا" ARMİYA // "ائرميا" ERMİYA) شهرى ايمىش. اصلينىدە شرقى توركىستانىن دىنى مرکز، پايتاخت و قايىناغى "اورومچو" Urumçu شهرى و غربى توركىستانىن دىنى مرکزى و پايتاختى و آنا قايىناغى ، اورمو گۈلونون ساحلىنىدە يئرلشن "اورميا" Urmiya شهرى ايمىش.

شرقى توركىستاندا يئرلشن اورومچو شهرىنин دوزگون فورماسى "آيريمچى" // "آرمچى" // "ayrimçi" // "آرمچى" armçı = اونجەدن گۈرەن و سئزه ن، اونجە بىلەن، پىغمېرىلىك ائدن، ائرمىش، ائرمىش، بويوجو، اووسونجو، حكىم، دين آدامى و باشچىسى، شەمن، قام ، موغ ، آرپاڭى، جَدَه چى، ياتچى) و غربى توركىستاندا يئرلشن اورميا Urmiya // آرميا Armiya (ArM // آرمىم / آرمىم Ayrim دىنiziñine منسوب شهر) Ayrimya آيريمىيا- دير و هر ايکىسىنин ده ائتىمولوگىالارى بىردىر و بير كۈكىن تۈرە نىيىدىر و هر ايکىسى ده قدىم تورك سوپىلو ، ليئەن تورك طایفاسى اولان "آيريم" Ayrim // "آرم" Arm و ائرمىنى ايله ايلگىلىدىلر و ائرمىنى تورپاڭى و اراضىلىرىدىر. بو اراضىلىر دە ياشايان و مسكون تورك "آيريم" Ayrim يا "ائرمىنى" Erməni خالقى، تورك خالقلارين دىنى ليئەنلىرى و كئشىشلىرىنى تامىن ائديجى طایفاسى ايمىش. بو آيريم-لار يادا داها دوغروسو

آیریمان-لار Ayriman (ائیریمانلار Erimənlər // ائرمنیلار Ermənilər) تورک دونیاسینین دینی و میفیک لیدئرلری، تورک میفولوگیاسینین بئر اوزه رینده قورو جولاری و آپاریجیلاری رولونو داشییان آداملار و طایفا اولوبور. بو تورک طایفالار و خالقلارین لیدئرلرینین، تیتول بیلدیرن آدلاری اساسیندا بیر چوخ مئگا توپونیملره و ماکرو توپونیملره آد وئریبلر، او سیرادان مغولیستان، اویقوریستان، آرمینیا // آرمئنیستان، بويماينى، اورومچى، اوروميا Urumya و سايىرە يە... يوخاريدا قىئيد ائتدىگىمېز كىمى تورک سوپىلو و تورک دىللى دين خادىملىرى و پىشە كار اووسونجو و بويوجو "ماق"لار، كۆك و منشا باخيمىندان، هەمن آذربايچان اراضىسىنин "ماننا" Manna توركلىرى ايمىش كى ايلك گوندن بو طایفانين آدى "مانق" Manq // مانقاى Manqay فورماسىندا ايمىش و "نق" nq (نون غوننە) بىتىشىك سسىنин "ن" n سسىنى سالاراق "ق" ايله ايفا ائده ركن، "ماق" Maq سۈزو فورمۇنۇ الدە ائدير. بو خالق و طایفانين آدى آسسور Assur و اورارتۇ Orartu منبعلىرىنده ، "ماق" Maq يوچ، بلکىمde (ق) q سسىنى سالاراق) "ماننا" Manna يا "مانا" Mana فورمۇندا قىئيد اولونوب ، يعنى "مانق" / مانقاى Manqay آدینىداكى نون غوننەن (نق) nq سسى)، "ق" q سسىنى سالاراق "ماناى" / ماننای Mannay فورمۇنا چىخاردىب قىئيد ائديرميشلار و بونا گۈرە دە آسسور و اورارتۇ منبعلىرىنин هەچ بىرىسىنە، بىز "ماق" Maq آدینا توش گلەميريك، اما باشقۇا قدىم و آنتىك منبعلىرده و همچىنин فارس منبعلىرىنده بىز "ماننا" Manna // مانا Mana آدینا يوچ، بلکى دە "ماق" Maq آدینا توش گلەميريك. بونلارين ھامىسى بىر تورک طایفا و ائتنىسون موختليف فونتئىك و لئكسيكلرده ايفا اولونان آدى دير. "ماق" // مانقا Manq // مانقا Manqa // مانقا Manqay // مانقا Man // مان ماننای طایفاسى، ايلك آذربايچان دؤولتىنин قورو جولارى و آذربايچانلىلارين اولو اجدادلارى سايىليرلار. آذربايچانلى تارىخچى ي. يوسىف اوف ۷-نجى يوز ايللىكده اۋز حياتينا داوم ائتديرىردى و حتى ائرادان اول ۶۱۵-نجى ايلده آشورلارين (آسسورلارين) ياردىمينا گئتمىشلار و آسسور منبعلىرىنده بو اولايىدان ائرادان اول ۵۹۳-جو ايلده صحبت گئدير و ماننالارдан "مېننى" Minni آدى فورماسىندا ياد و قىئيد اولونور". دئمه لى آذربايچانين ايلك رسمي دؤولتى تشكيلاتى ماننا آدى ايله (آسسور منبعلىرىنده مېننى آدى ايله) ائرادان اول ۶-جى يوز ايللىكىن ۹۰-جى ايلينه قىدە ر اۋز گورلۇيۇنۇ و ماننالاردان "ماد" Mad (مېدپا) اپستيقلالىنى قورو يوب ساخلايىر. ماننا // مانا Manna دؤولتى،

دؤولتى يارانانا قدر ، بو آد ايله رسمي او لاراق اوز حياتينا داوم ائتدىرىپ و سونرا دا "ماد"/"ميديا" Midia دؤولتى آدى آلتىندا ياشاماليا داوم وئرير و تارىخچىلرین نظرىنە گۈرە بونون دا سببى بودور كى هر ايکى اولكە و اراضى بىر ئيمىش يعنى هر ايکىسىنин ده كۈكۈ و منشايى "تورك" ايدى. بىزه گۈرە ماننا دؤولتىنин اراضىسى ايندىكى آذربايجان

اراضىسىندن علاوه، وان گۈلو اطرافى اراضىسى ارزىنجانا قده ر و سوريانين شىمالى اراضىسىنى ده احاطه ائديردى و طبىعى كى قديم ائرمىستان اراضىسىنى ده اوزوندە ائحتىوا ائديردى و اورارتولار،ماننا يا (آذربايجانا) عايدى او اراضىلارى، محاربه لرده ماننانى يئنيلەندن سونرا، ايندىكى آنadoludakى اراضى حىصە لرينى آييردىپ اوز اراضىسىنە بېرلشىرىپ.

آذربايجانلى تارىخچى Yusifov B. ب . يوسيف اوف قىئيد ائدير كى ائرادان اول ٣-نجى مىن ايللىكە قده ر "ماننا"دا ، اورمو گۈلو حؤوزه سىنده و بوندان دا گىنىش بىر اراضىدە، تورك طايفالارى مسكون ايمىش. يوسيفو ون دئىكىنە گۈرە "ماننا آدى مىخ چىوی يازىلاريندا و داش كتىبە لرينىدە آچىق- آشكارا و موستقىل حالدا قىئيد اولونوب" و سونراكى عصرلرده "ميديا" Midia آدى ايله تانىنماغا باشلايىر و سوندا ائرادان اول ٥٥٠-نجى ايلده فارسلىرىن ماد اولكە سينە هجومو اثرىندا و ماد (ميديا) تورك حكومتىنى مغلوبىتە اوغراتىدقان سونرا، ماق-لار // موغلار يا مانالار يئنە ده بىر بؤيوك گوج و قوّوھ كىمى گۈرسىنيرميش و حتى ائرادان اول ٥٢٢-نجى ايلده "قاماتا" Qamata (گئوماتە) Geomate (رەبرلىكى آلتىندا ،فارس ايشقالچى حاكىمتى عصيان ائدىلر. بوردا قىئيد ائتمە ليك كى ميدىالىلارين اوزو ، ماننالارى "ماق" Maq دئىيب ، چاغىريردىلار و اونلارين اولكە سينە و يوردونا دا "ماقتاى" Maqtay دئىيرميشلر. دئمە لى بىلە آيدىنلاشىر كى بو ماننا

تورك اولكە سى و خالقى آسسور و اورارتۇ قايناقلاريندا و منبع لرينىدە "مېنى" Minni فورماسيندا و قديم فارس منبع لرينىدە "ماق" Maq ، "ماقتاى" Maqtay و ايلام يازىلاريندا "ماقتاپە" Maqtape كىمى قىئيدە آلينىب و تانىنib. "ماق" لار يا "ماننا" لار آذربايجانين هر بؤلگە سينە، درىندىن توتموش تا جنوبى بؤلگە لرينىدە قده ر (هەمانا قده ر) سېپە لىنib يابىلىب ياشاييرمishlar و بو معلوماتى بىزه آذربايجانين موختليف بؤلگە لرينىن توپونىم آدلارى وئرير.

بو خالق و طايفە ايله ايلكىلى "ماق" Maq ، "موغ" Moğ ، "موق" Moq تركىيلى توپونىم آدلارى آذربايجان اراضىلاريندە كىفaiت قده ر واردىر. "ماق" لار يا "ماننا" لار، آذربايجان

تارىخىنин قورو لوشوندا چوخ اوئنم لى روللارى اولوب. اونلارين فارس ايشقالچى حاكىمتىنە قارشى ائرادان اول ٥٢١-نجى ايلده عصيانى و عىنى حالدا بابك خىم دىنى رەبرلىكى

آلتىندا، عرب اىستىلاسىنا قارشى عصيانى و ٢٠ ايل محاربه لرى ، تارىخىن يادداشىندا ابدى و سىلىنەز ايز بوراخىب و بو عصيانلار محض اونلارلا باغلى دىر. تارىخ شوناسلىق علمىنده

خرّمی لر عصیانینی چالیشیرلار کی بیر فارس جریانی و حرکتی کیمی گؤستر سینلار، اما بو حرکتین و عصیانین کؤکو و منشایی تورک سویلو "ماق لار" (ماننالار) ایله باغلی دیر و اونلارا عاییددیر و اونلاردان کؤک توتور. قدیم تورک دیلینده "ایرم" Irəm، "ایریم" Irim، "سوزلری" سوزلری، "اونجه دن خبر وئره ن، اونجه دن گؤره ن و بیلَن، پیغمبرلیک ائتمک، فالا با خماق، سئحر و جادی بیلَن" آنلامیندادر و فارس دیلینده بو سوزون باشلانیشینا "ه" h سسی آرتیراراق ، اونو "هورره م" (= حرم) Hürrem، "حُرم" Xürrəm فورمونا سالیلار و بونون اوچون اونو "هور" Hurr / "خور" Xurr (گونش) ایله ایلگیلندیریرلر. عربلرین ایشقال و ایستیلا زامانی ، همن بو "ماق" لار یا مُوغلار ایدی کی آذربایجان تورکلرینین قدیم اولو اجدادینین دینی اینانجلارینی ڤورویوب ساخلاپیر دیلار و میر علی سئیددو وون دئدیگینه گؤره اونلار حتی "هائوما" Hauma آدلی شیره و ایچگینین نئجه دوزلديب - حاضر لاما سينى دا قورویوب ساخلاميشلار و بو دینى ایچگینى تكجه بير نزو (نوع) مخصوص "همه شيره" Həməşirə آدیندا اولان اوزومدن دوزه لتمک اولار کی بو نزو مخصوص اوزوم ده ، دونيانين هئچ بير يئريندە عمله گلمز، يالنيز آذربایجانين "جليل آباد" رايونوندان (منطقه سيندن) باشقان... جليل آباد ليلار بو نزو اوزومه همه شيره دئييرلر کی اصلينده همن "هائوما شيره" دئمکدير. بو معلوماتى "ماق" / "موغ" / "مانا" / "ماننا" لار حاقيندا وئرمە ييميزين بير اساس سببى وار و او بو کى آسسورلارين و اورارتولارين اينديكى آذربایجان و علاوه اولاراق اونون تركىيىنده اولان آنادولونون شرق حيصە سى و سورىيانين شيمال حيصە سى اراضيلار، قدیم آذربایجانين اراضيسى اولاراق، "ماننا" Manna و مينى // مينى Mini آدى ايله آدلاندير ماسينين، نيه گؤره اولدوغونو و ائتمولوكىاسينين نه Minni اولدوغونو بىلدىرمك اوچوندور. بىز بو آسسور و اورارتى منبع لرىندە کى، ماننا (اصلين ده آذربایجان) آدینين مينى Mini و يا مينى Mini فور ماسيندا يازيليشيندان بئله نتيجه آليريق كى تارىخدە قىيد اولونان "آرمىنى" Armimi اولكە آدینين ايکىنجى حيصە سى يعنى "مينى" Mini حيصە سى ، همن "ماننا" آدینين، آسسور و اورارتوجا يازيليش فور ماسيدىر و "آر" ar توركجه سوزو اونون باشينا آرتيراراق، اونو "آرمىنى" Armini دئميشلر و باشقا يونان، روما آنتىك يازارلارى دا ، بو اساسدا "آرمىنى" اولكە و يوردونو اوز اثرلىرىندە قىيدە آلييلار و "آرمىنى" اولكە آدى و سُوييو، اصلينده همن "ماننا" Manna يا "مانا" Mana (داها دوغروسو و دوزگونو آذربایجان) اولكە سى و خالقى دئمکدير. يعنى اصيل و دوزگون و گئرچك "آرمىنى" يا "ائزمنى" اصلينده همن "مانا" يا "ماننا" توركى و يا آذربایجان توركودور، همچينين اولكە يا اراضى آدى باخيمىندان اصيل آرمىنيا Arminia يا ائرمنىستان

، هَمَنْ آذربایجان اولکه سی و اراضیسیدیر. آرمینی یا ائرمنیستان، آذربایجانین Ermənistən تاریخ بوبیو قازاندیغی و الده ائتدی 7-8 آددان (آتورپاتکان، آلبان، و ...) بیریسیدیر کی باشقا الده ائتدیگی آدلار کیمی اوز زامانیندا ایشلیلیب و هر بیرینین ایشلنمه تاریخلری بیتديکدن سونرا باشقا یئنى آدلا تاریخ صحنە سینده چیخیش ائدبیدیر. بورادا آرمینی آدینین باشیندا گلن "ار" ar سؤزو حاققیندا كچمیش مقاله لریمیزدە گئنیش شکیله ایضا حلاندیرمیشیق و خلاصه سینى و اوزه بینى بوردا گتیرمک ایسته بیریك : قدیم تورک دیلینده "ار" ar سؤزو ایلکین او لاراق کوتسلالیق، مقدس لیک و تانرى آنلامیندا ایشله نیب و بونون اوچون بو سؤز يا تئرمين کوتسلالیق و مقدس لیک و پاکلیک کاراكتئرى داشیماسى اوچون، اسکى تورکلر بو سؤزو اوز لوغت قاموسوندا "پاکلیک" ، "تمیز لیک" ، "دورولوق" ، "صفافلیق" ، "شفافلیق" ، "ایشیقفلیلیق" ، "سو کیمی اولماق" ، "آخر سو" و "چای" آنلاملاریندا ایشلدييلر. بیز بورادا "ار" ئى ، "ائر" ين (= یئر، يورد) فونتتىك واريانتىنى نظره آساق، آرمینی Armini توپونيمىن ائتيمولوگياسى ، "مینى لر يوردو" Minnilər yurdu // "ماننالار يوردو" Mannalar yurdu دئمکدير. ننجه کی بو توپونيم تورک خالقى دیلینده "ائرمینى" // "ائرمىنی" Erməni فورماسييندا ايفا اولونور. آرمینى Armini توپونيمىنин آدى ، ميفولوكىيا آچيسىندان بئله دئمک او لار کى ايکى قدیم تورک سؤزو اولان "ار" ar (= قيرمизى گونش، کوتسلال، مقدس) و "مینى" Minni (= ماننا توپونيمى و ائتنونيمى) تركىيىشمه سيندن يارانىب و بوتولوكده "کوتسلال و مقدس ماق" ، "کوتسلالار يوردو" ، "ماننالار يوردو" دئمکدير. اينديكى آذربایجان خالقينين ائتنوگئنئزىنده آن اوئىملى و آساس رول اوينايان و آكتيو ايشتيراكى او لان حقيقي تورک سُويلىو ائرمنىلار (ماننالار// مینى لر// ماق لار// موغ لار// مانق لار// مانقاي لار)، شرقى توركىستان اراضىسیندن كۈچوب خزر دنيزىنин شىمال غربىinden قافقاز بولگە سينه كچەرك، خزر ايله قارا دنيز و آك دنيز آراسى اراضىلرده مسكون اولموشلار. اونلار اصلينده او يغور يستاندان كۈچموش فين- او قور Fin-Uqur يا اصلينده فين- آيقير Fin-Ayqır تورکلری ايديلر. "فين" Fin سؤزو قدیم تورک و يا داها دو غروسو پرو تورکلرین دیلینده "گؤيە ميخلانمیش" ، "گؤيەن ميخلانان" و مجازى آنلامدا "اولدوز" دئمکدير. دئمه لى "فين- آيقير" Fin-Ayqır (اينديكى تاریخ شوناسلىق علمىنده "فين - او يغور" تانينان) تورک طايfasىينين آدینين آنلامى و ائتيمولوگياسى ، "اود تانريسىنinin اولدوزو ، گونش تانريسىنinin اولدوزو" دئمکدير. فين Fin آدى و سؤزونون سونونداكى "ن" n حرف و سسىنى ، اگر نون غنه (نق) نظرده آساق، اوندا Fin "فين" سؤزونو "فينق" Finq كىمى بريپا ائتمە لييك و "ف" F، "و" V، "ب" B، "م" M سسلرىنinin بير-

بىرىنە عۆضلۇمە سىنى نظرە آلساق، "فېنق" Finq سۆز و سۇندا "مېنق" Minq فورمۇنا دوشىر. فين ---> فينق ---> وينق ---> بىنق ---> مېنق

Fin ---> Finq ---> Vinq ---> Binq ---> Minq

بو اساسلا "فین- آيغىر" ائتنوس آدى "مېنق- آيغىر" فورماسىنا دوشور. بىز بئله فيكىرلىشىرىيک كى "مېنگ- آيغىر" فورمانتىندا ، "م" دان سونراكى "ا" "ايى" صائىتى ، "آ" a يا چئويرىلىر و "مانق- آيغىر" Manq-ayğır (= اود و گونش تانرىيسىنин دىن آدامى) فورمۇنا دوشور. بو آدىن ترکىيىنده "مانق- آى" Manq-ay سۆز واردىر كى همن اورمو- وان گؤلو حؤوزه سى اراضى يعنى ماننا يا آذربايچان اراضىسى و بو اراضىدە مسكون تورك طاي fasى دئمكىدىر.

فين ---> وين ---> بىن ---> مين ---> مىننى --- ماننا

Fin---> Vin ---> Bin ---> Min ---> Minni ---> Manna

فين ---> وين ---> بىن ---> مين ---> مىن ---> مانا

Fin ---> Vin ---> Bin ---> Min ---> Mini ---> Mana

اونلار (فین- اوېقىرلار) Fin-Oyqırlar ايندىكى سورىيانىن شىمال حىصە سى اراضىسىندە و اورمو- وان گؤللەر ئاراسى اراضىدە و عىنى حالدا قارص، ارداھان و يلايت لرىنى ائحتىوا ائدە رك، بىر گوجلو و نەنگ اوېڭارلىق و مدنىتىن، اۆزلىيكلە دە سورىيانىن شىمالىيىنداكى اراضىدە، تەملىنى تۈكىدولر و او مدنىت ايندىكى تارىخشوناسلىق علمى اساسىندا، "اوقارىت"// "اوگارىت" Oqarit//Ogarit مدنىتى آدى ايلە تانىنir. "فین - اوقر" Fin-Uqur توركلىرى آك دىنiz ساحىللرىنده يعنى ايندىكى ليوان(لبان)، ايسلاند، يوردانبيا(اردن)، فليسطين اراضىلىرىنده يئرلشىپ مسكون اولدولار و فېنېكىيە (فېنېقىيە) آدلى اولكە نى و دؤولتى ياراتدىلار. بىز جە تورك سۇيلو "فین- اوقرلار"، خزرىن جنوبوندان، ايندىكى ايرانىن شىمالى اراضىسىندەن كېچە رك، و عىنى حالدا بعضى گروپلارى دا خزرىن شىمال غربىنندن كېچىپ قافقاز و شرقى آنادولويا گلركن ، اونلارين بىر بؤلому دە، قارا دىنizين شىمالى ساحللرىن دە و ايندىكى "اوكرaina" Ukrayna اراضىسىندە مسكونلاشمىشلار و اوكرaina خالقىنин ائتنوگئئىزى اۆزه بىنى ياراتمىش اولورلار، يعنى ايندىكى اوكرaina خالقىنин كۆك و منشايى ده "فین- اوقر" (شرقى توركىستان و آذربايچان) يا فېنېكىيە //Finiki فېنېقىيە Torklarinne چاتىر و بىز جە "اوكرaina" يا "اوكرaina" اولكە سىنин آدى دا بىزى بو فيكىرە سارى يۈنلىدىر. بىز جە "اوكرain" يا "اوكرaina" اولكە آدى ايلك اونجە "اوېقىر اينى" Oyqır.ini اولوب يعنى: اوېقىر Oyqır + اينى ini (اورارتۇ دىلىيىنە ماڭرو توپونىيىملەرde

شکیلچى فورماسیندا اىشلە نَن سؤزدۇر و آنلامىدا يورد، يووا، ائو، مسكن) = اوېقىرىنى Oyqırını . بومئگا توپونىم آدى، زامان سوره سىنده گلېپ ايندىكى "اوكرايina" فورمۇنا دوشوبدور. دئمه لى اوكرايالىلارين ائتتۈگىنئزبىاسى، سوی كۆك و سوی منشايى و سوی منسوبىتى ، شرقى توركىستانىن اوېقىرلارى (همن ايندىكى اويغورلارى ايلە) و اسىكى آذربايجانىن اراضىسىنده ياشايان تورك دىلللى و تورك سۇيلىو فين- اوېقىر ئىرمىنلىرى يا ماننالارى ايلە و عىنى حالدا اسىكى آذربايجان اراضىسىنده ياشايان تورك سۇيلىو و تورك دىلللى فينىكى و فين- اوېقىر خالقلارى ايلە بىردىر.

أويقير Oyqır---> اوېقىر Uyqır----> اوېكىر Uykır----> اوېكىر+اينى (آنى) Ukraine ----> اوېكىرانى Uykırani ----> اوكرائىnia Uykır+ini(ani) .Ukraina

آيقىر. اينى Ayqır.ini --- أويقير. اينى Oyqır.ini --- أوقيـر. ايـنى Oqır.ini --- أوـقـير. آـنى اوـقـير. آـنى Oqr.ayni --- أوـكـر. آـنى Okr.ayni --- أوـكـراـيـنى --- أوـكـراـيـنى "فين-اوېقىر" Fin-oyqır توركلىرى گمىچى ليك و دىنiz چىلىك پىشە لرى سايە سىنده دونيانيـن موختـلـيف بـؤـلـگـه لـرـىـنـه و يـورـدـلـارـىـنـا سـفـرـ اـئـىـبـ، تـانـىـشـ اـولـدـولـارـ و اـىـلـكـىـنـ دـىـنـ آـدـامـلـارـىـ و مـولـلاـلـارـىـ اـولـارـاقـ، دـوـنـيـاـنـىـنـ بـىـرـ چـوـخـ كـوـنـتـهـ لـرـىـنـهـ آـغـالـىـقـ و سـرـورـلـىـكـ اـئـتـىـلـىـرـ و چـوـخـ كـوـنـتـهـ لـرـىـنـ و بـشـرـ جـمـعـىـتـلـىـرـىـنـىـنـ دـىـنـىـ لـىـدـئـرـلـىـكـىـنـىـ آـلـهـ آـىـبـ، اـونـلـارـ حـؤـكـمـرـانـلـىـقـ و آـغـالـىـقـ اـئـتـىـلـىـرـ. اـونـلـارـ آـذـربـايـجـانـ تـئـرـمـىـنـالـىـنـدانـ بـوـتـونـ اـوـلـكـهـ لـرـهـ كـؤـچـ اـئـتـىـلـىـرـ و تـورـانـ اوـيـگـارـلـىـغـىـنـىـ و مـدـنـىـتـىـنىـ اـوزـهـ لـلـىـكـلـهـ دـهـ تـورـانـ و آـذـربـايـجـانـ مـيـفـولـوـگـىـاسـىـنـىـ، بـوـتـونـ اـوـلـكـهـ لـرـهـ و بـشـرـ گـرـوـپـلـارـىـنـاـ، باـشـقاـ تـورـانـلـىـ سـوـيـدـاشـلـارـىـ اـيـلـهـ (ـساـكاـلـارــ -ـهـونـلـارــ -ـآـوارـلـارــ -ـاسـكـوـتـلـارــ -ـاـئـتـرـوـسـكـلـارــ -ـكـلـتـلـرـ و سـاـيـرـهـ كـيمـىـ) بـىـرـلـيـكـدـهـ آـرـمـاغـانـ اـئـتـىـلـىـرـ و اـونـلـارـ دـوـنـيـاـيـاـ و كـائـيـنـاتـاـ گـئـرـهـ يـئـىـ -ـ يـئـىـ باـخـىـشـلـارـ و دـوـنـيـاـ گـئـرـوـشـلـرـىـ اـتـحـافـ اـئـتـىـلـىـرـ. آـذـربـايـجـانـ مـسـكـونـ فـينـ -ـ اوـيـقـيرـلـارـ، آـورـوـپـانـىـنـ، اـوزـهـ لـلـىـكـلـهـ دـهـ شـيمـالـىـ آـورـوـپـانـىـنـ مـيـفـولـوـگـىـاسـىـنـىـنـ اـسـاسـ اـوزـهـ بـىـنـىـ يـارـادـىـبـ و مـيـفـولـوـگـىـاـ تـمـلـلـرـىـنىـ، اـوزـ مـيـفـولـوـگـىـاسـىـ اـسـاسـىـنـداـ تـؤـكـوـبـدـورـ و شـيمـالـىـ آـورـوـپـانـىـنـ مـيـفـولـوـگـىـاسـىـنـاـ نـظـرـ سـالـارـكـنـ، سـانـكـىـ فـينـ -ـ اوـيـقـيرـ (= فـينـ -ـ اوـيـغـورـ) مـيـفـولـوـگـىـاسـىـنـاـ باـخـىـرـسـانـ و هـئـچـ بـىـرـ فـرقـ گـئـرـوـنـمـورـ. شـيمـالـىـ آـورـوـپـادـاـ فـينـ -ـ اوـگـارـىـتـ آـدـلىـ گـروـپـاـ عـايـيدـ دـىـلـلـارـ، فـينـلـانـدـىـالـىـلـارـ و "ـلاـپـ"ـلـارـداـ عـبارـتـدـىـرـ كـىـ بوـ گـروـپـ خـالـقـلـارـ، اـورـالـ-ـآـلتـايـ دـىـلـلـارـىـ عـائـلـهـسـىـنـهـ منـسـوـبـدـولـارـ. "ـفـينـ -ـ اوـگـارـىـتـ"ـ خـالـقـلـارـ ٤ـ اـسـاسـ گـروـپـاـ بـئـلـوـنـورـلـارـ : ١ـ

فـينـلـانـدـىـالـىـلـارـ Laplar، لـاـپـلـارـ، لـيـوـنـيـانـلـارـ Livonianlar و كـارـئـلـىـلـارـ Karelilər ٢ـ وـولـقاـ چـايـينـينـ يـوـخـارـىـ و اـورـتـاـ بـؤـلـگـهـ لـرـىـنـينـ خـالـقـلـارـىـ ٣ـ)ـ پـئـرمـ Perm و ويـاتـكا Viyatka آـدـلىـ روـسـياـ ايـالـتـلـرىـ ٤ـ)ـ سـيـبـيرـيـانـينـ غـرـبـىـنـدـ يـئـرـلـشـنـ وـوقـولـلـارـ Voqul`lar

و اوستیاک‌لار Ostyak'lar، تورک سویلو ماجارلار یا ماگیارلار کی کؤک و منشألری سیبیریانین غربیندن دير. ^{۱۶} آوروپانین شیمالیندا مسكون اولموش تورک سویلو فين- اوقاریت ائتوسلارين دینلرینین کؤکو شامانیزمه دایانیر. فين - اوگاریت لرین نظرینده و دینی اینانجلارينا گؤره تن(جیسم) و روح آیریلماز شکیله بیر- بیرینه با غلیدیلار و بیرلیکده اولورلار. شامانلار فين- اوگاریت دینینده حیاتی و چوخ اۇئملى روللاری واردیر و تداوى ائدن حکیم و عاریف ساییلیلار. شَمَن سؤزو تونقوس‌جا تئرمین دير و آنلامى "ھیجانا گلمیش يا قالخیش" دئمکدیر. فين - اویقیر میفولوگیاسیندا "باليق" میفی اساس يئر توتور. بو میفولوگیادا بالیق همى يارانیشین بلگەسىدیر و همى نابودلوق و يوخ اولماغین بلگەسىدیر. فين - اوگاریت و سیبیریا میفولوگیاسیندا، دونیا دنیزدن و دریادان چىخىپ يارانىسىدیر. ^{۱۷} فينيکلارین تانريلارى، او سیرادان "بال آددىر" Baal Addir (بئل آتىر / بئل= تانرى ، آتىر = اود، آتشگاه Bel Atir Bel=Tanrı ، Atir =od,atəşgah گۈرونوب و تاپىلېدىر. "ايشتارتا" تانرىسى سئيدون (صيدون) تانريلارى ايچرىسىدنه ان اوستون يئرە مالىك دير. **ايشتارتا** starta بير عمومى كنعانى تانريچادىر. فينيکى لرین اۇئملی، بؤيوک و ان قدیمی تانريسى، **کرونوس Kronos** تانريسى و حتى زئوس ايله بير توتولور. اونلارين ايلاھە لرى آفرودىت ايله بىرگە توتولور. اونلارين بير تانرىسىنین آدى دا رئىش Reşef يعني **ايلىرىم و اود تانرىسى**، داگون Dagon ايسه بوغدا تانريسىدیر.

فينىکى لرین بير باشقما تانريسى دا (اونو "شفا روحو" يا "توختاخلىق روحو" يوروملايىللار)، "شاتراپس" Satrapes تانريسىدیر. فينيکى لر طېقى باشقما توركلرده اولدوغو كىمى، عبادت و تانريبيا پرسىتىش عادتلرینى داغلاردا، سو و چاي كنارىندا، آغاچلار و قايالار كنارىندا يئرینه يئتىررمىشلار. خريستيانىلىق معبدلىرىنین کؤھنه و كئچمیش كافرلرىن(فين - اوېقور) كوتىسال مكانلارينىن يئرینده و يا اونلارين اوزه رينده دوزلدىلمه سى بو عادت و عنعنه نى بىزيم اوچون تاييد ائدير. فينيقى لرین بؤيوک شهرلرىنده ، مقدس و قوتىسال مكانلار اكترا آرادوس **Aradus**، بائتوسأ Baetocaea، بىبلوس Byblos و آفكا Aphka شهرلرىنinin كنارىنداكى تىپه لرده دوزلدىلمىشىدیر. فينيقى لر باشقما تورك سويداشلارى كىمى سويا چوخ حؤرمىت بىلرمىشلار. اونلارين "آفكا" معبدلىرى ليوان (=لبنان) داغلارىندا، آدونىس Adonis چايىن كنارىندا و "ابراهيم" نهرى ياخىنلىيغىندا تىكىلەمىشىدیر. ايشتارتا اوچون اوزه ل هىبىيە لر و پىشكىشلىرى بير توس (كاسا) يا سو ايله دولو جامىن اىچىنە آتارمىشلار و ائله دوشونولوردو كى اىگر پىشكىشلىرى ايلاھە نين قبولو اولموش اولسا و اونلارى بىئىميش اولسا، سويا، ويا سو جامىنин دىبىنە و تركىنە باتار، و اىگر بىئىلەمە سە، جامداكى سوپۇن اوزرىنده قالمیش اولار. فينيكى لر تورك سويداشلارى كىمى آجاجى و سوپۇن پرسىتىش ائديب، اونلارا

تايپينار ديلار. مقدس و كوتسل مئشه لر، معدلارين كناري ندا سالينيردى و بو مئشه لردن بيريسى آفكاردا "ايشتارتا" نين معبدىينين ياخينلىغىندا سالينمىش دير. فينيكى لر اليفبانى يونانلىلا را ئويره تديلار و غرب اولكە لريندە اونو يابيديلار. اليفبانى اونلارين (= فينيقى لرين) ياراتدىغى اولدوغۇنو، پئلينى Pelini ده ادعا ائدير و صريحا قىيد ائدير كى اليفبانى ياراتماق، فينيكىلارين آن اوئىملى باشارىلاريندان بيريسى ايدى. داها بير احتىمال دا وئريلير كى اليفبا اوگاريتىدە "فين- اوقيير" لارين يوردوندا ائرادان اۆل ١٤-١٥-نجى يوز ايللىكلەر ده يارانمىش اولسون و احتىمال وئريلير كى فينيكى اليفباسى دا هەمن تورك اوگاريتىلارين ياراتدىقلارى اليفباسى اساسىندا اولموش اولسون. **١٨** بو دئيبلەن لردن بئله آنلاشىلير كى چوخ احتىمال لا بو فينيكى خط و اليفبانى و عىنى حالدا اوگاريت اليفباسى، بو ايکى خالقين بىر سوى و طايغا اولدوغۇنا گۈره و هر ايکى خالقين كۆكۈ و منشايى بىر اولدوغۇنا گۈره، هر ايکى اليفبا، عىنى اليفبا اولموش اولسون و بىر ده كى، بو سوى و ائتنوس، بو اراضىدە يئرلشمە مىشدىن اونجه، ايلك يوردلارى اولان شرقى توركىستاندا يعنى اوغىزير يستاندا (اوغۇر يستاندا) بو اليفبالارى، وارلارى ايمىش و بو خالق آذربايجان اراضى سىننە يئرلشمە مىشدىن اونجه، خط و يازى اليفباسينا مالىك بىر خالق ايمىش و او اليفبانى اوزلرى ايله ياخين شرقە گتىرمىش اولسونلار و بئله معلوم اولونور كى يونان و دىيگر آوروپا اليفبالارينى ايلكىن اولاراق فينيكى توركلىرى، اوز تورك اليفبالارينين اوزوندن كويپيا چكە رك، اونلاردا اۋيرتمىش اولسونلار. فينيكى توركلىرى مئعمارلىق و موھندىسىلىك و تىكىنلىق ايشلىرىندا چوخ باجاريقلى و ماھىر خالق ايمىش و بونا اورنڭ اولاراق، "سولئيمان معبدى" نين تىكىلمە سىدىر. بو معد فينيكى توركلىرىن آلى ايله ايسرايىلدە تىكىلىبىدىر. فينيقى توركلىرى اكينچىلىك و سووارما ايشىننە همچىن چوخ ماھىر بىر خالق ايدى. اونلار حتى ليوان (= لبنان) داغلارينين آتكىلىرى ده تارلا لارا چئوير مىشدىر. اونلار آكدىكلەر تارلا لارى سووارماق اوچون آرخalar و نئھيرلەر چكمىشدىر. اونلار داشلى- قايدالى ساحە لرده آغاچ تىنگلەر (فيدانلارينى) آكمە يە باشلا دىيلار. اونلارين اساس اكينچىكلەر، تاخىل و اوزه لىكىلە ده بوغدا ايدى. فينيكى لر عىنى حالدا داش ايشىننە چوخ ماھىر و باجاريقلى بىر خالق ايدى و داشدان بوتون شهر قالا دووارلارينى هؤرور موشلار و حتى تابوتلارينى دا داشدان ايشلە بىب، قايدىرىدىلار. اونلارين اساس صنعتلىرى پارچا و قوماش توخوجولوق ايدى و طبىعى كى بو توخوجولوق صنعتى ايله ياناشى، اونلارين بئز و قوماش بوياما صنعتى ده، چوخ اينكىشاف ائتمىشدىر. فينيقى توركلىرىن دىيگر بىر باجاريقلىقلاريندان بيريسى ده، شوشە و جام دوزلتىمە صنایعسى ايدى. اونلار آرتىق ائرادان اۆل ٧-نجى يوز ايللىكىدە، فينيكى كە نين موختليف شهرلىرىندا بو صنعته باشلامىشدىلار. فينيقى لر اوز گمى لرى ايله تىجارت ايشىنە باخىر دىلار و بونو

آسسور(آشور) منبع‌لری ده قئید ائدیبلر. هئروdot دئدیگینه گۆره فینیکی دنیزچیلری فیرعون Nexo "ئئخو"نون امری ایله ائرادان اوّل ۳-نجو يوزايلليكده آفریقانی اوّز گمی لری ایله كوروق (دئور) ووردولار. دئبیلنه گۆره بو كوروق(دئور) وورما ، ۳ ایل زامان آپارىيىدىر. اونلار ايکى دنیز سفری ده، بىرىسى ۴۵-نجى ایلده اسپانیادان بريتانيا ييا و دىگرى ايسه ۴۲۵-نجى ایلده "جبل طاروق"دان "گىنه" كۆرفزىنە اولموشدور. فینیکی لر اوّز زامانلارينىن يئگانه ماھير دنیزچیلری ساييليردىلار. "ديودوروس"-ون Diodorus دئدیگینه گۆره فینیکی لردن آفرىكىيا كۈچلر اولونوب. توسييدىئس-بن Thucydides دئدیگینه گۆره فینیکی لر يونانلىلاردان اونجه "سيسيل" Sisil آداسينا گىدىبلر. فینيقى دنیزچیلری ۱۰-نجو يوزايلليكده آرتىق غربه (آوروپا) نيفوذ ئتمىشلر.^{۱۹} "فین- اوّقور" ائتسوسوندان يارانمىش فینيكييە // فینيقىيە اولكە آدینىن سىررىنى قدىم و چاغداش تارىخچىلر و مؤلىفلر ايندىيە قده ر قاتىنى آچانمايىبىلار. اونلار بو آدى يونان كۈكىنى اولدوغۇنو ظنّ ائدىرلر و بو آدى كۈك بىلىمى اساسىندا "ارقووانى رنگ" (ارغوانى) معنانالاندىرىيىلار و بو دا دئبىلەن لرە گۆره ، گويا فینيکى لرىن موختليف شەھىلر يىندە چوخ رايىج اوّلان قوماش و بئز بوياما پئشه صنعتارىنندن ايرە لى گلىر. ائتسوس آدلارى عالمىنده چوخ شاشىرىدىجى بىر كشفييات دير كى بىر ائتسوسون آدینى اونون قوماش بوياما پئشه صنعتىنە گۆره، "قىرمىزى" // "ارقووانى" بۇيا آنلامىندا آدى اولموش اولسون. تارىخچىلر قئيد ائدىرلر كى بو فینيک سۆزو، يونانلى هومنئە Hommer عايىد و نىسبەت وئريليدىگىنە رغما، ميسىنى Misini يازىلارىندا ، "پونىكىزۇ" ponikijo فورماسىندا اوّلان سۆز ايسه "قىرمىزى" آنلامىندايىر كى آراباپا (فایتون ، كالسکە) ايشارە دير و بو سۆز جوك مومكوندور كى كىچمىشىدە سۇى و ائتتىكى دىرىينە مالىك اولموش اولسون، اوّزە لىيكلە دە كى "پونىكىزۇ" ponikijo آدینى بىر بىتگى اوچون كوللانىرىمىشلار و او "فینيکىيا بىتگىسى" ايمىش و Pelini "پئلينى" ده اوّندان آد آپارىر. ^{۲۰} قرييە سند و فاكت دير! منبع دە عىنى حالدا بونا دا ايشارە اولونوب كى "يئرلى منبع‌لرده همچىن بىن خالق اوچون "كنعانى" سۆزونو، و "كنعان" آدینى دا اولكە و يوردلارى اوچون ائرادان اوّل ۱۵-نجى يوزايلليكده كوللانىبىلار. بو آدى اكثەر حاللاردا آنتىك منبع‌لرده و آفرىكادا ، "فینيکى" سوپولار ساخلايىبىلار". دئمە لى كىچمىش آنتىك منبع‌لرده بىن حقىقە ايشارە اولونوب كى "كنعانىلار" هەمن "فینيکى لر" // "فینيکى لر" دير و همچىنин نتىجە آلينىر كى گئرچىك و حقىقى تورك سۇپىلو ائرمنى خالقى كى هەمن فینيکى آدى ايلە آدلانان "فین- اوّقور" توركلىرى اولسون، ائرادان اوّل ۱۵-نجى يوزايلليكده آرتىق بىن اراضىدە ساكىن ايمىش، حالبو كى ائرمنى آدلانان ايندىكى هيىد- آوروپا دىللە "هائى"لار ائرادان اوّل ۵-نجى يوزايلليكده آنادولونون فريگياسينا گلېپ و سونرا دا

آنادولونون تورک اراضیسی سایبان "هایاسا" Hayasa ایالتینه گئچیب بئرلشیرلر. دئمک بو آرادا، گئرچک تورک ائرمیسی اولان و فینیکی آدلانان "فین- اویغور" تورکلرینین بو اراضیده (آنادولونون شرق و جنوب-شرقین ده) مسکونلاشماسی ايله آوروپادان گلن "های" آدلانان ایندیکی ائرمیلرین بو اراضیده مسکونلاشما تاریخینده آن آزى ۳-۲ مین ایل فرق و زامان مسافه سی وار. "ایی. آیشپایزئر" A.Ispayzer بئله نظر وئریر کی آککاد يازيلاريندا "كيناھەو" Kinahhu سۆزو "أرقۇوانى" // (فارس ديلينده همن ارغوانى) قيرمизى آنلاميندادير و بو سۆزون ،"كىنان" سۆزو ايله اوخشارلىغى چوخدور آمما هئچ بير ديلچىليك و ديل بىيلىمى اساس و فاكت آلدە يوخدور کى بئله تصوور اولونسون "كيناھەو" سۆزو "كىنان" دان و يا عكسينه ، يارانميش اولسون. سوندا "ايشپایزئر" A.Ispayzer بئله بير لايىحه ده بولونور کى "كىنان" ، فینىكى اوللکه سى اوچون بئرلى آد و عنوان دير و "ارگۇوانى"// "ارقووانى"// "ارغوانى" (رنگ) ده اونلارين بويماما ايش و پئشه لرى ايله ايلگىلى بير سۆزدور. ^{۲۱} گۈرونور عالىملر "كىنان" سۆزونون آچىكلاماسىندا عاجيز قالىيلار و اولماسىن ربط سىز و ايلگىسى اولمايان يوروملارا آل آتىرلار. بىز كېچميش مقاله لريمىزده خاطيرلايان كىمى ، يئنه ده اۆز سۆزموزون و تاپشىريغىمىزىن اوزه ريندە بركىيىب دوروروق و بير داها دئيرىك کى چوخ دا آوروپالىلار و دىگر غئيرى تورک عالىملارين دئىيكلىرىنە اويماماق و اينانماماق گرە ک ؛ بونون اوچوندور. چونكى اونلار ايللر بۇيو گئچە- گوندوز چالىشالار، همن بو "كىنان" كىمى تورک سۆزونون آچىكلاماسىندا، عاجيز قالاجاقلار. اونلار (باتى لى و آوروپالى عالىملار) بىلمە بىرلر کى "كىنان" تورک سۆزودور و "كىنان" توركجه "كون . آن" Kün.An و يا خود كىنان Kün سۆزونون فونئىك دىيىشىلىكىيىنە اوغراميش فورماسى و فورمانلى دير و آنلامى دا "گونش تانرىسى" دئمكىدیر. سبب ده بودور کى آوروپا و دىگر غئيرى تورک عالىملر ھر بىلمە دىكلرینين ايزىنى غئيرى تورک منعىلدە و قايناقلاردا و غئيرى- تورک اراضىلرده پئشىنده و بولماقادادىرلار. اونلار مين ايلده بوندان سونرا فینىكى لرى // فینىقى لرى و يا كىنانى لرى، تورک سوپىلو و تورک دىلى بير خالق يا طايما اولدوغونو بىلمە يەجكار و بىلمك ده اىستە ميرلر. فینىكى لرين // فینىقى لرين سوي منسوبيتى حاققىندا ، اونلارين ھر بير كسه ظن لرى گئدىر ، ايلا توركىدەن باشقى. دونيا تارىخىنده و تارىخشونا سلىق علمىنده ھر دن چوخ بؤيوك بير سەھولىرە يول وئريلىب کى ايندى چوخ بؤيوك و آچىلمايان دويونلارين يارانماسىنا سبب اولوبدور و عينى حالدا ايندикى چاغداش تارىخچىلارين و تدقىقاتچىلارين چاش- باش قويماسىنا، يولونون آزماسىنا، اۆز باشىنا دولانىب- فيرلانماسىنا سبب اولوبدور. او بؤيوك تارىخى سەھولىردن و اۆزه لىكىلە آنتىك مؤلىفلرىن سەھو يازى سېكى لرىندە بيرىسى ده بودور کى بير چوخ

ائتنوسلارى سۇرى آدى و نىسىل اعتبارى ايله يوخ ، بلکىدە او ائتنوسون يېرلشىدى و مسكون اولدوغو توپونيمىن آدى اساسىندا آدلاندىرمالاريدىر كى ايندىكى تارىخچىلارى چتىنلىكە و باغلى دويونلاره توش گتىرىر. بو چتىنلىك و دويونلار، عىنى حالدا فينيكى (فین- اوېقىر) توركلىرىن باشىندا دا وار. مىثال اوچون بير چوخ حاللاردا "صىدونى" /Seyduni "صىدونىيالى" Seyduniall سۆزو (ايندىكى ليوان) = لبان) اراضىسىنده يېرلشىن بير شهر آدىدىر) عىنى حالدا يونانلى "هومئر" يازىلاريندا و تورات كىتابىندا ، "فينىكى" // "فينىقى" خالقين يېرىنه قىيد اولونوبدور. "كىنانى" آدى، فينىكى لرین اصىل و رسمي سۇى آدى دئىيل ايدى و بلکىدە اوزىلری ، اوز - اوزلوكلىرىنده بو آدى اوزىلری اوچون ايشله ديرمىشلر. تارىخىدە اكتىر حاللاردا فينىكى // فينىقى خالقى اوچون ايشله نَن واحد و يئگانه آد اولمايىب و اونلارى آنتىك موليف لىرde عادت - عنعنه اولاراق ، ياشادىقلارى توپونيمىن آدى ايله آدلاندىرىب و قىيدە آلبىلار ؛ اوزه لىكىلە دە بئلە بىر سىگى ائرادان اوّل ٢-نجى مىن ايللىكىن ايكىنچى يارىسىندان بئلە ايشلىبىلار . "كىنانى" و "صىدونى" كىمى آدلار ، فينىكى لرى و فينىكى اوېڭارلىغىنى بىزه گؤسترىب، اثباتلاماكدادىر. دونيانىن بؤيوک و تانىنمىش آمئركانلى و آوروپالى عالىملارى بو تورك سوپىلو "فین- اوېقىر" نىسالى فينىكى خالقينين كۈك و منشائىنى ، اولماسىن يېرلەر و خالقلارا باغانلىرىلار و ايندى دە بو خالقين كۈك- منشائىنىن گىزىنى و دويونونو آچانمايىبىلار. آمئركانلى؛ اونلو عالىم "Albright William Foxwell Albright" ويلىام فوكسول آلبرايت" قىيد ائدىر كى داها بوندان بئلە فينىكى لرین كۈك و منشائىنىن "ائرىتئرە"لى اولماسى فرضىيە يە و نظرىيە يە ؛ و يا اونلارين كۈك و منشايى فليسطينىن جنوبوندان اولماسى نظرىيە يە ، و عىنى حالدا اونلارين سئميت (سامى) سوپىلو اولماسى كىمى نظرىيە لرە آرتىق احتياج يوخدور. ٢٢ اوتو ائىسفەلت Otto Eissfeldt دئىير كى فينىكىلرىن كۈك- منشايى گەرە كى دىر كى "سينا" يارىم آداسىندا و يا عربىستانين يابىشىغىندا اولموش اولسون و فينىكى لر ٣٠٠٠ ايل ائرادان اوّل او رادان كۈچ ائتمىش اولسونلار و گلهجىدە كى اوز باشقۇ تارىخى يېرلىرىنده مسكون اولموش اولسونلار. ٢٣ گۈرونور كى عالىملار اولماسىن ظن لرى ائدب و گومانلار وورورلار اما هېچ بىرى دە قانع ائدىجى ، ايناندىرىيچى ، دوزگۇن و حقىقى دئىيل ، اما هر نە ايسە بونا اعتراف و اىقرار ائدىرلر كى ٣٠٠٠ ايل ائرادان اوّل بو اراضىلارده ياشاما و مسكون اولما سابيقە لرى و اىستازلارى واردى و بونو بىز دئميرىك و اوزوموزدن ساختالاشدىرمامىشىق. بو زامان مەتى نىن و تارىخلىرىن اوستوندە دايىنماغىمىز و تاكىد ائتمە مىزىن دە سببى، اصىل گئچك تورك سوپىلو "فین- اوېقىر" // "فین - اوېغور" نىسالى و فينىكى لى ائرمنى خالقينين تارىخاً بو اراضىدە ياشاماسىنى و آتونختون خالق اولماسىنى اثباتلاماك و گؤسترمكدىر و بو اراضىيە يئنى و

سونرا دان گلمیش هیند- آوروپا دیلی و آوروپا سویلو و فریگیادان گلمه "های Hay خالقینین تورک اراضیسینه گلمه تاریخی ایله موقایسه ائتمکدیر. بورادا قیلی قاتیقدان چكمک لازیمدیر. بیز های آدلان آوروپالی کؤچری خالقین کؤک و منشایی حاققیندا آپار دیغیمیز تدقیقات و آراشیدیر مالار دان بئله بیر نتیجه یه چاتیریق کی چوخ احتیمالا بو خالق آوروپانین کؤچری خالقلاریندان ساپیلیر میش و آوروپانین شرقی حیصه سی، صئربیا - کورو اتیا Serbiya - Korvatiya ایل ائرادان اوّل ، بالکانلارین جنوبونا گلیب یئر لشیب و بالکان یاریم آداسیندان دا آنادولونون شیمال - غرب حیصه سینه کئچیب و فریگیبا آدلی تورک اراضیسینه مسکن سالیبلار. بو آدسیز هیند- آوروپا دیلی خالق، آنادولونون فریگیا اولکه مسینده یئر لشیدیکدن بیر مدت سونرا ، آنادولونون شرق طرفینه یورو یوب و هایاسا آدلی تورک ایالتین ده یئر لشیرلر. اونلارین بو دقیقه یه قده ر ، یعنی هایاسا اراضیسینه گیره نه قده ر آدلاری اولمامامیش و یا بیلینمه بیردی. اونلار ایلک اونجه فریگیا تورک اولکه مسینده یئر لشیدیکلرینه گوره "فریگی" آدلان دیلار و سونرا تورک اراضیسی و ایالتی اولان "هایاسا" دا یئر لشیدیکدن سونرا "های" آدینی الده ائتدیلر و سونرا تورک یوردو و اراضیسی اولان آرمینی ده یئر لشیدیکدن سونرا "ائرمی" آدینی الده گئچندن سونرا بو خالق ، "اورارتو" سوی و ائتنیک آدینی قازانیب الده ائدبیدیر و ائله کی اورارتو شاهلاری بونلاری کؤله لیک و فھله لیک اوچون آرازین شیمالی ساحلینه آپاریب یئر لشیدیکدن سونرا ، بو خالق یئنی دن "ائرمی" آدینی قازانیب الده ائدبیدیر. دئمه لی بو هیند- آوروپا دیلی خالق، آسیا و آنادولو اراضیسینه گیره ن دن برى ۵-۴ ائتنیک و سوی آدینی قبول ائدبیب و هامیسی دا تورک توپونیملرینین آدی دیر و هئچ بیری ده اونون اوز ائتوس آدی دئیل. بو آوروپالی گلمه خالق، هر دفعه یئنی گئتدیگی یوردا یئر لشیدیکدن سونرا، قاباقکی بئرین آدینی آتبیب و تزه بئرین آدی ایله یاشاماغا داوم ائدبیدیر. بو حال ائتوس لار تاریخینده چوخ نادیر و تایی گورونمه بن استشنا بیر حالدیر. آنادولو آزل گون دن برى ، تاریخ بُویو چئشیتلی تورک سویلو و تورک دیلی خالقلارین و طایفالارین یاشادیغی اراضی و تورپاقلار اولوب. هر دن اولوب کی بیر ایمپریبا اونو ایشقال ائتمیش اولسون و یا اوز اراضی ترکیبینه قاتمیش اولسون ، اما بو اراضیده هر زامان تورک سویلو اولوسلا ریاشاییب دیر. اسکی تاریخ خریطه لرینده قدیم ائرمیستان یا اورارتو اراضیسینین غریبینده بئر لشن اراضینین آدی (اینديکی آنادولونون اورتاسی اراضی) آشور // آسور منبع لرینده "آشکناز" اولوب دور. یعنی بو اراضی "آشکناز" تورکلرینه عایید اولان اراضی دیر. **۲۴** آرتور کسلر Artur Kesler "خزرلر" آدلی اثرینده یازیر کی "تورات کیتابیندا آدی قئید

اولونان آشکنازدان موراد، نوح-ون اوغلو يافت-ين نوه سيدير و او خالقا ايشاره دير کي آرارات داغينين اطرافيندا و ائرمانيستاندا ياشايير ديلار. ۲۵ آرتور كريستيانسنه Kristiansen "ايلكين اينسان، ايلكين پادشاه" آدلی اثرینده يازيب و اثبات ائديب کي تورات كيتابيندا قيئد اولونان "آشکناز" ، ساکالارين سوی آدى دير و عيني حالدا اونلارين قارداشى ساپيلان "ريفوت" Rifot ، قدیم ایران آنتیک تورک شاهی "تيموريش"-ين Timuris سوبوندان ديلار. آنادولودا ياشايان دىگر بير تورک خالقى کي آدى توراتدا ذكر اولونوب هئيت لر" يا "ھيتي لر" دير کي لييان دان(لينان دان) تا فورات چايينا قده ر مسكوندollar و آنادولودا مسكون دىگر بير خالق دا ، "فريزيلر" يا "فرىگيلر" (فرىزيلر) دير. ۲۶ ساکالارين تورک ديللى و تورک سوپيلو خالق اولدوغونا دا آرتيق شوپىھە يوخدور و تاريخ علمىنە بو آيدىن بير حقىقت دير. آرتور كريستيانسنه ايشاره ائندىگى "ريفوت" Rifot ، آشکناز // ساکالارين قارداشى، همن "آيريم" تورک طايفاسى يا "ريم" طايفاسى اولان تورک ائرمىلىرىن اولو اجدادى دير. "آيريم" آدىندا ، "آى" (=تانرى، كونوشان، خبر وئەن) +ريم (=أونجه دن بىلەن، أونجه دن گۈرهن، ايلديريم و شىمشك) = "ايلديريم و شىمشك تانرى سى" ، "اووسونجو، يياتچى ياتچى" Yatçı ، بويوجو Büyücü ، طالعه باخان Taleye baxan دئمكىر. بو معلوماتلارдан گۈرونور "های" Hay دئىييمىز آوروپالى خالقين آنادولو اراضى سينه گلمه دن اونجه، بو اراضىدە ساکالار Sakalar ، كيممئلر Kimmerler ، هئيت لر Hetitler ، فين-اوقيير نسلين دن اولان فينيكيلر Finikiler ، اوگاريتلر Oqaritler ، ائرمىلىر Ermənilər و اورارتولار Orartular كىمى تورک خالقلارى و طايفالارى ياشامىشلار. اسکى آوروپانين شيمالىيندا ياشايان خالقين ميف و تانريilar پانتئونوندا موختليف تانريilar ياشاماقدا ايدي کي اونلارين تانينمىشلاريندان بيرىسى ده "فرئىزا" Freyja بويو bürü و آرتيم artim تانريچاسى و ايلاھە سى ساپيليرميش و دىگرى ايسيه "فرىگگ" Frigg گۈى و سما ايلاھە سى ، "اودين" Odin تانريينين آروادى و ائشى و "بال دير" Baldır و "هوت" -ون Hut آنالارى ساپيليرميش. بو فين-اوگاريت توركلىرىنин آوروپا شيمالىنداكى ميفولوگيا معلوماتلارى، بىزه تام آيدىن شكىلده، آنادولو اراضىسىنده کي فريگيا اولكە سينين تورک ماھىتىنى و تورک اراضىسى و تورک يوردو اولدوغونو اثبات ائدير و دىگر طرفدن ده هيند-آوروپا ديللى ائرمى آدلاندىر دېيغىمىز خالقين بو اراضى ايله هئچ بير باغلانتىسى اولمادىيغىنى اثبات ائدير. اونلار ساده جه بالكانلاردان كئچىب آنادولونون فريگيا آدلانان يوردوندا موقتى اولاراق مسكونلاشىيلار و داها بير باغلانتى و ايلكى آرادا يوخدور. دئمه لى بو حساب ايله بو هيند-آوروپا ديللى (ائرمى آدلاندىر دېيغىمىز) خالقى "فرىگيا" ياخىلەنەن باخيمىندا دوز دئليل. اونلارى فريگى باغلاماق و اونا بير سوی كىمى باغلاماق، تاريخ باخيمىندا دوز دئليل.

آدلاندیرماق ، يعنى اونلارا بير قوندار ما سوی باغيشلاماق دئمکدیر و بو ايشيميزله بيز اونلاري داها آرتىقراق چاش-باش قويوروق و ايzin وئرميريك كى بو خالق اوز حقىقى كؤك و اصالتىنин پئشىنده اولسون و اوز دوزگون ائتتىك سُويونو و كؤكونو آوروپانىن موختليف بولگه لريندە آختارىب تاپسىن. اصليندە بو آوروپالى كؤچرى خالقى ، توركلر آوارا- سرگردان قويوبلار و ماجال وئرمىبىللەر كى اوز حقىقى ائتنوس سوی كؤكونه فيكير وئرسىن و يادينا سالىب پئشىنده اولسون و يئرلى توركلر اونلارا هردىن بير آد قويوبلار ، گاه آوروپادان فريگيا ياكى گلەپ يئرلشىدىكلرى اوچون اونلارا "فرىگى" آدى وئرىبىلەر ، گاه فريگيادان هاياسا تورك ايلتىنە گلەپ يئرلشىدىكلرىنه كۈره "های" آدى وئرىبىلەر و "های" چاغىردىلار، بير زاماندا هاياسا ايلتىنەن كۈچوب بئويوك آدربيجانىن آنادولودا اورمو-وان گۆللىرى اراضى سىنەدە ، يعنى قدىم و اصيل ائرمنىستان اراضىسىنە يئرلشىدىكلرى اوچون ، اونلارا ائرمنى آدى وئرىبىلەر و بير زاماندا ، تورك سوپىلو اورارتولار او اراضىنى آلىب اوز اراضىسىنە فاتاندان سونرا ، اونلارا اورارتۇ دئىيلەر و اونلاردا اينانىردىلار كى ئىله اورارتولار ، اونلاريمىش و بير زاماندا اورارتولار بونلارى كوتلە وى حالدا بىيغىب آرازىن شىمالى ساحىللرىنه سورگون ائتدىكىن سونرا بونلارا يئنى دن ائرمنى دئىيلەر و هله ليك بو آدى داشىماقادادىلار و گۆزلورلار كى بو دفعە ، يئرلى توركلر اونلارا نه آدى وئرە جىڭلەر. چونكى تارىخاً يئرلى توركلر بو آوروپالى آدسىز كۈچرى خالقا ماجال وئرمە بىبىلەر كى اوز حقىقى سوی آدلارينى آرابىب آختارسىنلار. تورك سوپىلو فينيكىلرىن كۈك و منشى حاقىندا "گئورگئس كونتئناؤ" Georges Contenau چوخلۇ مطلبلار اونلارين يئر- يوردلارى حاققىندا يازىب و اوستۇ اورتولو ده اولسا ، بو ائتنوسو تارىخىن ان كىچمىش دۈورلرىنه و حتى تارىخدن اونجە يە عايدىد و منسوب اولماسىنى و بو اراضىدە ساكيں اولدوغۇنو ايقارار و اعتراف ائدیر. او حتى بو عقىدە دە دىر كى بو منسوبىت تارىخى نە قدر گىرىبىھ و قدىملەر چىكىلسە، بىر او قەدەر دە سُوي و ائتتىك اينفورماسىيا ياخشىراق آچىكلانا بىلەر. **٢٧** دونالد هاردىن Donald Harden سون زامانلار سئميت (=سامى) سُويلى كۈچگۈنلرىنه ايشارە ائدیر كى گويا عربىستاندان يا كنگر كۈرفىزىنەن (ايندىكى فارس آدلانان كۈرفىزىن) گلەپىلەر. او بورادا هئرودۇت آيسىتىناد **٢٨** اصليندە فرضىيە لرین چوخو آنتىك مۇلىفلىر و بىبلىس Biblis اهالىسىنەن اولان "فېلىو" يا Filo ايسىتىناد اولونوبدور. "فېلىو" دئىيردى فينيكى لر يئرلى و آتوختون خالق اولوب و تكجه خالق مدنىتى يوخ ، بلکى دە تانرىيلار و بوتون خالق مدنىتى، فينيكىلەرن كۈك و منشأ آلىبدىر. **٢٩** تانىنمىش يونان تارىخچىسى ايلك و هله دە فينيكى لرین منشأ يئرینى حبشه نىن(ايندىكى ائتىوپىيانىن) ائرىتەرە Eriterە ئەنلىرىن بولگە سى بىللىر. **٣٠** استراپون Estrabon يازىر : كنگر (ايندىكى فارس) كۈرفىزىنەن كنارىندا فينيكى شهرلرىنه و معبدلرىنه اوخشار شهرلەر و

معبدلار وار ايدى و آنتىك مؤليف "پئلينى" Pelini ده بونو تاييد ائدير. ٣١ گورونور هئرودوت و پئلينى كيمى آنتىك مؤليف و تاريخچيلر ده يانيليلار و دوزگون بىلمه ييرلار و بونو دا پلينى-يە خاتير لاتماليق كى كنگر كورفزيين كناريندا تىكيلميش شهرلار و معدبارين فينيكى شهر و معدبارينه اوخشاماسى ، هئچ ده قريبه دئييل و نورمال دير ، چونكى Mesopotamia مئزوپوتاميا(= بين النهرين) و كنگر كورفزي ساحلينين مدنىتى ، تورك سوپيلو "كنگر"(= سومئر) آدلى طايفانين مدنىتى دير و سويداش فينيكى مدنىتىلە اويعونلوغو و ذاتى اوخشارلىغى اولمالىدى. مئزوپوتاميا Mesopotamia ايلىك گوندن برى قديم توركلرین اجدادى ساييلان پروتوريكلرین ياشادىغى اراضى اولوبدور و اسکى توركون مدنىتىلەن اورادا كۆك واردى. بير تورك سوپيلو خالقين معدبى، تاپىندىغى آلاھلارى گره كدير بير- بيرينه اوخشار اولسون، چونكى كۆك ،منشا و اصالت بيردىر و بير اورتاق قايناقدان قيدالانىرلار. حئيف لر اولسون کى غئير-ى تورك ، توركون كولتورونه، مدنىتىنه ، اويگارلىغينا بىگانه اولان و دَرِينَ دَنْ بلد اولمايان اجنبى آنتىك مؤليف، تارىخچيلر و عاليملار ده بئله حساس و اؤنملى موضوع علارى ، (ايندىكى أخلاقلارى كيمى) بىلمه بىيلر و تارىخى يازاندا، چوخ بؤيوک سەھويلىرە يول وئرييلر و تارىخين اۋزە لىيكلە ده تورك سوپيلو ائتنوسلامارين تارىخىنى قلمە آلاركىن، اساس ائلمئنت لرى و پرينسىپلىرى نظرده آمايبىلار و خالقلارى انتىكى و سۇرى باخيمىدان بير- بيريندن آبيرمابىلار و تكجه توپونىملار اساسيندا بولوشتوروپ آبيرد ائدىيلر و بو دا، يوزلر و بلکىدە مېنلر گىزلىرين و شوپىھە لرىن يارانىب تۈرئىمىسىنە سبب اولوبدور.

قوصورلارين چوخو دا اۋزە لىيكلە ده تورك و توران ائتنوسلامارى حاققىندا اولوبدور و تارىخين شفافلىغينا چوخلۇ لكه لر سالىنىدىر. ايندىكى تارىخ و تارىخشوناسلىق علمىنده چوخلۇ دويونلار و حاقسىزلىقلار، او سيرادان ائرمنى و ائرمنىستان ، فينيكى و فينيكيا ، فريگى و فريگى ، ايران و ايران دىللى ، آريا و آرى ، و ۱۰-لار بئله دويونلار ، آنتىك مؤليفلىرىن غئير-ى اصولى و سۇرى- انتىك مسئلەمىسىنە اۋئەم وئرمە مك او جوباتىن دان ايرە لى گلىبدىر ، ايندى بى حال-كىييفيت لرى ايلە حساب ائدين اونلارين يازدىقلارى و وئرىدىكلرى بىلگى لر و راپورلار نه حىّ دوزگون و ايناندىريجى او لا بىلر؟! بول دليل لرە و سبب لرە گۈرە ، بىزىم سويداش عاليملارىمېز محض اونلارين وئرىدىكلرى اينفورماسييا آرخالانمالارى ، آزدىريجى و تەھلىكە لى او لا بىلر. هئرودوتون Herodot ، پئلينى نين Pelini، هومئرين Hommer و ساير بو كيمى آنتىك مؤليفلىرىن معلوماتلارينى ، قورآن آيه سى سانماسىنلار و يالنىز لازىم اولان مۇموضوعيا اونلارين ياناشماسىنى بىلمك اوچون يارارلى او لا بىلر. تام آيدىن شكىلدە اونلارين تارىخ او لا يلارينى اينجە له مَكلىنى و نئجه نتيجه چىخارتمالارينى دا گۈروروك. اونلارين سەھو و يانلىش تارىخ يازما سېكىلىرىنى ده گۈروروك. اساس ايشى

اوزوموز گۈرمە لېيىك. گۈرونور بىر فىنىكىيە ائتنوسونو نه حاللارا سالىبىلار و نئجه دىئرلندىرىپىللار و اوナ نئچە سوی- كۆكۈ يارادىبىلار! فىنىكىيە نىن هر بىر شهر آدىنى ، بىر آيرىجا ، اۆزونە خاص ائتنوس كىمى گۈستەرىپىللار. تورك سوپىلو فىنىكىيلىرىن اراضىسىنин غربىنده آك دىنiz و شرقىن ده ايسە ليوانـين (=لبنان) سىرا داغلارى يئرلشىرىدى و آك دىنiz ساحىلیندە قرار توتدۇغۇنا گۈرە ، قاييقچىلىق و گىمىچىلىك فىنىكىيلىرىن اساس پئشە لرى اولموش و بو اىشىدە چوخ ماھىر و باشارىلى دىنiz چىلار اولموشلار. فىنىكىلىرىن اىكى تانىنمىش شهرلىرى اولموش بىرى "آرادوس" Aradus و او بىرى ايسە "سور" Sur شهرى . اونلارين "بىبلوس" Biblos ، "صئىدا" Seyda ، "أككا" (عگا)، "بئريتوس" Beritus شهرلىرى ده اولوبدور. يئرى گلمىشكن لازىمىدىر قىيد ائدە كى ايندىكى "فالىسطين" اولكەمىسى و اراضىنин آدى ، ائله بو تورك دىللى فىنىكى خالقىنин آدىندان آلينما بىر آدىدىر و بو اونو گؤستە رىر كى ايندىكى فالىسطين اراضىسى ، اصلىنده تورك فىن- او يقىر سۇپىلو فىنىكىيلىرىن يوردو اولوب . فىنىك + تىن tin . "فىنىك" آدىندا "ن"-L و "ك"-C)-"س"-S عوضانىمە سى ايلە ، فىنىك (Finic(k)(ن"-L عوضانىمە سىلە) ----> فىلىك (Filic(k)----> فىليس Filis = tin + Filis فىليستين Filistin يا فالىسطين Felestin . فىنىكىيلىرىن شهر آدلارينا نظر سالاراق، اونلارين تورك آدى ماھىتىنى داشىدىغىينا دا شاهىد اولوروق. مثال اوچون "آھيرام" (آغ + ايرام) بئهيشت تانرىسى ، "ايتوبال" Itobal // "اوتوبال" otubal گونش تانرىسى، "آبىيال" Abibal آتا تانرى ، دده تانرى ، بؤيوک تانرى، "ائلىيال" Elibal (آلېيال) (Alibal) ، قىرمىزى گونش تانرىسى و حؤكمىنلار آدلارىندان "بالي آزار" Bale azar اود تانرىسى ، گونش تانرىسى ، "منقارات" Melqart (اصلىنده "بئلقارت" Belqart) بؤيوک تانرى ، "فاللئس" Felles (اصلىنده فىليس Filis) توركجە فىنىك Finik ائتنوس آدى او لاراق ، شخص آدى دا سئچىلىپ و آنلامى "فىن سۇپىوندان" ، "فىن نسلىنەن" ، "فىن او غلو" دئمكىدىر. فىن- او يقىر Fin-oyqır و فىنىكىيلىرىن شهر آدلارىندان سۈز آچىلىدىقىدا يئرى گلمىشكن بونو دا قىيد ائدە كى فىن- او يقىر لار شرقى توركىستاندا يعنى او يغىرىستاندا تىكىدىكلىرى شهرلىرىنин آدلارىنى ، اون- آسيا و كىچىك آسيا (اورارتى، ماننا، ائرمنىستان، هاياتسا) اراضىلىرىنده تىكىدىكلىرى شهرلىرىن اوستونە ده قويىوشلار و بو گۇنو دا بىزىم بو بولگە دە ياشايان توركلىرىن (او سىرادان اورارتولارين، ماننالارين، تورك ائرمنىلارين، فريگى توركلىرىن و حتى هئت Hett // هيت Hitt توركلىرىن)، شرقى توركىستان و او يغور توركلىرى ايلە بىر كۈكىن و بىر منشادىن اولدو غونون اثباتىندا بىر دانىلماز فاكت و سندىرىر. مثال اوچون شرقى توركىستاندا بىزىم "تورفان" Turfan آدى شهرىمىز وار و عىنى حالدا

قووشاغیندا يئرلشن بو شهرين تارىخى ائرادان اوّل ٧٦-نجى ايلدهن باشلانىر. تدققاتچىلار قاشقار آدینى **كوشكار** Köşkar ، كؤشكەر Köşker و يا **كاشكار** Kaşkar اويماغيندان آليغىنى ايره لى سورموشلر. كؤشكەر Köşker اويماغينىن آتا يوردو قيرقىزىستانىن جنوبوندا، قيرقىزىستان- اوزبكىستان سرحدىنە ياخىن جلال آباد رايونوندا اولان **قوشكار**- آتا (Kochkorata) شهرىدىر. بير باشقۇ مولاحىظە يە گۈرە ايسە **قاشقار**، آدینى شهرين جيواريندان سىخ اولان "كاش تاشى" Kaş Taşı و يا دىگر آدىلا "يېشىم داشىن" دان شەمىالىندا آتوش Atuş رايونو، شرقىنده "فېزىيات" Feyzivat رايونو و جنوبوندا "يېنگى سار" Yengisar رايونو ايلە سرحدىر. تكەھ مەكان Təkləməkan صحراسىنین غربىنده "تىيان شان" Tyan Şan داغلارينىن آتكلىرىنده يئر آلان **قاشقار**، دىنiz سۆپىيە سىندىن ١٢٩٠ مئتر يوكسكلىكىدە يئرلشىر. بو Az.vikipedia معلوماتىن دان بئله نتىجە الماق اولاڭ كى "فىن- اويغىر" توركىرى آذربايجان و آنادولو اراضىسىنده يئرلشه رك، اوز ايلكىن آنا يوردلارى اولان توركىستانداكى هيدرونىم (چاي و سو آدلارى)، أورونىم(داغ آدلارى) و توپونىم(يئر,كند و شهر) آدلارىنى، عىنى حالدا بو اراضىنىن موختليف يئرلرىنده دە بىرپا ئىدىيلر. هيدرونىملەرن مىثال اوچون شرقى توركىستاندا آخان "قىزىل سو" Qızıl su چاينىدان آد آپارا بىلە رىك كى "فىن- اويغورلار" همن آدى ايرانىن غرب بؤلگە سىندىه آخان (ايىدىكى سفيد رود) چاينىدا آد قويوبلار و بو چايى "قىزىل اوزه ن" Qızıl üzəن آدلاندىريپلار. "اوزه ن" و "سو" هر ايكيسىنин ده آنلامى بىردىر و "چاي" آنلامىندا دىرىر. بو ويکى پىئىيا معلوماتلارينا دقت ائدە ركىن ، گۈرونور توركىستانداكى توپونىم آدلارى اساسىندا ، گۈنئى آذربايجانىن ايىدىكى "تسوج" Təsuc شەرىنин ياخىنلەغىنداكى "كوزه كونان" küzə künan قصبهسىنى، فىن- اويغىرلار ويا فىن - اويغورلار ايلە ايلگى لەنديرىمك اولاڭ يعنى بو توپونىمەن آدى اصلانىنده "كوشاكونا" kuşa kuna ايمىش و زامان سورە جىنده "كوزه كونان" küzə فورماسىنا دوشوبدور. بو منبع دەكى "كاشكار كونا" Kaşgar kuna رايون آدینىن اىكىنچى حىصە سى بىزدە بو احتىمالى گوجىندرىر كى ايىدىكى توركىيە شەرى ، مئولانانىن شهرى "قونىيە" Quniyə يا "كونيا" نىن konya آدى ايلە باغلى "كونا" دىر و "فينىكى لر" يا "فينىقى لر" بو توپونىمەن آدىنى قويوبلار. فينىكى لر اوز دوغما يوردلارىندا اولان "آكسو" Aksu توپونىم آدینىن ئكىز قارداشىنى، قوزئى آذربايجاندا (آغسو Ağsu) تىكىيلر. ياخشى دقت ائدiliب آراشدىرىيلىسا ، گۈرونور "فىن- اويغىر" توركىرى اوز دوغما يوردلارىنداكى توپونىم، هيدرونىم، اويكونىم و اورونىم آدلارىنى عىنى حالدا بو بؤلگە لرده دە

برپا ائدیلر. شرقى توركىستانين بير بولگەسىنин آدى "لوپنور" // "لوبنور" كىمى گىدير. ماراقلى بوراسىدىر كى شرقى و مرکزى آوروپانىن فينو. اوگاريتى انللرى آراسىندا "لپ" Lep آدى خالقدان آد آپارىلىر. دئمه لى "فين- او يقير"لارين "لوپنور" Lopnor بولگە و توپونيم آدى آوروپاداكى "لپ" لر Lep ايله ايلگىلى و باغلېدىر. "فين- او يغىر" فينىكى توركلرى بو بولگە نين آدینى آغ دىز ساحيليندە يئرلشەن ايندىكى "ليبان" Liban // "ليوان" Livan // "لوبنان" Lobnan اولكمى اراضىنин آدينا قويدولار. شرقى توركىستانداكى "لوپنور" Lopnor بولگە آدینىن سونوندا اولان "ر" r سىنى "ن" n سىنى چئويىر رك ، اونو "لوپنون" Lobnon و سوندا "لوبنان" Lobnan فورماسىنا سالىنىيىدىر. بىز جە شرقى توركىستانين "تورفان" شهرىنин چئورە سىنده يئرلشەن "ياماز" Yamaz وادىسى ، "نوح"-ون او غلو "يافث"-ين آدى ايله باغلىدىر. يافث---> يافس ---> ياواس ---> ياباس ----> ياماس ----> ياماز .

Yafəth--->Yafəs--->Yavəs--->Yabas--->(b>m)Yamas--->Yamaz تورفانداكى "يار غول" yarğol توپونيمى اصليندە "يارگۈل" Yargöl // "يارگىل" Yargil دىر. "گۈل" Göl و اونون باشقۇ فونتتىك واريانتى اولان "گىل" Gil ، بوللوق، چوخلوق، گروپ، و بير دن چوخۇ و جمع بىلدىرەن سۆزدۇر و بورداكى "يار غول" yarğol توپونيم آدیندا، تانرىلارين بول اولدوغو، يېغىلدىيغى يئر و پانتئونو آنلامى وئرير. بو "فين- او يغىر" تورك توپونيم آدینى ، فينىكى لر ايندىكى قوزئى آذربايجانين ياردىملى Yardımlı رايونو آدیندا برپا ائدیلر. فين- او يغىر توركلرى اوز آنا يوردونداكى "هاراپ" Harap شهر آدینى ، سورىييانين شىمال اراضىسىنده بىرلاشىلىرى و ايندى ده سورىييانين "دمئشك" يا "دمشق" -يندن سونرا ايكىنجى بؤيوک شهرى ساپىلىر.

هاراپ Harap -----> هالاپ Halap -----> حَلَب Halab -----> حَلْبَ حَلَب .

هاراپ بىر ميفيك آدبير و آنلامى "هار" Har // "حال" Hal // "حال" Xal تانريين آدى دئمكدىر. همن تانرى كى سونرا "اورارتۇ" لارين آلاھى و باش تانريسى اولدو و حتى اونلارى "حالدى" Xaldi (= حاللى Xall)، "حالدىلار" Xaldilar // "حالدى لر" كىمى آدلانماغانينا سبب اولدو. "حال" Xal اصليندە همن "آل" Al تانريسى يعنى گونش تانريسى اولمالىدىر كى بعضى تورك طاي فالارى و خالقلارينين دىالىكت شىوه لرىندە (آذ Az / خاز Xaz آدلاريندا اولدوغو كىمى) اونون اولىنه بوغازدان و قىرتلاقدان چىخان "خ" X ويا "خ" X ياخىن و او خشارسى ارتىرلانىيىدىر. آذ Az ---> خاز Xaz آدلاريندا اولدوغو كىمى "آل" AL ---> حال Xal . شرقى توركىستانين "فين- او يغىر" لارى اوز دوغما يوردلاريندا

اولان و میفیک آدی داشییان ایندیکی "کوچار" Kuçar شهر آدینی ، یئنی دن آذربایجان اراضیسینده آداسینی بريا ائتدیلر و ياراتدیلار و تورکیستانین "کوچار" بؤلگه سیندن گلن "فین- اویغیر" لار یئنی مسكون اولدوغو یئره اوز دوغما يوردلاری اولان "کوچار" آدینی وئردىلر و بو آد زامان کىچىكىجە فونتىك دېيشىلىگىنە معروض قالىب "قوسار" Qusar قورماسىنا گلىب چىخدى. **کوچار** Kuçar ----> **کوسار** Kusar ----<

قوسار Qusar (رايونو). شرقى تورکیستانين "ياركند" Yarkənd ناحيە سينه اویغورلار اوزلرى "يئكه ن" ، "يئكن" Yekən دئيرلر. شرقى تورکیستانين و يا خود اویغوريستانين "ياركند" Yarkənd بؤلگه سينين "فین- اویغور" توركلرى آذربایجان اراضیسینده يئرلشن زامانى، اوز دوغما آنا يوردلارى اولان "ياركند"-ين آدینين شرفينه ، یئنی مسكونلاشىقلارى يئرين (ايندىكى مرند شهرىنин اطرافيىدا، "يامجي" بؤلگه سيندە يئرلشن يكانات آدلرى اراضى آدینى دا "يئكمەن" // "يئكن" Yekən // "يئكان" Yekan قويدولار. بونو دا دئمه ليك كى "فین- اویغور" توركلرى "ياركند" بؤلگه سينى "يئكمەن" // "يئكن" Yekən دئيبىب، آدلاندىريپيلار. دئمه لى بئله معلوم اولور كى آذربایجان اراضیسینده يئرلشن "يئكمەن" Yekən يئكانات (ماحالىنин خالقى ، شرقى تورکیستانين ياركند ماحالىنин "فین- اویغور" توركلرى ايمىش . شرقى تورکیستاندا "فین- اویغير" لرین بير بؤلگه سينين آدی دا "قوچونق" Quçunq كىمى گىدير. بىزجه "فین- اویغير" لار بو بؤلگه يه گلركن بير گروپ خزر دىنizين شرقىن ده يئرلشن ايندىكى "قوچان" بؤلگه سيندە مسكونلاشىب و بو بؤلگه يه اوز دوغما "قوچونق" Quçunq توپونىم آدینى اورايا وئرمىشلر. **قوچونق** Quçunq ----<

بورون سىسى نون غوننە ئىن "ق" سىسى دوشە رك اولوبدور **قوچون** Quçun ----<

"**قوچان** Quçan اولوبدور . بو قوچان Quçan و سىلەك Silek توپونىملرى بىزدە بو احتمالى دا گۈجلەنديرىر كى اولا بىلسىن "فین- اویغير" توركلرىنин بير بؤلومو ده خزرين جنوب-شرقىنندن ايندىكى خوراسانين شىمالى بؤلگه سينه و اورادان دا ايرانين شىمال بؤلگه لرى يولو ايله آذربایجانا و اورادان دا آنادولويا كىچميش اولسونلار. البت ده قىيد ائتمە ليك كى بو كۈچلر آن آزى اثرادان اول ٤-٥ -نجى مىن ايللىكىلرە عايىددىر و بشر گروپلارى هله كۈچلر مرحلە سينى بىتىرمىشدىر و بو فین- اویغir كۈچلرىنин كۈچ پروسئىسىنىن بير پارتىاسى ايندىكى آذربایجانا و آنادولويا گىئتمك ايدى. كۈرونور بو میفیک آدلارين هەچ بىرىسى ايندىكى ائرمى آدلانان "ھاي" لاردا يوخدور. میفیک آدلار و تانرىيلار آدی هر خالقىن سوی و كىملىك يادداشىدىر و عىنى حالدا او خالقىن اسکى تارىخىنин يادداشىدىر. بو سايدىقلارىمىز ميفلار و تانرىيلار، تورك سوپيلو و توركىيللى "فین- اویقىر" نسلىنندن اولان

"تورک ائرمنی" لره عایید و منسوب دور. "سورییانین شیمالیندا بئرلشن "اوگاریت" بولگه سینى ، شوپھەسىز **كىنغانى** آدلاندىرماق اوilar". 33 فىنيقى لر دنىز كنارىندا اولدوقلارى اوچون گمىچىلىك يولو ايله آل-ۋئر و تىجارت ايشينه باخارمىشلار و دئمك اوilar تام پىشه كار آلوئرچى و تاجير ايمىشلار و بو يولدان ياخشى گلىر آدە ئىدىرىمىشلار. فىنيكى توركلىرى ايکى گۈزه چارپاز اوزه لىكە مالىك ايدىلر، بىرىسى گمىچىلىك و دنىزچىلىك ، دېگرى ايسيه تىجارت و آل-ۋئر ايشى . فىنيكى توركلىرين آن بؤيوك ثروتلرى ، ليوانين (لبنانين) جنگل لرى ساپىلىرىمىش. بو جنگل لرده اولان نادىر آغاچلار شام، سرو، سئدار، بوتون ياخىن دوغودا تانىنمىش و مىثلى اولمايان جنگل آغاچلارى ايمىش. فىنيكى توركلىرينин بير سира حؤكمرانلارينىن آدلارينى بورادا گتىرىرىك : **Ahiram** Ahiram ، **ittobaal** ittobaal ، **Abibaal** Abibaal ، **Yehimilk** Yehimilk ، **Elibaal** Elibaal ، **Shipitbaal** Shipitbaal .

آھيرام حؤكمرانىن جانىشىنلارينى بئله آد آپارىيىلار : **بائازار** (بالازار) Baleazar ، **Astarymos** Abdastratos ، **Methustratos** Methustratos ، **آستاريموس** آباستراتوس ، **phelles** phelles . اونلارين تانريلارىندان "بال شەميم" Baal shamim ، "مڭلقارت" Melqart ، "آستارته"نى Astarte آد آپارماق اوilar. **گىزفون** Xenophon قديم يونان تارىخىسى ، اوز اثريينde ائرمنىستان شاهىنин بؤيووك اوغلو "تىقران" -دان آد آپارىر. "تىقران" Tiqran آدى توركجه موركىب آدىرى و ايکى تورك سۆزو "تىق" Tiq (=شمشير، قىرينج، كسىجى آلت) و "اوران" uran (=وران، چالان) سۆزۈنۈن ترکىيىندن يارانمىش آدىرى و بوتۇولوكده "شمشير ووران" ، "قىلىنج ووران" دئمكىدىر. **تىقوران** Tiquran يا "تىقران" تورك- ائرمنى ميفىك ناغىلىنىدا ، ميديا شاهى آستياك (آژدھاك) لا دؤيوشور. بو ميفىك روایتى "موئىسى خورئنسكى" Moisey Xorenski قىيىدە آلىپدىر و بو ناغىلدا "تىقوران" Ayldirirيم ياشىمشك تانرىسى ، اژداهانىن دؤيوشونه گئدير و ووروشور. هاي- ائرمنىلىرى ائله كى **آيوازيان** -ين يازدىغىندان بىللى ئىدىر "ايلىدىرىيم" تانرىسىنى ، مرحىتملى بير گۈزه ل سيمالى ، قورخماز و عادىل بير هاي- ائرمنى شاهى كىمى و ايلىدىرىيمىن خبيث و نىفترت گتىرىجى اژداهاسىنى دا ، **ميدىا** ميدىا -ين خبيث و باش آچاق شاهى كىمى گۈسترىيىلر و دئمك اوilar كى تىقوران و آژداهاك ميفىك ناغىلى ، بو ايكىسىنىن ضدىتى و دوشمانچىلىغى و دؤيوشو اوزه رىيندە يارانىبدىر. 34 آيوازيان يازىسىنىن داوامىندا سونرا بئله يازىر : "بو افسانه نىن ماجراalarى ائرادان اول 1-نجى يوزايلىكىدە ، يعنى 2-نجى "تىقوران" -ين زامانىنىدا كى ائرمنىستان بولگە دە بير گوجلو و بؤيووك دئولات ايمىش، اوز وئرىبىدىر". 35 حۇرمىتلى اوخوجونون نظرىنى بورادا بير مؤھوم و گۈزدەن قاچمىش مۇوضۇيا يعنى بير سира

تاریخچیلرین ریندیلیکله تاریخی او لاپلاری اوز ایسته دیکلاری کیمی دونیا تاریخ اجتماعیتی نین ، تاریخ شوناسلیق اجتماعیتی نین و عینی حالدا دونیا خالقینین بئینینه و ذهنینه پئریتمه او غروندا چالیشماسینا، دقتینی جلب ائدیریک تا بئلنجى تاریخچیلرین حقیقی ماھیتینی آچیکلامیش اولاق و او خوجويا اثبات ائتمیش اولاق کی بئله تاریخچیلر، اوز ھدفلرینه و ایستدیکلرینه چاتماق اوچون، تاریخ علمی ساحه سینده هر بیر يالانا و اویدور مایا ال آتا بیللرلر. بیر پئرده (یوخاریدا قئید ائتدیبیمیز کیمی) يازیرلار کی بو میفیک روایت "تیقران" Tiquran ایله میدیا شاهی آزاداھاکین دؤيوشو اساسیندا يارانیب دیر و بیر پئرده ده همن مؤلیف يازیر کی بو میفیک افسانه نین ماجرا لاری ۲-نجى "تیقران"-ین شاھلیق دئوروندے یعنی ائرادان اول ۱-نجى يوز ایللىکدە اوز وئریب دیر. گۇرۇنور بورادا ائرمى- های تاریخچى و مؤلیفی بو ایکى مۇۋضۇنۇن تاریخ زامانىنى اونودوب و قاتىب- قارىشىدیرىپ. بو قاتىب- قارىشىدیرما يا بىلە ركىندىر ، يا بىلمەن دىر؟!، آللە بىللىر. آيوازيانىن بو دئدیکلرینين اويدورما اولماسىنا سند و فاكت ارائه وئرە بىلە رېك و او دانىلماز سند بودور کى میدیا شاھىنин ياشادىغى تاریخ آن آزى ائرادان اول ۵۵۰-نجى اىلده اولوب دور، چونكى بىستون داش كىيىمىسى ۱-نجى "دارا" (داربىوش اول) زامانى، ائرادان اول ۵۲۱-نجى اىلده يازىلىپ. دئمە لى بو ایکى تیقران(تىگران)- آزاداھاک تاریخى اولاپىن، آن آزى آرالارىندا ۴۵۰-۴۰۰ ایل فرق وار و بو فرقى نئجه اولور کى ارمنى - های تاریخچىسى "آيوازيان" نظردە ئامير و نه تەھر ایسته بىرلر يازىرلار . بو تاریخچىنین هانكى سۆزونه اینانماق گرە ک؟! بو بير كىچىك نمونه و اورنکدىر ائرمى- های تاریخچىلرى و مؤلفىرینين تاریخ يازمالارىندا و اونو آللارىندا او بىونجاڭ ائتمە لرىنه دايرو عینى حالدا دونيا خالقلارىنى و تاریخشوناسلىق علمىنى آله سالماقلارينا دايىر. بو بير اورنکدىر بىزە و دونيا تاریخشوناسلىق علمىنىه ، و گرە ك دىر کى اونلارين يازدىغى تارىخلە شىك و شوپىھە ايلە ياناشماق و حىنىدىن آرتىق احتىاط ائتمك لازىمدىر. ماد يا میدیا دئولتى زامانى ائرمىنىستان تورك اراضى و اولكە سى ايدى ، و بوندا هئچ بير شىك و شوپىھە اولمامالى دىر چونكى آرتىق بوتون ساك توركلىرى و كيممئر توركلىرى بؤلگە ده بئرلشمىشلر و باشقۇ آبورىگەن و آوتۇختۇن(= بئرلى، بومى) تورك خالقلارى ايلە ، بؤلگە نين و آنادولونون "لودىيا" دان(لودىيە) توتموش ، "فرىگى" دان ، "هایاسا" سىندان، "ھىتىت" دن، "اورارتۇ" دان، "آسسور" ايمپېرىياسىندا توتموش (تورك ، غئيرى تورك) ھامىسىنى اۋزلىرىنه و میدىيابا تابع ائتمىش دىلر. بو نەنگ آسسور ، اورارتۇ كىمى دئولتلرى دىز چۈكوردىن حالدا ، "های" آدلى بير كىچىك و گۈزە گلمز كۈچرى ياشايان خالق ، كيممئر ، ساك ، میدیا كىمى تورك نەنگ لرىنىن قارشىسىندا نە ائدە بىلە ئىرىدى؟! میدیا دئولتى زامانى ائرمىنىستان ، آنادولودا بير اىالت و بؤلگە حالىندا قالماش بير تورك اراضى

سایلیردی. بو اراضى فينيكى (فين- اوبيير) توركلرینين ايلكىن مسكون اولدوغو اراضيلار ساييليردى كى نئچه مين ايلدهن سونرا "های" ائتنوسونون ياشادىغى مسگنه و يوردا آستا چئويريليردى. فينيكى توركلرى يازى خطىنه و اليباسينا دوزه ن وئريپ ساهمانلابىب و اوندان اۆز تيجارت ايشلرى اوچون يارارلانىردىلار و يوانانلار دا بو خطى فينيكى لردن آليب بير آز دېيشىلىك و دوزه ن وئره ن دن سونرا لاتين خطىنى "كئرت" Kert دىلينىدە يازماق اوچون اوندان ياراتدىلار و بو خط آوروپا خط لريينين آناسى و قايناغى كىمى ساييلدى. "فين- اوبيير" يا "فين- آيقيير" توركلرين بير بؤلومو آنادولو و سورىيابىن شىمالىندا يئرلشىب و اۆز يوردلارينا ، اۆز تانريلارينين آدینى ، "اوبيير" uyqır ئىقىر uyqır يا "آيقيير" ayqır وئرمىش و بو تانرى آدина منسوب ، "اوگاريت" Ogarit // اوقاريت Ayqirit (اصلىنده اوبييريت // Oygirit آيقييريت Ayqirit يعنى آيقيرلار) مدنىتى و شهرىنى ياراتمىش اولورلار. بو "فين- اوبيير" يا "فين - اوغيور" ويا خود "فينيقى" توركلرى، گونش تانريسيينا تاپىندىقلارى اوچون، يئرلى تورك خالقلار و طايفالارى اونلارى، "كون.آن"lar Kün.An"lar // "كونعاني" لر // "كُنعاني" لر Kün.Anilər كىمى ده آدلاندىريرمىشلار. "كون .آنى"لر Kün.Anilər كونانى لر Künanilər // كونعاني لر // كُنعاني لر Kon'anilər يعنى "گونش تانريسيينا تاپانلار" دئمكدير. اما او گروپلار كى ليوان- فيليستين و آك دنiz ساحيلينde يئرلشىلir ، اونلار ائله سوی آدلارينين ايلك حىصە سى ايله چاغيرىلىب، سىللدىلار و "فينيك" آدى ايله تانيندىلار. فينيك // فينيق اصلىنده توركجه سۈزدۈر و آنلامى "فين نسلى" ، "فين تىرە سى" دئمكدير. فين Fin (ائتنوس آدى) + اوک ok // اوک uk // اوق uq // اوق oq // اوق uq (نسيل، تىرە، ائولاد، سۇى، طاييفا) = فين نسلى . "فين- اوبيير" توركلرى ده بير سира باشقان سويداشلارى كىمى تانريلارينى "بئل" Bel (بال/بَعل) (Bal/Bəəl) دئيرمىشلار. دئمه لى فين- اوبيير توركلرى ، تانريبيا "بئل" دئيرمىشلار. Sabatino Moscati سباتينو موسكاتى ، "ياخىن شرق ميتولوگيياسى" آدى اثرىنده يازىر : كنعانيلر (فينيكيلر) اۆز تانريلارى يعنى "بئل"-ى ايلىرىم تانريسى و يا "ريمون" Rimon آدلاندىريردىلار. ^{٣٦} باشقان بير آمئركادا چاپ اولموش منبعده همچىنин بو مؤوضويا ايشاره اولونوب. ^{٣٧} بئله ليكلە معلوم اولور كى ايلىرىم و شىمشك تانريسى كونان Künan (كُنعانى kən`ani) توركلرinen آن اوئنملى و بؤبۈك تانريلارىندان بىرى ساييليرمىش و اونو "ريمون" Rimmon Rimmon آدلاندىريرمىشلار. بو تورك تانريينين آدى اصلىنده "ريم.آن" Rim.an دىر، يعنى "أونجول تانرى" ، "أونجەدن و يا گلمە مىشىن اونجە خبر وئرە ن تانرى" دئمكدير. بورداكى "ريم" Rim سۈزو و همن "ايلىرىم" سۈزۈنون تركىيىنده كى "ريم" Rim / "ريم" Rim سۈزۈدور.

"ایلدیریم" / "İldirim" سؤزو ایکی سؤز "ایلد" **İld** و "ریم" **rim** سؤزلرینین ترکیبیندن يارانمیش سؤزدور. "ایلدی" **ILDI** و اونون باشقا فونئیک واریانتلاری اولان "اولدو" **ULDU** / "ایلدی" **İLDİ** / "بیلدی" **YILDI** آنلامی "پاریلتى، برق وورما، ایشیلتى، شیمشک، چاخما، چاکینتى" و عینى حالدا "Rim" **Rim** يا تورك دیالئكت شیوه لرى و لهجه لرینده "ایریم" **Ayrim** سؤزونون آنلامى دا "اونجه"، "اونجەن"، "اونجەن خبر وئره ن" دئمکدير. "ایلدیریم" **İldirim** يا "ایلدیریم" **İldirim** سؤزونون ده آنلامى "اونجه دن چاخان"، "اونجه پاریلتاييان"، "اونجه برق ووران"، "اونجه ايشيلدايان" دئمکدير و بو آد دا شیمشک اوچون چوخ اویارلى و موناسیب بير آددىر ، چونكى ایلدیریمدا اونجه چاخير ، سونرا ايسه سسى گلىرى. اونجه پاریلتى و ايشيلدااما ايله گلمه سينى خبر وئرير و سونرا سسى و نَرِيلتىسينى اشیدىرىيک. "آى" **Ay** سؤزونو تورك خالقلارى ميفولوكىياسى اساسىندا "تانرى" آنلامى داشىدىغىنى نظره آlarاق ، "ایریم" **Ayrim** آدى و سؤزو بو حساب لا آنلامى "اونجەن خبر وئره ن تانرى" يا "ایلدیریم تانرىسى" دئمکدير. اگر "آى" **Ay** سؤزونون "دانىشان" ، "كونوشان" ، "صحبت ائده ن" ، "دئيمەن" ، "سویلە يەن" آنلاملارينى نظره آلساق ، او زامان "ایریم"-ين آنلامى "اونجه دن خبر وئره ن" ، "اونجه دن بىلەن" ، "پىغمېرىلىك ائده ن" دئمکدير. سورىيائىن شىمالىندا "اوگاريت" **Ogarit** و آنادولونون "وان" **Van** گۇلو حؤوزه سى تا "اورمو گۇلو" **gölu** **Urmu** اطرافى اراضىدە يئرلشن **فىن**- اوېقىر توركلىرىنه ، "آداد" / "ریمون" **Rimon** آدلى ایلدیریم و شیمشک تانرىسىنا تاپىندىقلارى اوچون ، باشقا يئرلى تورك سویلۇ خالقلار اونلارا "ایریم" **Ayrim** / "ایریم" **Ayrim** دئدiler و بو بؤلگەدە اولان **فىن**- اوېقىر توركلىرىنه (اوگاريت قولونا) "ایریم" و ياشادىغى يورد و اولكەمە ده "ایریم. اينى" **Ayrim.ini** ، "آرم اينى" **Arım.ini** ، "آرم . اينى" **Arm.ini** دئدiler. بو اولكە و يورتدا ياشاييان "ایریم" توركونە ده "آرمئى" **Armeni** يا "ائرمى" **Erməni** دئدiler. دئمە لى "كىناعنى" يا "اوگاريتلى فىن-اوېقىر / فينىكى توركلىرىنى ، ایلدیریم و شیمشک تانرىسىنا تاپىندىقلارى اوچون ، آرمئى و يا ائرمى آدلاندىرىدىلار. بو تورك دىللى و تورك سویلۇ **فىن**- اوېقىر ائرمى خالقى ، اولكە سينىن آدى دا ، اوز يئنى آدینا اويموش و تابع اولاراق "ائرمىستان" ، يئنى بير اوېقارلىق دئورانينا ايز باسir و اوزونه بير يئنى تارىخ صحىفە سى آچىر. كىناعنى **فىن**- اوېقور توركلىرىنин بؤيوك تانرىسى "ائل" **EL** (ھەمن "آل" **AL** دئمکدير) ساپىلىرىدى كى مئزوپوتامىياداکى **Anu** "آنو"نون تايى و برابرى ساپىلىرىدى. "ائل" **El** كىناعنى **فىن**- اوېقىر ، فينىكى توركلىلار آتسى ساپىلىرىدى و تورك ميفولوكىياسىندا تئرە نميش و تورك ميفولوكىياسى كاراكتئرينى اوزوندە داشىيان "بوغا" ، اونون سىمگە سى و بلگە

سی ایدی . چونکی بوغا ياراديچي گوج و قوه ساييليردى. بئل Bel / بال Baal / باآل Baal / بَعَلَ آءَالَ ، فین- اوقيير و اوگاريت توركلرینين **بوغا تانريسي** ساييليردى. "بئل" Bel / بال Baal / بَعَلَ "بول" Bul تانرى ، بوغانىن بويونز لارينى اوز دىبلقە سينه تاخيردى.

ائله بونا گئره دير كى اينگيليز و لاتينلارده ، بوغا يا "بول" Bul ، "بال" Bal سؤزونو ايشله دىرلر. اونون بير تىتول آدى دا "**داگان اوغلو**" Dagan oğlu يعني "تاخيل تانريسي" دير.

Dagan اوگاريت فین- اوقييرلارين تانرييلاريندان ساييليردى. اونلارين "بئل" Bel تانريسينىن باجىسى "**آنات Anat**" آدلانىرىدى. بو ميفيك تانرييلارين آدى ، "فین- اوقيير" ، "فيينىكى" و "تورك ائرمى" خالقينين ايج اوزونو سوى و ديل باخيمىندان آچماق دادير و مين ايللىكلر بُويو اوزه رينه چكىلىميش اورتوبىو آچىپ بيرتاماقدادير. تاريخشوناسلىق علمىنده بئله حساب ائدىلىرى كى ، "ايندىكى ائرمانلىرىن اولو اجدادلارى ساييلان "فرىگى لر" Frigi لر" ائردا ان اول ۱۲-۱۳ نجى عصرلارده ، بالكان يارىم آداسىندان كىچىك آسيايا كۈچوب گلمىش و **هئت Hett** دؤولتىنە سۇن قويموشلار". بىزه گئره تاريخشوناسلىق علمىنин ادعاسينا رغما ائرمى آدلاندىرىغىمىز هىند- آوروپالى خالقين(يعنى هاي لارين)، فريگى لرلە ديل ، سوى و ائتنىك باخيمىندان هئچ بير باغلانتىسى و قوهوملوغو يوخدور چونكى "فيريگى" لر Firiggi "لر" تورك سوپىلو و تورك دىللى و آنادولونون آوتوكتون (پئرلى و بومى) خالقلاريندان بىرىسى ساييلير. اونلار اصليندە همان فین- اوقيير تورك سوپىلولارين "فيينىكى"// "فيينىقى" Finiqi بؤلومودور كى آنادولونون مرکزى و غربى حىصە سيندە مسكون ايدىلر و يوردلارينين آدى تارىخده "فيريگى" Firiggi كىمىن قىيىدە آلينبىدىر. فيريگى اولكە و يورد آدى اصليندە "فيينىكى" Finiki و فيريگىي آدىنى دا اصليندە "فيينىكىي" Finikiya كىمى بىرپا ائتمك لازىمىدىر. فيينىكى Finiki سؤزوندە "ن" n حرفى و سىسى "ر" r سىسى ايله عوضله نىب و "ك" K سىسى ده g "گ" يا چئويرىلىبدىر.

فيينىكى Finiki -----> (ن < ر) فيريگى Firiki -----> (ك < گ) فيريگى Firigi

.....

Finikkiyə -----> فيريگىيye Finikkiyə -----> فيريگىيye Firikkiyə -----> فيريگىيye Firiggiyə .

قديم توركجه اولان **فین Fin** سؤزو ، ايستى ، يانار ، اوسلو و اولدوز آنلامىندا ايشله نيردى و "ن" n سىسى "ر" r يا چئويره له رك "فېر" Fir فورماسينا چىخىب و عىنى حالدا اود ، آتش ، يانماق و اوچاق آنلاملاريندا ايشله نيردى. بىزيم ايندىكى زاماندا "فېر" Fir سؤزونو ايشلتىمە يىمизه دايىر ، مثال گتىرمك اوچون ، بو سؤزون اينسان دىرىسىنин اود و قابنار سو ايله يانماسيندا "يانىب فيريغى چىخىب" كىمى بيرايفادە نى ايشلەتىكىمىزى قىيد ائتمك اولار. بو

ایفاده‌ده ایشله نَن "فیریق" **Firiyat** سوزو، چوخ شدّتلی یانماغا و درینین اوز قابیغینین سویولماسینا دئیلییر و سوزون ایلکین حیصّه سی اولان "فیر" **Fir** همان "اود" و "یانقى" دئمکدیر کی آوروپالیلار تورکلردن آلب اونو "فیر" **Fire** (= اود، آش) آنلامیندا ایشلديرلر. دئمه لى بو حسابلا **فینیکی** و **فیریگی** آدلارى و سوزلرى ، هر ایکىسى ده، بىردىر و اونلارين آراسىندا تكجه فونتىك فرقلىرى وار و هر ایکى آد دا چوخ اسکى بير تورك ائتنوسونون آدىدىر. بىزجه ائله تارىخشوناسلىغىن نظرىيە سىنه گۈرە، بو ھاي-ائىمنى خالقى بالكانلاردان گلدىگى اوچون، چوخ احتمال كى بو خالقىن اولو اجدادى دا آوروپانىن جنوبى اسلوولارىندان، اۆزه لىيكلە ده "صرب" **Serb** يا "کروات" **krovat** بؤلگە سىندين كۈچوب گلمىش اولسون كى بو اۆز- اۆزلىويوندە جىڭى بير آرشىرىما طلب ئىدىر. حتى آسسور منبعلىرى ده اۆز اينفورماسيالارىندادا، فيرىگى لرىن تورك اولماسینا و قدیم آذربایجان تورك طایفالارى ايله ايلگىلى اولماغانينا، اوستو اۇرتولو راپور وئرير. چونكى اونلارين بير حىصّه سى آسسور منبعلىريندە "اورومئه" **Urum** و اورارتۇ تورك خالقىنین منبعلىريندە ايسه "آرم" **Arm** (اصليندە آرم.ايى Arm.ini كىمىدىر اما بو آدین "ايى" حىصّه سى "اورارتۇ" دېلىنىدە يېڭىن سونونا علاوه اولونان شكىلچىدىر) آدلانان اىالتىدە مسكونلاشمىشلار. آمما ھاي-ائىمنى تارىخچىلىرىنە قالسا ، اونلار و او سيرادان ق. كاپانسيان **Q.Kapansyan** ادعا ئىدىرلر كى "آريم" **Arim** آدینى داشىيان هىند-آوروپالى طايغا ، آوروپادا وار ًايمىش و گلېپ بالكان يارىم آداسىندا كىچىك آسيايا (آنادولويا) هئت لرىن اولكە سىنه ، "ھاياسا" آدلى اىالتە گلمىش سونرا ايسه ائرادان اول ، ٦-٧ جى عصرلرده ائىمنى يايلاسىنا و داها سونرا اورارتۇ اولكە سىنه يابىلمىشدىر. **٣٨** حالبوکى قدیم آوروپادا "آرم" **Arm** آدلى بير ائتنوس اولمايىب ، چونكى هئچ بير تارىخچى و تدقىقاتچى (ھاي-ائىمنى سىندين باشقا) حتى آنتى- تورك آوروپا تارىخچىلىرى ده بئله رىسىكى ائتمەيىب و بئله بير يالان و اويدورما ادعادا بولۇنمابىدىر ، يوخسا ايندىيە قىدەر ھاي-ائىمنى تارىخچىلىرى و تدقىقاتچىلارى مىن كرە او تارىخچىلىرىن سوزلرىنى ، دونيا تارىخچىلىرى و تارىخشوناسلىغىن اوزونه چىكماشىدىر. روس تارىخچىسى **دياكونوف Dyakonov** آچىق-أشكارا يازىر كى "ائىمنى" ائتنونىمى "آرم" **Arm** اىالتىنин (اولكەسىنин) آدیندان آلىنىبىدىر . **٣٩** دياكونوف دوز دئىير، اما سوز بوردادىر كى ائىمنى دن- صحبت گىئىندا، ھانسى ائىمنى خالقى نظردە توتولۇر؟ تورك دىللى و تورك سوپەلە قىدیم فين- او يقىر // فينىكى // اوگاريت سُويوندان اولان تورك ائىمنى سىندين صوحبت گىئىرمى ، يوخسا سونراalar آوروپادان و بالكان يارىم آداسىندا گئچىب گلمىش و اۆزونو يانلىش اولاراق "ھاي" **Hay** آدلاندىران و آدى ، سوی آدى هئچ بير دفتر- دستكده اولمايان و اصل آدى بير سىر كىمى گىزلى قالان خالقدان سوز و دانىشىق گىئىر ؟ آهمى (=ھخامشى) فارس سوپەلە

سینین ایش باشینا گلنے قده ر فینیکی / فین خالق آدی و اولکه، ایالت، ویلایت آدلاری داوم ائتمیشدير، حتی اورارتو تورک خالقی زامانیندا فین/فینیکی ائتنوس ، اولکه ، شهر و قالا آدی ایشله نیردى ،اما بو آد موختالیف خالقلارین ،موختالیف لهجه و لئکسیکالارینا اویغون سسله نیردى. میثال اوچون اورارتو شاهی ۱-جى آرگیشتى ائرمەنیستان تورک اولکه سى تام اورارتويما قاتیلاندان سونرا ،ائرمەنیستاندا يېرلشمیش ۶۶۰۰ آدامى ("های"لاردان Hay) و ۲-جى ساردور ایسه ۱۰۰۰ نفر عائىلە نى ،اورارتويما(وان گۇلو اطرافى اراضىيە) و سونرادا ،اورادان دا ايندىكىي يېرئوان شهرىنین ياخىنلىغىندا تىكىدىكلىرى "ايپونى" Irpuni قالاسينا (شهرىنه) كۈچورتموشلار و بئەملىكلە آذربايجانىن ايندىكىي ائرمەنیستان آدلانان اراضى سينه "های"-ائرمەنلەرن گلمەسى و آياقلارىنин بو اراضىيە آچىلماسى باشلانىر. اورارتولار بو تىكىدىكلىرى قالانين آدینى ايپونى Irpuni قويورلار ،يعنى "فین"// "فینى" (اصلين ده فینىكى) توركلىرىن يوردو ،مسكى دئمكدىر. پونى Finu -----> فونى Fini يا فین Fin ، و "اي" ir سۆزو ده همان "يېر" ،"يورد" دئمكدىر. دئمه لى تارىخاً تورك اراضىسى اولان و خالقى دا تام فین-اوېقىر تورك اولان ائرمەنیستان اراضىسى ، باشقۇ غئيرى-تورك سوپەلە خالق گلېپ اوندا يېرلشدىگىنە باخماياراق ، يئنه ده هر زامانكى كىمى اۆز اصىل قدىم تورك آدینى (يعنى ائرمەنیستانى) ۋوروپوب ساخلايىب و اورارتولار او اولكەنин جمعىت ترکىيەن ،اکثرىتى "های" Hay اولدوغونا باخماياراق ، پىنۇ Pinu (فینو/Finu/فینى Fin) آدینى يئنه ده كوللانيز و يئنى تىكىدىرىدىگى قالانين آدینى ايپونى Irpuni قويور. قدىم ائرمى- های تارىخچىلارى اۆزلەر ،ائرمەنلەرن ايندىكىي ائرمەنیستانىن آبورىكڭىنلارى ،يعنى يېرلى ساكىنلارى حساب ائتمىرلر. موئىسى خورئىسى Moisey Xorenski (5-جى عصر) ائرمەنیستاندا قدىملەر ده ياشامىش "سلاك" Slak آدلى شخص حاققىندا دانىشىر. مؤلىف روایتلەرde "سلاك"-ين چوخ قىدار، ظالم، مرحمت سىز آدام كىمى تصویر ائدىلىدىگىنى قىيد ائتدىكەن سونرا يازىر : "دوزونو دئىيە بىلمىرم، ھايىكادان تۈر نەميش دېرمى، يو خسا اونا قدر اولكەندەكى (يعنى ائرمەنیستان داکى) آبورىكڭىنلار دىنمى" (M.Xorenski) 2-جى كىتاب ، ايکىنجى فسیل). گۈروندو يو كىمى مؤلىف "های"- ائرمەنلەر قده ر (ھايىكا قده ر) ، ائرمەنیستاندا آبورىكڭىنلارين ياشادىغىنى يازىر. بو آبورىكڭىنلار (= يېرلى اھالى) ايسە ائرادان اول 7-8 جى عصرلەرde تورك دىلى "كيمەنلەر" و "ساكلار" ايدىلەر و بئەلە ليكە دە كيمەنلەر دەن و ساكلارين جنوبى قافقاز، كىچىك آسيايا و اون آسيايا گلمە لرى، ياخىن شرق اولكە لرىنин تارىخىنده موھوم دئونوش ياراتدى. كيمەنلەر و يا داها دوغرۇسو "كەمرلەر" // "قەمرلەر" شرقى توركىستانىن آن بؤيوك نيفوذلۇ تورك خالقلارىندان بىرى ساپىلىرىدى. اونلار چوخ احتىمال كى "ساكا" و "ھون" توركلىرىن آن ياخىن قان- قوھومو اولمۇش اولسونلار . بىزە گۈره

کیمئر "آدی قام-شامان لیق" دان باشقا "گمیچی لیک" پئشہ آدینی داشیماقدادیر و چوخ احتیمال کی "فین" تورکلرین گمیچی لیک و دنیز چیلیک پئشہ لری ده، بو "کیمئر" ایله ایلگیلی اولموش اولسون و بونلار قام-شامان لیقدان باشقا ، بو پئشہ ایله ده ایلگیلنیر میشلر. چونکی قدیم تورک دیلین ده "کیم" **kim**، "کم" **kem** چای و بؤیوک نئھیر دئمکدیر و **kəmi** "کمی" ده ، همن "قاییک"// "قاییق" و "گمی" **Gəmi** دئمکدیر. اورارتونو **Orartu** ، لیدیا Friggiya و فریگیبا Lidiya دو ولتلری کیمئرلرین ضربه سی آلتیندا محو اولدو. میدیا شاهی کیاکسار Kiaksar اونلارین کۆمکی ایله آسسوربیا ایمپئریاسینا سون قویدو و اورارتونو ضبط ائتدی! آذربایجان تاریخچیسی ق. غیب اله یئف **Qeybullayev** ائرمىنی و ایلک دفعه اولاراق آرمینی/ آرمئنی آدینین تاریخدە يارانماسى و رسمي حالدا اوزه چىخماسى حاققىندا ، بئله يازىر : " ائرادان اول ٥٩٠ -جى ایلده میدیا تورک دئولتى پایتاخت **Teuspa**-نى تو تاراق ، اورارتونو اوزونه قاتىر. لakin ائرادان اول ٥٥٠ -جى ایلده میدیادا شاھليق و حکومت آهنئىلر// هخامنشى لره (قىيم فارسلارا) كېچىر و اورارتون ، آهنئى (= هخامنشى) ایمپئریاسینا داخل ئىدىلىرى. اونا گۈرە ده ائرادان اول ٥٢٣ -جو ایلده آهنئىلر (هخامنشى لر) دئولتىنین شاهى ١ -جى دار ايا (بىرينجى داريوش) قارشى ایمپئریادا باشلامىش عصيانلاردان بىرى ده تورک اراضىسى ساييلان ائرمىستاندا باش وئرمىش دير. ١ -جى دارا ، عصيانى ياتىر دىقدان سونرا ، ائرادان اول ٥٢١ -جى ایلده بىسۇتون (بىستون) قايسىندا اوچ دىللى يازىسيندا ايلك دفعه يازىنин بابىل دىليندە اولان واريانتىنداكى **Urastu** اوراشتو نون (يعني اورارتونو نون) موقابىلىيندە قىيم فارسجا و ائلامجا (= ايلام // عيلام) واريانتىندا **Armini** آرمىنی " ايدى . " آرمئنی " **Armeni** فورماسىندا قىيم يونانلارا كئچمىش آد ، همين توپونىمدىن دىر. دئمه لى ، ائتتىك آدی " هاي " Hay اولانلارا و عمومىتله ، ائرمىستاندا ياشايانلارا عايدى ئىدىلەن " آرمىنی " ائتتىك آنلايىشى بئله يارانمىشىدیر. آرمىنی Armini (يعني ائرمىستان) فارس آهنئى (هخامنشى) ایمپئریاسینا تابع اولان اولكە ايدى و اونون هاي- ائرمى منشائى شاھلارى يوخ ايدى. ائرمىستاندا ايلك شاھليق و حؤكمرانلىق ، تورک- ساكلارين شاھليغى و حؤكمرانلىغى ايله تشككول تاپىب باشلانىر ". ٤٠ چوخ ماراقلى دير هيند- آوروپالى " هاي " Hay ائتتوسونون حاققىندا ، اونون هاردان گلدىگى حاقدا ، كۈك و منشائى حاققىندا ، هانسى ائتتوگئنئزه مالىك اولدوغو بللى دئىيل . بونو " هاي " تارىخچىلری ، و باشقا آوروپالى تارىخچىلر ده ايقار و اعتيراف ئىدىلر و بئله ده يازىرلار. هايلارين كۈك و منشائىنندن سۈز آچىلاركىن ، آنچاق بىر جملە يە كىفایت ئىدىب دئىيرلر كى اونلار هيند- آوروپالى خالقىدیر و اونلار حاققىندا داها هەچ بىر سند و فاكت آلدە يوخدور. بو حالدا آنچاق سىغىناجاقلارى بىر

بئر، يالنيز تورك ديللى و تورك سُوپيلو "ائرمى" خالقى و "ائرمىستان" اولكه سى و اراضىسىدىر و يالنيز چاره سىز قالىب اونلارين آدى ،تارىخى ، مدنىتى و دؤولتىنин بايراغى آلتىنا سىغىننىب، و بئله ليكلە چاره لرى اوزلارينه بو اراضى ده حاق قازانما و مؤحىم اولونوش مؤوقعيت قازانماقدىر. هئرودوتون **Herodot** دئىيگىنه گۈرە (٧-نجى كىتابىندا) ، هاي-لار فروگىيا دان(فرىجىيە دن) بو اراضىيە كۆچوبىلر. ٤-نجو عصر مۇلۇنى **Eudoxus** "اۇدۇخوس" دا "هاي"لارين كۈك و منشايىنى **Fruggiya** "فروگىيا"يا باغلابىر و قىيد ائدير كى بو ايکى گروپون دىللارى ده، بىر- بىرىنە اوختابىر، آمما ماراقلى بوراسىدىر كى سون دئورى و ايندىكى "هاي" تارىخچىلرى ، "هاي" خالقىنин شىككولوندن صحبت گىئىندە ، تئز فورات (= فرات) چايى آخارى بويوندا "وان" **Van** گۈلونون غربىنده يېرلىشىن هاياسا- آزى گروپونا دايانيب اىستىناد ائديرلار. هاي-ائرمى تارىخچىسى "هئراند پاسدئرماجيان" **Herand** Pasdermaciyan اۇز تارىخ اثريندە يازىر كى هايلار خالص هيىنـ. آوروپالى سوپونداندىرلار و ائرادان اول ٨-٧ نجى يوزايللىكىلرده ائرمىستان آدلانان بولگە يە گلمە دن اونجە بورادا يېرلى بىر انتتوس(=خالق) "خالدى" آدىندا مسكون ايدى كى اونلارين يوردو و اولكه سى "اورارتۇ" آدلانىرىدى. ٤١ هاي-ائرمى ريوaitلىرىندە ، "هاي" ائرمىنلىرىن كۈك و منشايى حاققىندا نىچە افسانە لر قىيدە آلىنىدىر كى اونلارين آن اۇنملىسى "بل" Bel/Bal (بال) ايلە هايىك Hayk (هايلارين قهرمانى و اولو جى) آراسىندا اوز وئرە ن دئيوشدن صحبت گىئىر. هاي-ائرمى تارىخچىسى موئىسى خورئنسكى **Muisey** **Xorenski** يازىر كى "هايىك" نوح -ون اوغلو يافتـين خَلَفَ لرينىن (تؤرە مە لرينىن)دىر و تىتانلاردان ساپىلان "بئل"-ين علەھىنە عصيانا قالخدى و اۇز عائىلەسىنى اۇزو ايلە گۇئىرۇب شىمال "آرارات" يوردونا گىئىدى. يولدا گىئە ركن، بىر داغىن كنارىندا دايانيب و بىر كۈچتون (= كۈچرىلىك،اردوگاه،اطراف) اورادا ياراتدى و بو كۈچرىلىكى اۇز **köçton** **Armenak** "آرمئنڭ" آ Kadmus كاموسون اوغلونا) وئرىدى. "بئل" Bel، هايىكىن عصيانىنى دوياندان سونرا ، اوردوسو ايلە اونون ساواشىنا گىلدى و وان گۈلونون كنارىندا ووروشماغا باشلادى. هايىك Hayk ياخشى اوخ آتان ايدى و اوخ ايلە بئلـين دؤشونو هدف توتوب ووروب دلدى. هايىك Hayk بو ظفرىن آنىسىنا، بىر كند دوزلدىب و اونون آدىنى هايىك Hayk قۇيدو. بو بولگە "هايىت دزور" **Hayut dzor** يعنى "هاي لار درە سى"نه تانىننىب و هاي-ائرمى مىللتى ، اۇز جىلىرىنин آدى ايلە اويعون ، هايىك آدلانىرلار. خورئنسكى **Xorenski** هايىكـين "آرام" **Aram** آدلى تؤرە مە سىندىن صحبت ائدبى و سوندا نتىجە آلىرى كى قونشو مىلالتلار آرام آ گۈرە ، بو خالقى آرمئن لر يا ائرمىنلىر آدلاندىرىدىلار. بورادا بىر سира

سوالار يارانير ، بيرى بو كى موئىسى خورئىنىڭ هاى-ائرمى خالقى اوچون بو گۆزه لىيکدە شجرە نامە دوزلدىب اويدواركىن ، نئجه اولور كى دونيا تارىخچىلارى ادعا ائديرلر كى هاى خالقىنин كؤكۈ و مەنشايى حاققىندا هېچ نە فاكت و سند آلدە يوخدور و هېچ نە بىلىنمير و دىيگر طرفدن هئرودوت **Herodot** و ائودوخوس **Eudoxus** ادعا ائديرلر كى ھايلار فروگىيادان كۈچوب گلمە دىلر ؟ ! " سنىن آند اىچمە بىنە ايناناق ، يوخسا خۇرۇزون گۇرون ئۇنى قويروغۇنا ؟ ! ". هاى-ائرمى تارىخچىسى خورئىنىڭ **Xorenski** ، ھايىك-ى ياققىن تۈرە مە لرىندىن ساپىر ، حال بوكى بونون تارىخچىلار و تارىخ علمى و آراشدىرىيچىلار بىلىرلر كى ياقسىن نسلى و تۈرە مە لرى ، توركىلار ، يعنى بو حساب ايلە ھايىك تورك سوى و نسلىندىن دىلر ، نە هيىند- آوروپالى آبورىيگەن بېرلىرىندىن . ھاياسا **Hayasa** اىالتىن آدېنىن تركىيىنده اولان "هاى" **Hay** سۆزو ، اصىل تورك ميفىك آددىر و تورك خالقلارىن و اۆزە لىيكلە دە آذربايجان تورك خالقىنин تانرىلار پانتئونونا عايىد بىر تانرى دىلر . بو تانرى ، تورك ميفولوگىياسىندا حیات آغاچى ساپىلان "قايىن" **Qayin** آغاچى آدېنىن تركىيىنده ايشلە نەن تانرى آدى دىلر و آرككىلىگى تظاھور ائدن بىر ميفىك تانرى آدى دىلر . بو تانرى دؤللىنديره ن دىلر ، اما دؤللىنمەز . آر- آروادلىقدا كىشىنى تمثىل ائدن تانرى دىلر . بو تورك تانرىسىنин آدى توران و آذربايغانىن بعضى توپونيم آدلارينىن تركىيىنده ايشتىراك ائدبىدىر . گونئى آذربايغانىن آن اۋئىملى و بؤيوك شهرلىرىندىن بىرى اولان "خوى" **Xoy** شەھرىنин آدى ، محض بو تورك تانرىسىنин آدى دىلر . بو تورك تانرىسىنин "هاى" **Hay** ، "خاي" **Xay** ، "قاي" **Qay** ، "كاي" **Kay** فونئىك واريانتلارى وار و "خوى" شەھرىنин آدى هەمن "خاي" **Xay** فورمانلى و "ھاياسا" اىالتىنин آدى دا "هاى" فورمانلى دىلر . "هاى" **Hay** و اونون باشقۇ فورمانلى اولان "خاي" **Xay** تورك ميفىك تتوفور سۆز و آددىر و اونون اصىل آنلامى "تۇخوم" toxum ، "كور" **Kür** ، "تۇخومون بىيغىشىدigi يئر" ، "كورلە مك" kürlemək ، "تۇخوم و كور تۈكمك" ، "تۇخوملاما" دىلر . تۇخوم و كورون بىيغىشىدigi يئر و قابا دا ، "ھايى" ، "خايى" سۆزوندن آلاراق ، "ھايى" **Haya** يا "خايى" **Xaya** دئىيلىپ كى آركك اينسان و مەمە لى حيوانلاردا ، آرككلىك عضونە بىتىشىك بىر اورقان دىلر و آركك جىنسىن تۇخومو اورا ياخىنلىق ائتمە زامانى اورادان دفع اولۇنور . بو "ھايى" يا "خايى" تانرىسىنин تورك ميفولوگىياسىندا بلگە سى و سىمۇولو "باليق" دىلر و ائله جەدە بالىغىن باشقۇ آدى و ميفىك آدى دا ساپىلىر . "ھايى" يا "خايى" اين سونوندا اولان "ى" **Y** حرفى و سىسى "د" **D** و يا "ت" **T** يا و عىنى حالدا "آ" **A** سىسى "او" **U** يا چئويرىلە رك "حوت" **Hut** و "خوت" **Xut** فورماسىنا دوشور كى بودا "باليق" دئمكدىر و بىزىم بو آددا بورجومۇز و

آییمیز دا وار دیر. بو تانرى آنادولودا مسكون او لموش تورك سوپلۇ "هئت" Hett ، "خئت" Xett يا "هیتیت" Hittit خالقىنین آدیندا او زونو عكس ائتىرير و دئمك او لار كى بو تورك خالقىنین آدى بو تورك تانرىسى اولان "های" //Hatt "هات" //Hay "های" هئت" Hatt تانرىسىنىن آدیندان آلينما آددىر و بو تانرى بو تورك خالقىنин اساس و بؤيوک تانرىسى ساپىلىرىمىش كى اولكە لرينىن آدى و سونرا دا ائتنوس آدلارينى بو تانرىنىن آدیندان آلييلار ، چونكى توركىر قايدا اولاراق ايلك او نجه ياشادىغى اولكە يه او ز سئودىگى و تاپىندىغى آدى وئرىب سونرا ، اولكە ده او زوندە ياشادىغى خالقينا، او ز آدینى وئرير . آلت ده بو تورك قايداسى يېرىلى خالقلارا و او خالقلارا كى آزىل گوندن او لدوغو يېرده ياشابىب و مسكون او لوبلار ، عايىددىر. "هیتیت" Hittit يا "هیت" Hitt "هئت" Hatt توركلىرىنىن ياشادىغى اولكە نين مرکزى و پايتاختىنин آدى دا، ائله بو تانرىنىن آدى ايله باغلى دير و "هاتوسا" Hatusa آدلانىر كى بو موركىب آددا "هات" Hatt او ز تانرىلارى، همن "هات" Hay يا Hatt "های" هات "های" -ين آدى دير و "او س" us "اس" as "ايشيق" ، "نور" و مجازى او لاراق "تانرى" دئمكدىر و "هاتوسا" Hatusa "هات" Hatt "های" Hay تانرىسى ، "بالىق تانرىسى" دئمكدىر. هئت Hett توركلىرىنىن تارىخى رسملىرى و يېردىن تاپىلمىش تاپىنتىلارى دا بىزيم بو ادعامىزى تصدقى لە بىر كى بو خالقىن سيمولولۇ و بلگە سى "بالىق" دير و رسمىر ده بالىق گئىيملى آدام كىمى گۈرونورلر. هاي-ائرمىن عالىمى "آرشام آسلاميان" Arşam Aslanian ، "ائرمىنستان جوغرافى آدلارينا دايىر موختصر سۆزلۈك" آدلى اثرينده يازىر كى : "آنادولونون هاتوشاش (هاتوسا Hatusa) بؤلگە سىنده آپارىلان آرخئولوگى قازىنتىلارى اثرينده چىخارىلان تاپىنتىلارдан بىر يازىلى لۇوحە تاپىلدى كى ائرادان او نجه ٢ -نجى مىن ايللىگە عايىددىر و بو آن قدىمى و آرخائىك منبع و فاكت دير كى او ندا "هایاسا" Hayasa دؤولت و اولكە سىندىن و او نون خالقىندان آد آپارىلىپ. بو "هئت" لره عايىد ائرادان او نجه ١٤ -نجو يوز ايللىكده يازىلى لۇوحون تاپىلماسى ايله معلوم او لدو كى ائرمىنستانىن غربىنده يېرلىشىن اراضى "هایاسا" Hayasa آدلانىر مىش". دئمه لى آسلاميان -ين معلوماتىنا گۈرە بىللى او لور كى تورك سوپلۇ و تورك دىللەي "هئت" Hett خالقىنин تارىخى چوخ قدىم دير و يېرىلى او لاراق ، اونلارى آنادولونون اصىل يېرىلى و آتوختون خالقى سايا بىلە رىك و عىنى حالدا تورك اراضىسى او لان هایاسا Hayasa آدلى اىالتى ده ، آنادولونون تورك تورپاغى و هئت //هیت Hitt خالقينا عايىد او لدو غونو دئىيە بىلە رىك و بو تورك تورپاقلارىنىن ياشى ، تارىخى اىستازى (= ساپىقە سى) ، آوروپادان گلمە كۈچرى خالقىنин آنادولويا گلمەسىندىن چوخ- چوخ قاباق دير. ايندى بو معلوماتى نظره آلاراق ، گۈرونور كى "هایاسا" Hayasa و

"های Hay میفیک آدلاری تورک خالقینا عاییددیر و هیند-آوروپالی "های" دئدیگیمیز خالقا هئچ بیر دخلی یوخدور ، چونکی بونلار تورک توپونیمی و تورک تانریسینا عایید اولان آدلاردیر و بورادان تام آیدین اوکور کی اگر "هایک" Hayk آدلی بیر قهرمان یا سرکرده ،ائل باشچیسی ، میف یا تانری اولموش اولسا دا ، بئنه ده تورک خالقینا و اونون میفولوگیاسینا عاییددیر و غئیر-ی تورک خالقینا بیگانه و یاد اولان بیر مؤوضوعدور. هیند-آوروپالی سویلو ائرمی- های یازیچیسی- دکتر"ماریا آیوازیان - تئرزیان" Dr.Maria Ayvazian "Shared Beliefs and Myths in Irano_Armanian Texts" ،-Terzian = ایران و ائرمی منبع لرینده اولان اورتاق میفلار و اینانجلار) ۴۲ آدلی اثرینده صراحتله یازیر کی "ائرمیستان خالقی (قصدی "های" خالقی دیر. ف.ج) اوزلرینی "های" Hayk و اولکه لرینی ده "هایاستان" Hayastan آدلاندیریرلار... قدیم ائرمی منبع لرینه گوره ، "هایک" نوح اوغلو "یافس"-ین اولادیندان ساییلیر. M.Ayvazian سونرا همن پئرده یازیر کی "بعضی عالیملر "های" Hay سؤزو نو هیتی لرین آدی ساییلان "هاتتی" Hatti سؤزو ایله ایلگیلی بیلیرلر و "پیوترووسکی" Pivtrovski ده بو نظری و ایدئیانی قبول ائدیر و اونو بیر مؤحکم و دلیل لی بیر نظر کیمی دیرلندیریر". بو ائرمی- های مؤلیفلری ده ایقرار و قئید ائدیرلر کی "هایک" ، یافسین (بیزجه داهدا دوغروسو یا ووز-ون) نسلیندن و اولادی دیر ، و بو علناً و آچیق آشکارا "هایک"-ین تورک اولدوغونو و تورک خالقینین ، اوزلليکله ده "هئت"//Hitt "هیت"//Hittit تورکلرینه عایید اولدوغونو گؤستیر . حال سونرا ناغیلین مضمونونو نه قده ر و نه سایاق دیشیبلر و یاخود اوندا نه حده دیشیلیکلر آپاریبلار ، بیزیم مؤوضوموزدان خاریج بیر بحث دیر کی بو دا فولکلورچو و تورک خالقلارینین شیفاهی خالق ادبیاتی و همچینین میفولوگ اوزمانلارا عایید اولان بیر کونودور. "هئت"//Hett "هات"//Hatt "هیت"//Hitt "هیت"لرین تورک سویلو و تورک دیلی و آنادولونون پئلی ، آتوختون خالق اولدوغو آرتیق دونیا تاریخچیلرینه ، تاریخشوناسلیق علمینه گون ایشیغی کیمی اثبات اولونموش بیر گئرچکدیر. بو اساسلا "های" ائرمی "یازارلارین نظرلری و معلوماتلارینا اساسلاناراق بللى اولونور کی "های" Hay / هئت Hett / هیت Hitt / هیتیت Hayk / هایک ، هامیسی تورک واحدلاری و عونصورلریدیر و هر ندیر کؤکو و منشایی تورکه با غلانیر. بورادا دئمیرم تورکلری ده هیند-آوروپالی خالق و های لار ایله بیر توتاق ،تا کی هایلارین ایره لى سوردوکلری تئزلر و نظریه لر دوزگون او لاراق پئرینده او تورسون ، کی چوخ تأسوفله تاریخ علمی بو ایزنى وئرمیر کی تورکلری ده "ائرمی"- "های" خالقی ایله بیر سوی و دیلده حساب ائده ک. ائرمی- های گورکملی ادبیات

و فیلولوگیا دوکتور انتی پروفئسور "گریگور قاپانتسیان" Grigor Qapantsyan ، تورکجه اولان "هایاسا" Hayasa آدینین ترکیبینده اولان "سا" / "آسا" asa حیصه سینی کیچیک آسیا (آنادولو) بولگه سینین خالقلاری دیللرینده ، مکان بیلدرن شکلچی حساب اندیر . حالبو کی بو اصلی تورک آدینین ترکیبینده اولان "آسا" aza ، اصلینده ("ز"- "د"- "د") سسلرینین عوضلنه سینی نظره الاراق) آتا ، دده و تانری دئمکدیر . دئمھلی //HAY.AZA //HAY.ATA

، تورک میفولوگیاسی اساسیندا "های تانریسی" دئمکدیر ، اما های- ائرمنی HAY.ATA عالیملری و اونلارین مسلکداش تاریخچیلری ، بو آچیکلامانی تورک دیلی اساسیندا يوخ بلکه ده گونوموزا ياد و بیگانه اولان خالقلارین دیللری اساسیندا ياناشماق و چؤزمک ایسته بیرلر و اوزللیکله ده فارس دیلی، تاریخی و ادبیاتی ایله دویونلری چؤزمک و آچماق ایسته بیرلر . آنچاق نه آساسدا و هانسی خالقین دیلی و تاریخی اساسیندا اولورسا اولسون ، تکی تورک دیلی یا تاریخی اساسیندا اولماسین . ناغیل اولونور کی الله بیر بندے سینه دئییر کی مندن اوزونه نه ایسترسن و دیلسن ، سنه وئرره م آمما قونشووا ایکی قات وئرره م . بو آدام در حال آلاها "منیم بیر گۆزو مو کور ائت" دئییر و ایسته بی آلاهدان بو دیلک اولور . دکتر م. آیوازیان M.Ayvazian یازیر کی آهنمنی (هخامنشی) فارس سولاله سی شاهی دارایا (داریوش اول) عابید بیستون داش یازی سینین ایلامجا میخی (چیوی) یازیسیندا اولان متیندە ائرمیستان ائلکمیسینین آدی "هارمینویا" Harminuya کیمی و آککادجا یازیلمیش نوسخه سیندە "اوراشتو" Urastu کیمی و آرامیجه ایسه "اررت" Errət کیمی یازیلیبدیر . ٤٣

ائرمنی- های تاریخچی و شرقشوناس گاگیک سارکیسیان Gagik Sarkisiyan و روس تاریخچی و آرخنولوگو و لتنینگراد موزئینین سوروملوسو Boris.B.Piotrovsky بوریس پیوترووسکی هر ایکیسی ده بئله دوشونورلر کی "اوراشتو" Urastu همان اورارتو دئمکدیر و بو آد آسسور (آشور) میخی (چیوی) یازیلاریندا "اورارتو" Orartu فورموندا یازیلیبدیر و مقدس کیتابدا بو آد "آرارات" Ararat کیمی قئید اولونوبدور . پیوترووسکی آرتیریر کی "اورارتو دئولتی "وان" Van دئولتی ده آدلانیردی . ٤٤ بورادا قئید ائتمک لازیمدیر کی ایلامجا "هارمینویا" Harminuya آدی اصلینده Arminuya "آرمینویا" ایمیش کی هایجا و فارسجا قایدا و سوننت او لاراق سؤزون باشینا "ه" h سی آرتیر لانیب ، نئجه کی چوخلو تورک آدلارینی هایجا یا فارسجا یازارکن او نون باشینا بیر "ه" h سی آرتیر لانیبدیر . ایلامجا "آرمینویا" Arminuya ، قدیم تورکجه "آر" Ar (= مقدس ، کوتosal ، تانری) و "مینو" // "مینی" Minni (ماننا اولکه و ائتنوس آدینین سئمیتجه یا سامی جه Minnu (آککاد ، آسسور ، بابیل ...) یازیلیشی و تورکجه "یا" ya (= دنیز ، گؤل) سؤزلرینین ترکیبیندن

یارانمیش ماکروتوپونیم آدیدیر. دئمهلى "آرمینویا" Arminuya اولکه آدى کوللیتده آنلامى و ائتمولوگییاسى اولور : "مقدس مانا تانرىسى" ، "کوتosal مانا گۆلۈ" ، "ماننا تانریسینىن گۆلۈ" دئمکدیر. ایر ir "آر" Ar سۆزونو توركجه "ائىر" Er/Yer سۆزونون فونتئيك واريانى حساب انتسک ، او زامان بو اولکه نين آنلامى "ماننا گۆلۈ يوردو" دئمکدیر.

بىزجە "ماننا"//مانا Mana آدى اصليندە "وان" Van گۆلۇنە ايشارە دىر و آماج بورادا "وان" Van گۆلودور و مانا Mana ، وانا Vana سۆزونون تورك دىللرى اساسىندا باشقۇا واريانى ساييلير ، يعنى "وان" Van // واننا Vanna ، "بان" Ban // بانيو Banyu سۆزونون فونتئيك واريانى دىر و "ب" B ، "م" M سىللرىنин بىر- بىريلە عوضلۇمە سى تورك دىللرىنده سجيۇي بىر حالدیر ، و بئەلەيكلە دئىه بىلەيک كى قديم آذربايجانىن ماننا //Manna مانا Mana آدى دؤولتى و اولکه سىننин آدى ، وان گۆلۇنون آدى ايلە باغلى دىر و بو گۆلۈن آدى ايلە علاقە لى دىر. آككادجا بو اولکه نين آدى "اوراشتو" Oraştua يا "آراشتوا" يازيليشىندا دئىه بىلەيک كى آككادلار بو اولکه نين آدینى او اولكەدە اولان مقدس سو ايلە علاقەلى آدلاندىريپىلار. "اوراشتو" نو (Oraştu) اصليندە "آراستو" Arastu كىمى بىرپا ائتمك لازىمدىر. بو توركجه قديم آد ، توركجه "آر" Ar (= مقدس ، كوتosal ، تانرى / بىر ، يورت) ، "آس" as (= اود ، گونش) ، "تو" tu (سو ، چاى ، گۆل) و کوللیتىدە "گونش تانرینین سوپىو" Günəş tanrılarının suyu "گونش تانرینین گۆلۈ" Göl دئمک دىر. آرامئىجه بو اولکه نين آدینى "آرت" Errat يازىپىلار كى اونو گىرك "آراتا" Arata فورموندا بىرپا ائده ك. "آراتا" Arrata توركجه سۆز ، "آر" Ar (= پاك ، مقدس ، كوتosal ، قىرمىزى) و "آتا" ata (= پىر ، دده ، تانرى) سۆزلرىنин تركىيىندىن يارانىبدىر و کوللیتىدە "قىرمىزى گونش تانرىسى" دئمکدیر. دياكونوف Diakonov يازىر كى "بابيللىر ائرمنىستان ساترإپىنا آراشتى Araştu و "اورالت" ORALT دئىيردىلر ، هالبوكى فارسلار اونو آرمينا چاغىريردىلار. "بورادا دا دئمە لييىك كى بابيل لرىن "اورالت" Oralt دئىيكلرى آد اصليندە توركجه "Aral.ut" Aral.ut دئمکدیر. "آر" Ar (= كوتosal ، قىرمىزى ، گونش ، سو نهيرى ، چاى) و "آل" al (= تانرى ، قىرمىزى گونش تانرىسى) و "اوت" ut (= قديم انتتوسلارين سونوندا گلن و جمع بىلدىرن شكىلچى) سۆزلرىنин تركىيىندىن يارانمیش و آنلامى دا "کوتosal گونش تانرىسىن خالقى" دئمکدیر. بىر گوجلو احتىمال دا بودور كى بو آد "آرالتو" //Araltu "آرارتو" Arartu اولموش اولسون ، يعنى "مقدس داغ" يا "مقدس سو" اولموش اولسون. مقدس داغ اولکه سى ، اوئون اوچون كى آرارات دئىيگىمiz مقدس داغ ، بو اراضىدە يېرىشىر و "مقدس سو" دئمک ، اوئون اوچوندور كى "اورمو" Urmu و "وان" Van ايکى مقدس گۆل

ده بو اراضینین ایچینده پئرلشیر. قدیم یونان آنتیک مؤلیفی "Xenophon" گزئنفون ائرمیستانی میدیایا تابع بیر دؤولت ساییر و اوونون سرحدلرینى اورارت او ایله بیر بیلیر. بئشینجى عصرین هاي- ائرمى تاریخچىسى موئىسى خورئنسكى، آرمىنيا Arminia آدینى "هایك"-ين ٦-نجى نسل ائولاپىدان اولان "آرام" Aram ایله ايلگىلى بىلير کى تام اويدورما و تورك توپونيم آد قويىما كاراكتئرينه اويمىيان و غئير-ى رئال و غئير-ى علمى و افسانوى بير يورو مدۇر. چونكى تورك توپونيمىياسىندا آد قويىمادا هله بير شخص آدى ایله بير تورك توپونيمىنه آد وئرمە يا آد قويولما گۈروننمەبىدیر كى ائرمیستان آدى ايكتىنجىسى اولسون.

اونوچونجو عصرین (١٢٠٢-١٢٧١) تاریخچى كاتوليکوسو "ائرمىيلرین تارىخى" آدلى اثرىنده بو حاقدا يازىر كى "ائرمیستان خالقى Aram شاهىن اوزوندن گؤستردىگى رشادتلرە گۈره، بو اولكەننин آدینى ائرمیستان يا ائرمان Ermən/آرمن قويولدو".

بىللى دىر كى بو تاریخچىنин ده گىتىرىدىگى دليل و يوروم اوز سَلْفى M.Xorenski م. خورئنسكى نين يورومونا تاي بير شئى دىر و خورئنسكى يە يازىلان سۈزلر، ائله بو تاریخچىيە ده عايىدىر. ائرمى- هاي يازارى دوكتور ماريا آيوازيان Dr. Maria Ayvazian اوز اثرين ده تام صراحتله يازىر كى "ائرمى" (هاي) خالقىنин كۈك و منشايى حاققىندا آدە بير دوزگون فاكت و سند يوخدۇر. آمما بير گروپ تدقىقاتچىلار ائرمىيلرى (= هايلاپى) هىند-آوروپالى خالق سايىرلار و بعضىلرینين دئىيگىنە گۈره ده ائرادان اول ١٢-نجى يوز ايل لىيىدە آوروپادان كىچىك آسيايىا (آنادولويا) گلىپلار و تراكى- فريگى Traki-Friggi خالقلارى ايله بير لىيىدە تراكىيا Trakiya و كىچىك آسيادا (آنادولودا) مسكون اولدو لار و ائرادان اونجه ٦-نجى يوز ايل لىيىدە "هئت" Hittit // "هيت" Hittit لر ايله بير لىيىدە بو بئولگە لر ده پئرلشىلار و سونرا شرقە سارى، ائرمىستانين غربى و جنوب-غرىبىنە او ز كىتىرىدىلار. او سۈزونون داوامىندا يازىر كى "بىر باشقۇ نظر ايسە، ائرمىستان يايلاسىندا ائرمى خالق بيرلشمەسىنەن حئكايە ئەدىر كى بو قibile بيرلشمەسىنى ائرادان اونجه ٣-نجو- ٤-نجو مين ايل لىيىلرە باغلاپىرلار. بو نظرىيەنин قوللوغۇندا اولانلار، كىچىك آسيانى (آنادولونو) و ایران يايلاسىنین غربى حىصەسىنى، هىند- آوروپالىلارين آن قدىم كۈك توتدوغۇ و كۈك باغلادىغى يئر بىللىر و بونا اينانىرلار كى تراكى- فريگى خالقلارى ائرادان اونجه ٧-نجى يوز ايل لىيىدە ائرمىستان يايلاسىنین جنوب- غرب اراضىسىنە كۈچ ائتدىلر و باشقۇ خالقلار و طايفالار ايله بو بئولگەدە مسكون اولدو لار. ٤٥ آيوازيان سونرا آرتىریر كى "بعضى تدقىقاتچىلار، "هاي" Hay آدینى كى ائرمىيلار اوزلىرىنى اوونونلا آدلان دىرىپىرلار، "هاياسا" Hayasa آدلى خالق و اولكە آدیندان آلينىبىدیر و ائرادان اول ١٤-نجو

عصره عایید هیتیت Hittit لؤوحو اوخوناندان سونرا اونلار آرخایین لیقلا اعلان ائتدیلر کی "های" Hay خالقینین آدی "هایاسا" Hayasa آدی ایله با غلی دیر. آبتدە بو هیند-آوروپالی خالقى "های" Hay آدلاندیرماقدا تاریخ و میفولوگیبا علمی باخیمیندان دوزگون دئییل و سوروملووق داشیبیریق. چونکی "های" Hay آدی و سؤزو، تورکجه سؤزدۇر و بیز اونلارى هایاسا آدلی تورک ایالتى و اراضیسینین آدی ایله آدلاندیریریق. بعضى تدقیقاتچیلار، بو خالقین دیلینى "هورى" Hurri ، "هیتیت" Hittit و حتى "لۇوی" Luvi بیلیرلر. ائرمى خالقینین اصیل اۆزه يى و منشایی ائرادان اول ۱۵-۱۶ نجى يوزاپلیکلرده، آسیانین شیمال-غربى بولگەریندە، هیت لرین اولكەسیندە مسکن سالدیلار. او چاغین داش يازیلاریندا بو خالقین آدی "آرماتانا" Armatana و ائرادان اونچە ۱۳-۱۴ نجو يوزاپلیکلرده ایسه "هایاسا" Hayasa فورماسیندا قىيىدە آلىنىپدىر. های- ائرمى مؤلیفى آيوازيان Ayvazian سونرا دئپىر کى "ائرادان اونچە ۱۲ نجى يوزاپلیکدە بىر گروپ هیند- آوروپا دىللی ائرمىلر ائرمىستان يايلاسینا اوز چئۈرىدىلر و "هورى" لرین Hurri، "هیتیت" لرین Hittit و "لۇوی" لرین Luvi اراضیسیندە بئرلشىپ مسکون اولدو لار. ائرادان اونچە ۸-نجى يوزاپلیگىن اورتالاریندا، اونلارین يوردلارى "اورمئه" Urme و يا "اورمئه" Arme او رارتويما قاتىلدى. هایاسا Hayasa و "اورمئه" Muşku و "اورومنه" Urume كىمى قىيد اولونوب". ٤٦ های - ارمى تاریخچىسى موئىسى خورئنسکى M.Xorenski ائرمىستانىن سرکرده سى "آرام" Aram حاققىندا يازىر کى " او ائرمىستانىن سرحدلىرىنى هر طرفدان گئىشلەندىرىدى. بونون اوچون ده قونشو خالقلار بىزىم اولكەنی اونون آدی ایله چاغىريرلار. ائرمى تاریخچىلرى "هایك"-ىن و اونون خالقینین ائرمىستانا گىرمەكلەرنى ائرادان اونچە ۲۰۰ نجى ایله عایید ائدىلر و بىر سира ائرمى سرکرده لرى و حؤكم انلاریندان آد آپارىلىر کى ائرادان اونچە ۸۰۰ نجى ایله قىدر بىر اراضىيە حؤكم سوروبىلر". های - ائرمى تاریخچىسى "هراند پاستئرماجيائان" Hrand Pastermacian هیند- آوروپالى های- ائرمىلرینىن، "هایك"-ىن رەبرلىگى آلتىندا، ائرمىستانا گىريش تارىخىنى ائرادان اونچە ۷-۶ نجى يوزاپلیکلرە عایید ائدىر. "پاستئرماجيائان" يازىر کى "هیند- آوروپالى ائرمىلار بىر اولكەنی فتح ائدىلر و اوز دىللارىنى اونلارا تحمیل ائدىلر و ائرمى خالقى، ائرمىستانىن ايلكىن ساكىنلارى و ياخود بئرللى خالقى، هیند- آوروپالى خالقين قارىشىغىندا عمله گلېب و پىئدا اولونوب. بىر باشقان ئىزلى خالقى، خالقينين كۈك و منشايى حاققىندا بودور کى بعضى تدقیقاتچىلار، بئيوک ائرمىستانى هیند-

آوروپا دیلارینین آنا وطنی و دوغما يوردو بیلیرلر. ائرمى - های تاریخچیسى "رافايل ایشخانيان" Rafail Isxaniyan يازىر "بئله لىكله ائرمىلر و ائرمى دىلى ائرادان اونجە ٤-نجو مىن ايللىكىن ايكىنجى يارىسىندا ،بؤيوک ائرمىستان اراضىسىنده ياراندى". ائرمى- های مؤلىفى آيوازيان يازىر كى "ائرمىستان اوچون "آرمئن" Armen يا "آرمان" Arman آن دىبde اولان و ايشلە ئن آد سايىلىر ،ايلىك دفعه آككاد شاهى "نارامسيين" بىن امرى ايله ٤٠٠٠ ايل ائرادان اونجە و ھەله بوندان دا آرتىق ،ميخى داش يازىلاريندا قىيد اولونوبدور و اورادا ذكر اولونوب كى او سىرا اولكە لر كى نارامسيين اونلار ايله ووروشوب ، بىرىسى ده "آرمانى" Armani يا "آرمانوم" Armanum آدلانىر(دئمەلى بورادا بير بؤيوک حقىقتە ده اولاشمىش اولوروق ،يعنى ائرمى و ائرمىستان آدى، ٦٠٠٠ ايلىن چوخ تارىخىدە اىستاژى و آد- بسى وارى آيمىش و بو ائرمى تاریخچىنин وئردىگى اينفورماسىيا بىزە يئرىنده لازىم اولوناجاق). ائرمى- های تاریخچىسى سونرا دئىير كى "آرمانى" Armani آدى يعنى هەمن ائرمىستاندیر ،باشقى شاهىد فاكتلاردا واردى و بىرى بودور كى ائرمىستان "أريك" مئيوه سىنин وطنى سايىلىرمىش و "تسيران" // "جيران" Ciran (=أريك،فارسجا زراللو) اصىل ائرمى سۆزودور و باشقى اولكە لره ده بو آغاجى ،ائرمىستاندان آپارىيىلار. بو مئيوه ائرمىستانا مخصوصدور و زۇمالىلار(رومى لر) دا ،بو مئيوه اوز لاتىن دىللىرىنده "آرمنياكوم" Armeniakum (=ائرمىستانا مخصوص) دئىيرلر. أريك مئيوه سىنин علمى آدى دا "پرونوس آرمنياكا" دىر prunus Armeniaka (=ائرمىستان آلىسى). عرب دىليندە ،أريك مئيوه سىنин بىر آدى دا "توفاح-اول ارمى" دىر Toffah-ul ərməni (=ائرمىستان آلماسى). قدىم مئزوپوتامىيا خالقلارى دا "أريك" مئيوه سىنه "خازورا آرمئنبا" xazura (ائرمىستان آلماسى) دئىيرمىشلر و بو ٣٠٠٠ ايل ائرادان اونجە يە عايىددىر و بئله نتىجه آليريق كى "آككاد" دىليندە "آرمانى" (=ائرمىستان) آدى وار آيمىش و آككاد شاهى نارامسيين ،ائرمىستان اولكەسىنى بئله آدلاندىرىرىمىش ،يعنى "أريك اولكە سى". بو و دىگر های- ائرمى مؤلىفلرىن ائرمى و ائرمىستان حاققىندا يازدىقلارى تارىخىلە باخاركىن ،گۈرونور كى های لارىن بو نمايندە لرى ،بو كونودا اوز باشلارى سەھل دىر آل- آياقلارىنى دا ايتىرىيلر و قورخو-ايضطيرىپ بونلارى يامان كارىخىدىرىپ و علناً علاج سىز حالدا ،گىچە لىب اوزلارىنى چالىرلار تارىخىن سرت داشلارينا و قايالارينا و گئرى قايىدىرلار و او يان-بو يانا كۈشورلار ،آمما سونوجدا هئچ نە دوزگۇن و توتارلى بىر شئى آلده ائنەنمىرلر. موختليف يوروملار ائدىرلر،موختليف نظرىيە لر گئچى دن توتموش أريك آغاجىندا قده ر ،چىخاردىپ يايىرلار كى بلکە بو آتدىقلارى داشلارдан بىرى ،شانس اثرين ده هدفه دىميش اولا ،اما غافىل بو حقىقتىن كى ،تارىخ اوز يولونو توتوب گئتمىكىدىر و هئچ كىمسە نى سايىمدادان اوز

يولونو داوم ائتدىرىر و هر كىمسە اونون دَوار اينىن قارشىسىندا دورماق اىسترسە ، اونون رەھمىسىز تكىيىن آلتىندا قالىب آزىلەجك. چوخ تاسوف كى بىزىم قۇنشۇلاريمىز ھايى اولسون، كوردو اولسون، فارسى اولسون، تاجىكى اولسون، روسو اولسون و بونلار كىمى باشقالارى بو آجى حقىقتى دوشۇنمه بىپلر و يا دوشۇنماك اىستەمە مېشلر ، چونكى بوستانجى قولاغى آغىر ائشىدەر. تارىخىن آجى گئرچىلىرى گئج- تئز آغزىمىزىن موقتى شىرىنلىكىنى آرادان آپارىب، زهره دۇندە رە ر. آيوازيان-ين بو يوخاريداكى سۈزلىرىنە بىر حقىقى تدقىقاتچى و تارىخچى كىمى دقت يئتىرىلسە، گۈرونور كى بو خالقىن تارىخچىلىرى آچىق- آشكارا اوز كۆكۈنو آختارىب تاپماقدا عاجىز- آوارا قالىب و اونلارين ھر بىر عالىمى دە دويونو آچماقدان ايسە، عكسينه دويونو بركىدىر و يا دويونلەر آرتىرىر. بو تارىخى ادعالاردا ھر نە وار ، تكجه منطيق و تارىخى حساب- كىتاب يوخدور. بو تارىخچىلىر بو خالقىن كۆك و منشايى حاققىندا رسمما قالىبىلار و دويونلار گىريفتارى اولوب ، هئچ نە ائدە بىلمىرلر. دئىيكلرىنин هئچ بىرىنى دە، نە اودا بىلىرلر و نە دە آتا بىلىرلر. آنچاق يارىم- يئلاق بىر شئيلر او ياندان- بو ياندان بىغىب بىغىشىدىرىپ توپارلىبىبىلار ، آمما تارىخ علمى باخىمىندان و تارىخشوناسلىق علمى نورمالارى اساسىندا هئچ نە ائدە بىلمىرلر ، چونكى بىغىدىقلارى ماترىياللار اوزلىرىنە عايدى اولان تارىخى ماترىيال دئىيل و اوندان - بوندان بورج آلما يا چالمادىر. اوزگە نىن تؤكدويو حيمىن اوستونە و آيرى حيمىن اوستونە و يا حيمىسىز و حيم تؤكولمەدن دووار ھۈرمك رسکلى و چتىن اىشىدىرىپ گئج- تئز بىخىلار و آدام قالار آلتىندا و آزىلەپ محو اولار. بونلارين يازدىقلارينا دوزگون دقت يئتىرىلسە ، گۈرونور كى توپلادىقلارى ماترىياللار بىر- بىرى ايلە اوپارى ، توتارى ، قانونمند ايلگىسى و تارىخ علمى اساسلارى يوخدور، و چالىشىرلار كى بو بىر- بىرىندىن فرقلى آغاچلارين پوتاقلارينى بىر- بىرىنە جالاق وورسونلار ، اما اولمور، چونكى آلمانى اوز ياخىن جىنسىنە اولان، مثلا هئيوايا جالاق وورماق اوilar، آمما گىلە نارا جالاق گۇتۇرمىز. بىزجە بو قۇنشومۇز "بولانماسا، دورولماز" دئىيمىنە اساسلانيپ يئنى دن ، ايلك دن و آوروپادان - بالكاندان ، كارپات داغلارىندان و ايندىكى صئرب لر و گۇرواتلارдан آيرىلىپ ايلك گلن گونوندىن عمللى- باشلى باشلامالىدىر و تارىخىن كۆكۈنو و اىزىنى آوروپادان كارپات داغلارىندان آختارىب اىزىنى بولمالى دىر. بىز ائترگى و گىزلى اولاراق بىر گۈستەرىش و آدرئس وئريرىك و قالان ايشى قوللارى چىرمالاپىپ اوزلىرى گۈرمە لېدىلر. هاي- ائرمى تارىخچىلىرىنин بىر- بىرىندىن فرقلى و موختاييف فيكىرلىنى و ايدئيالارىنى گۈزدىن گئچىردىھەرك ، يوخاريدا دئىيكلرىمىز بىر- بىرىندىن ضد و عكس نظرلار و حساب- كىتابسىز تارىخلار و سنه لر ائرادان اونجە ۲-۳ نجى يوزايللىكىردىن توتموش تا اى.اؤ. ۵-۶ نجى مىن ايللىكىلەر قەدەر بىر عددلەر و رقم لر حساب-

کیتاب سیز جاسینا اویناماقدادیر و بو نوقسانلار بیر به بیر اوزونو عکس ائتدیریب
، گؤستر مکده دیر. هر خالقین میفولوگیاسی اونون اصیل کیمليگینی او زه چیخاردان بیر بلگه
و سند ساییلیر، آمما بیز بو هیند- آوروپالی خالقین میفولوگیاسینا با خارکن، گورونور اونون
میفلاری ده باشقاسیندان آلينما و کوپیا چکمه دیر. هایک ین دؤيوشدویو "بل" Bal / "بال" Bal
/ "بل" Bel بئرلی مئزوپوتامیا و آنادولو، اوگاریت و لیوان- فلیسطین بولگه سینه عایید
تورک فینیکی بیر تانرى دیر، نئجه اولور کى بو تانرىنى تیتانلارдан بیرى يعنى یونان
میفولوگیاسینین ۱۲ میفیک دئولریندن بیریسى ساییلیرمۇ؟! بیر اولكىھە آد وئریلمەدە بیر
شخص آدى موناسىبىتى ايلە، نئچە آدام ايشتىراک ائدە بىلرمۇ؟! بىللى اولونمادى کى سۇندا بو
آدسىز- سوی سوز و ايتگىن قالمیش و نسلی- سۇيو، آتا- آناسى بىللى اولمايان خالقى، هانسى
نا غيلين قهرمانى اساسىندا آدلانما غىنى قبول ائدك؟! هئروdot و Herodot

ائودوخوس Eudoxus آنتىك تارىخچىلرین سۆزونه ايناناق، يوخسا "خورئنسکى" نىن
دئىيگى ناغىيلارينا ايناناق؟ "خورئنسکى" نىن هانسى ناغىيلينين قهرمانى اساسىندا بو خالق و
اولكىھەنی آدلاندىراق؟! يافسىن توركلر سویوندان اولان "هایك"، يوخسا هایكىن نوھ سى
اولان "آرمئناك" Armenak و يا خود هایكىن باشقابير تۈرە مە سى اولان "آرام"- يىن آدى
اساسىندا؟! اورارتۇ خالقىنин هاي- ائرمنىلرلە هئچ بىر دىل و ائتنىك علاقە لرىنин

اولما دىغىنى ياخشى بىلېرىك. آسسور منبع لرىنەدە کى تورک سۇيلو و تورک دىللى "آرام"-ى
اوزلارينە بىر سوی كۈكۈ كىمى قرار وئرېيلر و بئله ادعا ائدىرلر کى ائرمنى و ائرمنىستان آدى
بو شخصىن آدىندا و گؤستردىگى قهرمانلىقلار و رشادتلرى سايدە سىنە يارانىب و بىر دە کى
بو "آرام" Aram اوزو دە "هاي" نسلىنەن دير. ائرمنىلر "آرام" شخص آدىنى تارىخ

كتابلاريندان گؤتۈرمە لىدىلر، چونكى بو آد هاي- ائرمنى سىجه دئىيل، بلکە بىر اورارتۇ
تورك كنيازىنин (شاھزادە نىن) آدى دير. اورارتۇ شاھلارينىن ھامىسى توركىھە آدى دير:

"ساردور" ، اصلين دە "سار تار" Sartar // ساردار Sardar " كىمى بىر پا ائتمك
لازىمدىر ، تورك تئوفور آدى ساییلیر و آنلامى "سار آلاھى" ، "آى تانرىسى" دئمكدىر.
"ايشپۇئىنى" İşpuini اصلين دە "او س. بويلى" Os.buyili "Us" يعنى "زكى" و عاغىللى او و سونجو
، عاغىللى بويوجو " دئمكدىر. "مئنوا" Menua (ماننا ائتنوس آدى ايلە باغلى) و اصل
فور ماسى "Man.Ea" // "Ban.Ea" // "Van.Ea" دير و بو تئوفور آدىن آنلامى "وان گۈلونون
تانرىسى" ، "وان گۈلونون ائا تانرىسى" ، "يئرالى شىرىن سو و او كيان تانرىسىنин گۈلو"
، "بويولو گۈلون تانرىسى" ، "ائنكى En.ki تانرىنىن گۈلو" دئمكدىر. "آرگىشتى" Argىsti
(آر= مقدس، كوتىسال، تانرى / گىشىgىش = ايستى، قوش / تىt = سو، چاي، نئھير، گۈل) آدىن

آنلامی "گونش تانرینین گولو" ، "کوتosal گولون صاحبی" دئمکدیر. "روسا" Rusa قدیم تورک سؤزو و عینی حالدا شومئر تورکجه سی اولان "اوروز" Ur.udh//Uruz (= گوندوز، گون ایشیغی، گونش) سؤزونون باشقما فوننتیک واریانتی دیر. بونونلا گئرونور کی های- ائرمیلرین اورارت تو کونسیپسیاسی ، بو کی اورارتولار ائله همن "های" لار ایمیش ، کارا گلمیر و اویدورما بیر نظریه دیر. اورارت تو دؤولتی ائرادان اول ۵۹۰-نجی ایلده تورک دؤولتی اولان میدیا ، بو دؤولته سون قویدو. "م. خورئنسکی" Xorenskini . اوز اثرينده اورارتونون ايلك حؤكمران و باشچیسى "آرام" حاققىندا دانىشىر. آمما بو تارىخى گئرچك و حقيقته رغما ، های- ائرمیلری بو "آرام" شخص آدینى اىيە لنىب و بو اگر يافسین نسلی تارىخ علمىنده توركلىرىرسه ، دئمه لى "خورئنسکی" نين وئردىگى معلوماتا گئره "هایك" بير توركدور و اونون دىلى ده و سويو دا توركدور و اوزوده آسيالى دير. بئله حالدا نتىجە آلينير کى هايىك-ين نوه لرى و تؤره مه لرى ده توركدور ، يعنى "خورئنسکی" نين دئيگىنە گئره "آرمئناك" و "آرام" دا هر ايكيسى توركدور. بىزجه هئروdot ، Eudoxus ائدوخوس دا دوز دئيىرلر و عینی حالدا های- ائرمى تارىخچى موئىسى خورئنسکى ده دوز دئيىر و بورادا تكجه بير آنلاشىلمازلىق وار و دويون ده اورادان تؤره نير. بو دويون و آنلاشىلمازلىق دا ، يانلىشجا های-لارى تورك سوپيلو و تورك دىلى ائرمى خالقىنин آدى ايله آدلاندىرماق دير و "های" لارى ائرمى آدى ايله تانيماقدان ايره لى گلىر و عكسينه ده دوزدور. چونكى ائرمى تورك سُويونا ، آوروپالى دىلى و سوپيلونو جالاق انتمك مومكون دئيىل و يا خود عكسينه ده ئىلدەير. ايندىكى های- ائرمى ميفلر و تانرييلار پانتئونونا باخاركىن ، گئرونور کى قونشۇ خالقلارين ، اۋىزلىكى ده تورك ميفولوگياسىندان كۆپبا اولونما نوشە لردىر. تورك خالقىنин گونش تانرييسىندان توتموش تا "ايستان" و "نانا" سينا قىدەر ، او ميف قابياناغىندان يارار لانىب و اونلارى ايشلتەركەدىر. ائرمى- های مؤلېفي آيوازيان يازىر کى "آيا پرسىش و تاپىنماق شىوه و قايداسى ائرمىليردە ائتروسك لارا چوخ ياخىن و او خشاردىر . او يازىر کى ائتروسك لار ايلك اونجە كىچىك آسيادا (آنادولودا) مسكون ايدىلر و سونرا دان ايتاليا ياخىن اوچولور و چوخ احتىمال وئريلير کى اونلارين ائرمىلر ايله ايلكىلىرى و باغلانتىلارى اولموش اولسون و آيا تاپىنماق آيىن و عنعنه سى ، بىرىندىن بىرىسىنە كىچمىش اولموش اولسون. آمما هانسى خالقدان هانكىسىنا ؟ بونون جوابى چوخ چتىن دير." ٤٧ گئرونور بو مؤلېف شىك و شوپەه ائدىر کى گئره سن اولا بىلر کى بو "آى" پرسىش دىنى اينانجى ، های- ائرمى لرى توركىلدن آلمىش اولسون ؟ اونلارين آغاچا ، بىتگى يە ايناملارى دا عينى تورك خالقلارينين اينام و اينانج اوسلوبو و قايداسىندادىر. اونلارين آغاچ و بىتگى يە اينام حاققىنداكى ناغىلەن قەرمانلارينين آدلارى دا توركجه دير و ايندىيە قده ر

ده قالماقدادیر. بو حاقدا ناغیلارین بیریندە "آرای" Aray (=کوتosal و مقدس آی) آدلی قهرمان وار و اونون اوغلو "آرایان آرا" Arayan Ara (=کوتosal آی و کوتosal تانرى) و اونون اوغلو "آنوشاوان" Anuşavan (آنورهبر، آنو سلطان)، "سوسانوئر" Sosanver (=سوسلو و خوش قوخولو). سويا اينانج حاققىندا دا دئمه لېيىك كى هاي- ائرمنىلر تورك خالقىنин "سو جددىم" و "سو خان" آئىنىنى عينا گۇتوروبلر و ايندى ده بو ئىبى و تؤرە نى بېرىنە يېتىرىرلر و بونا "وارداوار" vardavar دئىيرلر. ائرمنى- هاي لارين "آستقىك" Astqik ايلاھە لرى اصليندە تورك مىتولۇزىسىنده اوزىلىكىله ده هيit"//Hitt" توركلىرىنин "آناھىت" Anahit ايلاھە سىينىن تايى و برابرى دىير. "آستقىك" ايلاھە آناھىت-ين باشقابىر آدى دىير و آنلامى دا "اودلو قوش" ، "اوددان يارانمىش قوش" دىنمكىدىر. ائرمنى- هاي فولكلورچوسو و ائرمنى شيفاهى خالق ادبىاتىنин اوzmanى ، گارگىن سئرواندزتىيانس Gargin Servandztians خالق دىلىنдин يېغمىش و يازمىش بىر افسانەدە ، "آستقىك" ايلاھەسىنин سو، اود و باليق ايلە اوزىل ايلگى و باغانلىتىسى آچىق- آشكارا گۈستەريلىر. "آستقىك" ايلاھە آدىنى اصليندە گىركىدىر "آستاقوك" As.Taquk (=اود، آتش +قوش، تاواوك) كىمى بىرپا ائتمك لازىمدىر. "هافمن" Hoffmann بو آدى "كىچىك اولدوز" معناندىرىپىدىر. قىزىل گول بو ايلاھەنىن سئودىيگى گول و گۈيرچىن قوشو دا اونون آن سئودىيگى و سئويىملى قوشودور. **٤٨** ائرمنى- هايلىرىنин تورك مىفولوگىاسىنidan اخذ ائتدىكلىرىنiden بىريسى ده "آل آروادى" Al arvadı مىفى دىير. آمما هاي- ائرمنى مؤلىفلرى چالىشىپلار كى بو تورك مىفينى ، تورك دىلى اساسىندا يوخ ، بلکە ده باشقادىللار و يا اوز دىللرى اساسىندا يوروملايالار. ارمى - هاي تارىخچى و جوغرافياچى Alişan Qovand آليشان قوواند"-ين نظرىنە گۈره "آل" Al "آلك" Alk آدىنىن معناسى ، "درىن درە ، بېر آلتى دونيا ، جەنم" دئمكىدىر. تورك مىفارىنندە ائرمنى مىفولوگىاسىندا اوزونە اوزە ل بېر آچانلاردان بىرى ده "آرالىز" Aralez كى آد دا توركجەدىر و كۈكۈ "آر" و "آل" سۆزلىرى دىير. ٥-نجى عصرىن ائرمنى- هاي فيلوسوف، مترجمىم و كاتوليكسو "يېزنيك كوقباتسى" Yeznik Koqbatsi "مئسروب ماشتوتىس"-ون شاكىر دىلىنiden بىريسى ، بو آرالىز لرى ايت نسلينden اولدوغونو سانىر. ايشين دويونو يالنىز ، چاغداش تارىخشوناسلىق علمىنин بو بؤيوك سەھىنە باغلى دىير كى ايکى فرقلى سُويدان و دىلدن و فرقلى تارىخ و مدنىتىن اولان خالقى ، بېرلشىرىپ بىر- بىرى ايلە قارىشدىرىمىسىدىر. بو دويون و پروبلئم ، دونيا تارىخشوناسلىق علمىنده چۈزولورسە ، اوندا هر نە اوز بېرىن ده او تورار. "هاي" آدلاندىرىپىغىمىز ھىند- آوروپالى خالق ، يانلىشجا و يانلىش اولاراق "ئئرمنى" تورك ائتنوس آدىنى و عىنى حالدا

"ائرمنیستان"// "آرمئنیا" تورک ائتنوتوپونیم آدینی کوللانماکدادیر. او نلار اگر او ز گئرچک تاریخلرینی بیر او ز گور و موستقیل خالق کیمی سئویرسە ، و دوزگون سوی و نسلی کیمیگینین پئشیندەدیرسە، گەرھ کدیر "ائرمنى" ، "ائرمنیستان" و "آرمئنیا" آدلاریندان واز گئچسینلار و او ز حقیقى ائتنیک سوی آدینی آوروپا تورپاقلاریندا آختاریب کوللانسینلار کى گله جک نسیللارى و او لادلارى قارشیسیندا گۇزو كۈلگە لى او لماسینلار يوخسا باشقا ائتنوسون ائتنیک سوی آدى آلتىندا ياشاماق ، او ز خالقىنى ، ائتنیک سُوپیونو و نسلینى سئوھ ن بیر حقیقى "های" دئدیگیمیز اینسان اوچون ، چوخ چتىن و دؤزولمۇز بیر دوروم ساپیلا بىلر. تارىخىدە نە قەدە ر ائرمنى ، ائرمنیستان ، آرمەنیا ، آرمەنیا ، ارمەنیه آدى ايلە صحبت گئدیر ، بیر تورک اولكە و تورک ائتنوسون تارىخى دير و او نون ھىند - آوروپالى و يانلىش او لاراق فريگييە منسوب خالقا دخلى يوخدور. چونكى ائرمنیستان بير تورک اولكە و اراضى ، و خالقى دا بير تورک خالقى و او رايما حؤكمرانلىق ائنلەر دە تورک سولطانلارى و حؤكمرانلارى او لوب. بونو بىز ھاوا دان دئميرىك ، ائرمنیستان شاهلارى و حؤكمرانلارينين آدلارى دئيىر.

قديم ائرمنى منبع لرىندن بئلە بلى اولور کى ائرمنىلرین حؤكمرانلارى و شاهلارى "ساک"// "ساكا" توركلىرى اولموشدور و طبىعى دير کى ائرمنى-های جا "ساكا" يازيلان "ساک" Sak آدى و ائتنوئيمىن آنلامى "باھادر" ، "چوخ گوجلو و قودرتلى" ، "بؤيوک و عظمتلى" اولور. آذربايجانلى تارىخچى و تدقيقاتچى "قياس الدين قئيبوللايئۇ" ين يازدىغينا گوره ، قديم ائرمنى منبع لرىندە ، ائرمنیستانىن ايلك و بىر ينجى شاهى "سکاوردى" (سак او غلو ، ساكزاده) آدلانىبىدىر. ايى.م.دىاكونوفا Skaordi ائرادان او نجه ٦-نجى عصرىن سونوندا های- ائرمنىلرین ائتنوگئنئزىنده ساكلار معين رول اوينامىشلار. ^{٤٩} تصادفى دئيىل دير کى ٥-نجى عصر ائرمنى- های تارىخچىسى كوريون Koryon ، ائرمنىلرى آشكئنازى (بىبليادا ساكلار) نسلى حساب ائدىر. ٥-نجى عصر ائرمنى تارىخچىسى "موئيسى خورئنسكى" يازىر کى ائرادان او نجه ٧-نجى عصرىن آخرى يندا ائرمنى چارى پارويىر Paruyr "سکائوردى"(Skaordi)= ساك او غلو) ايى. ^{٥٠} دئمه لى ائتنىك منسوبىتىجە تورک او لان "پارويىر" Paruyr ائرمنىلرین ايلك چار و شاهى اولموشدور و ماراقلى بودور کى ، "موئيسى خورئنسكى" يه گوره "پارويىر" و نو تورک ميديا شاهى "بارباڭ" Barbak تعىين ائتمىشدىر. "پارويىر" دان سونرا كى ائرمنى شاهلارينين آدلارى "خراچئاي" Xraçeay ، "پارنواس" Parnuas و "كورناك" Kornak دير. بو آدلارين هئچ بىرى های- ائرمنىجە دئيىل بلکە تورک- ائرمنىجە دير يعنى بو چارلار اصىل و خالص توركدورلر. "پارويىر" Paruyr شخص آدى Q.Qeybullayev غىب الله يئفه گوره قديم تورک دىللرىنده کى "بار" Bar = او زودور، واردىر) و "اور" Ur (=اوغل)

سؤزلریندن عبارت دیر و بو آد "اوغلودور" ، "اوغولو اوزودور"(مجازی معناسی "ایسته نیلن، آرزو اولونان اوغلودور) معناسینی وئریر. آمما بیزجه بو اصیل تورک آدی ، قدیم تورکجه سؤز اولان "پار"Par(= ایشیقلی،نورلو،پاریلدایان) و قدیم تورکجه سؤز اولان "اور" Ur ("اوغول" ،"اولاد" ،"اوغلان اوشاغى") سؤزلرینین ترکیبیندن يارانمیش تورک آدیدیر. های- ائرمیلر ایندی ده اوشاقلارینا ایفتیخار حیسسى ايله "پارویر" Paruyr آدینى قويورلار و بونونلا دا قدیم عنعنه نى داوام ائتديريرلر، آمما بو آدین تورک كۈكىلى و تورک منشائى اولدوغو ، بئله عاغىلilarينا گلمير و اينانا بىلمىلر كى بو آد بير تورک- ائرمى شاهىنин آدیدیر. Paruyr "پارویر"دان سونرا "ائرواند" Ervand، "تىقوران" Tiquran و "سابار" Sabar كىمى تورک شاھلارى ائرمىستانا حۆكمىرانلىق ائدىيلر . ائرمىستان-ين بو شاھلار و سولطانلارينين هئچ بىرى ،هىند- آوروپالى سُولولو های- ائرمىلریندن اولمايىب دير. ماراقلى بودور كى ائرمىستان شاهى سابران-ين سركرده سىنinin ده آدی (ائرادان اونجه ٥-جى يوزايللىكىن سونوندا) Embas "اىمباش"ايدى. سابار Sabar آدی و همى ده "اىمباش" Embas آدی ، هر ايکىسى ده قدیم تورک آدلاريندان سايىلir. ائرمىش Embas تورک آدی ، قدیم تورکجه سؤزو "ائم"Em(=ماهير، ايش بىلir، فراتلى) و تورکجه "باش"Baş = باشچى، رهبر، لىدئر) سؤزونون ترکىيەن يارانمیش آدىدیر. سابار Sabar تورک آدینى دا آلبان تورک سولطانى Zober "زوپئر"-ين (ائرادان اونجه ١-نجى يوزايللىكىدە) آدی ايله موقاييسە ئىتمك اولار. "سابار" Sabar تورک شخص آدی تورک سؤزو "ساب"Sab// زاب Zab (سو،دنىز) و تورکجه "آر"Ar(=كىشى،ايگىد، دىلاور،أَرَن) سؤزونون ترکىيەن يارانمیش آدىدیر و كوللىيەتde آنلامى "گمىچى ، سو و دنىز كىشىسى ، دنىز كىمى بؤيوك كىشى ، اوره يى دريا كىمى گئنىش" دئمكدىر. "ائرواند" Ervand ائرمىستان شاهىنин آدی دا اصليندە "اروند"Erband يا "اربند" Erbənd ايمىش. بو ائرمى تورک سولطانىن آدی ، تورکجه "اير" ir // آر er (=كىشى،أَرَن، دىلاور و دؤيوشكىن) و تورکجه "بانات" Banat (او ايالت و يورت كى ئلين بە يى و رئيسى طرفىندين ايداره اولونور) ترکىيەن يارانبىدیر و كوللىيەتde "اولكە نى دولاندىريپ ايداره ائدن كىشى" ،"اولكە نى دولاندىران بئى" دئمكدىر. Er.banat ----> Er.vanat----> Er.vant ----> Er.vand

اگر بو سلطانىن آدینىن ايكىنچى حىصە سى "واناند" vanand سؤزونو، توركلىرىن بىر طاييفاسى كىمى نظرده توتساق ، اوندا بو تورک سؤزونون "واناند طاييفاسىنین أرى" دئمكدىر. لازىمدىر قىيد ائدە كى "واناند" vanand قدیم تورک طايفالاريندان بىرىنinin آدی دير كى ائرادان اونجه ٢-نجى يوزايللىكىلرده ايتىل itil (ولقا Volga) چايى حۆزە سىنەن

"دربند" Dərbənd یولو ایله ایندیکی قارص Qars و "پاسین" Pasin اووالیقلارینا گلیب چیخدیلار. "واناند" Vanand "قارس" Qars ویلاتینین قدیم آنتیک (سلجوقلره قده ر) آدی اولموشدور. ایکی ائرمى سرکرده سی "آرتاشئس" Artases و Zariader "زاریادئر" -ین آنتیک منسوبيتى Q. Qeybullayev قیاس الدین غیب اله یئفه گوره بَلَى دئیل. بو ایکی نفر اسکندردن سونراکى زاماندا ، یونان سُولو سیلئوکیلر Silevkilər دؤولتینین قوللو قوجولارى ساییلیرمیش و ائرادان اونجه ۱۶۰-۱۹۰ -نجى ایللرینده ائرمى ائرواندیتلرینین Ervanditlər حاکمیتینه سون قویدولار و بئله اولدو کى "آرتاشئس" (ائرادان اونجه ۱۶۰-۱۹۰ نجى ایللرده) ، ایلک ائرمى- های شاهى ایدى کى تاختا چیخدى. اونلار آلبان ، آتروپاتئن ، گورجیستان و دیگر اولکه لرین بیر سیرا اراضیلرینی قوپارديب ضبط ائتمکلرى ایله ، Q. Qeybullayev غیب اله یئفه گوره ، بؤیوک ائرمىستان ياراتماغا باشارىلى اولدولار. گورجو مؤلیفی ق. آ. مئلیکیشولى Q.A. Melikişvili بۇ حاقدا يازير کى ، ائرمى حکومتى و چارلیغىنین كۆك و اساسى ، "آرتاشئس" Artașes و "زاریادئر" Zariader طرفيندن اى. او. ۱۹۰ -نجى ایلده قويولدو. ایکينجي "تیقوران"-ین سلطنتى زامانى (ای. او. ۵۵-۹۵ جى ایللرده) بؤیوک ائرمىستان "دؤولتى داغىلماغا باشلادى و آرادان گئتدى. ۵۱ ائرمى- های تاریخچىسى "Y.A. Manandıyan" قىيد ائدير کى ایکينجي تیقوران -ین ايمپراتورلوغو اى. او. ۶۶-۶۹ نجو ایللرده داغىلېپ آرادان گئتدى و ۶۰ -نجى ایللرده حاكمىت ، ائرمىستاندا "پارفييا" -نین آرشاكىدلار Arşakidlər سولاله سىنин آلينه دوشدو. ۵۲ آرشاكىد لرین تورك اولدوغونو ، بۇ سولاله نين آدى و حؤكمانلارينين آدلارى دئيير و بىز ده چوخ درىينىن گئتمك اىسته مىريك . تارىخده بۇ بير آيدىن حقىقتدىر کى تورك دىللى "كيمئر" Kimmer (=كمر //Kəmər قامەر //Qamər //قومئر //Kumar //خومار Xumar) توركلىرى و توركىلى ساك Sak //ساكا خالقى ائرادان اول ۷-۸ -نجى عصرلردن باشلاياراق ايندیکى ائرمىستانين اساس ساكىنلىرى اولموشلار. اگر بۇ دئييلن دوزدورسە ، اوندا اورارتۇ منبع لرین ده ، ايندیکى ائرمىستان اراضى سىنinde توركىلى توپونىملەر ده واردى. اولا بىلر کى ۱۰ شاه يا حؤكمانىن اىچىنده بىرىسى ده ئئيرى تورك و حتى "های" لاردان اولموش اولسون. آما سۆز بوردادىر کى ۱۰ حؤكماندان بىرىسى "های" اولدو ، بس باشقى ۹ تورك حؤكمانىنى نئىلە مَك و كيمىن حسابينا قوياق ؟! اولا بىلر کى ائرمىستان باشقى دؤولت يا ايمپرېيانىن اىستىئمارينا كئچن زامانى ، ايمپرېيا بۇ اولکه نين ايداره ائتمە سىنى ائرمى توركونه گووه ن مەبىب ، بىر ائرمىستاندا ياشايان "های" سرکرده سىنه وئرمىش اولسون کى بۇ دا موقتى اولا بىلر. بئله بىر شرایط لردن ، ايندیکى "های" خالقى يارارلانىب ادعا ائدير کى ائرمىستان بىر

"های" دؤولتی و "های" يوردو دور، حالبوكى بو اورتا دوغو و ياخين دوغو اراضيلىرىنده بونا اوخشار اولايلار چوخ اولوب. گۇرۇرسن بىر اولكە نى بىر ايمپيرىيا آلاندان سونرا ، اونو اۆزونە ساتر اپ ائديب و اۆز اىچىندن حؤكمىران و حاكىم سئچىر ، و گاھدان دا ائله اولور كى ايمپيرىيا باشقا بىر اۆزگە سىنى و يئرلى اولمايان بىر باشقا سويدان و ائتنوسدان اولانى ، همن موستملکىمە باشچى و حاكىم تعىين ائدير كى بونلار ايسىتىمارچى ايمپيرىاليست دۇولتلەر عابىددىر و تورك اولكە سى ائرمنىستاندا او لا بىلسىن كى ایران ايمپيرىياسى طرفىندىن بىر يا ايکى "های" سوپۇندان حؤكمىران تعىين ائتمكە ، ائرمنىستان كىمى تورك اولكە نى ، هىند- آوروپالى و فريگىيا منسوب بىر خالقا باغلاماق و جالاق وورماق اولماز. اما گۇرونور كى او لا بىرلىش و اولوبدور و بو دا تارىخىن آجى بىر اوپۇنلارىنداندیر. ب.ب.پىتروفسكى B.B.Piterovski "اورارتۇ" Orartu آدلى اثرىنده يازىر كى "يالنiz ائرمنىستان خالقى يوخ ، بلکى ده جنوبى قافقا زىن دىيگر بولگە لرىنин خالقلارى دا بىر- بىرىلە باغلەيلىقلارى وار ايدى و بىر كولتور و مدنىيە مالىك ايدىلر و اورارتۇ مدنىيتىندىن چوخلۇ فايدالانىب ، يارارلانمىشلار و ائله گۇرونور كى اورارتۇ خالقىنین دىن و مدنىيى ، اون آسيا اهالىسى ايلە قرابىت و قوهولوغو وارى ايمىش.^{٥٣} داودى لونگ David Long "ايران و ائرمنىستان" آدلى اثرىنده يازىر : "آنتىك آسكى مؤلىفلر دفعە لرلە ائرمنىيلر لە ، مادايىلار (ميدىاليلار) و پارتلارىن عادت- عنعنه لرى و گئىيم لرىنин بىر اولماسينا ايشارە ائدىيلر". استرابو Estrabo مادايىلارى (ميدىاليلارى)، ائرمنىيلرین عادت- عنعنه لرىنин قورو جوسو آدلاندىرىيبدىر. ائرمنى شخص آدلارىنinin پارت طايفاسىنinin و دىلىنinin كۈكوندە اولدوغۇنۇ قىيد ائدىبىدىر.^{٥٤}

"دیاكونو" Diakonov يازىر كى ائ.ا. ۱-نجى مىن ايللىكىدە بوتون اورارتولار ، ماننا و ماد (ميدىا) خالقلارىنى ، "كوتى" Kuti آدلاندىرىيبدىلار.^{٥٥} دیاكونو و فون سۆزونون تصديقىندە لازىمىدىر قىيد ائدە كى "كوتى لر" يا "قوتى لر" ، آن قدىم تورك خالقلارىندان بىرى سايىلەر . اونلار ائردادان اوّل ۳-نجو مىن ايللىكىدە آذربايجانىن موختليف بولگە لرىنده (او سيرادان آرساڭ دا ، آرازبار دا ، بىرده اراضىسىنده ، خالخال شهرى زوناسىندا (آغستافا و آستارا رايونونلارىندا) و جنوبى آذربايغانىن موختليف بولگە لرىنده و عىنى حالدا آنادولونون شرق حىصە سىنده اورارتۇ، ائرمنىستان، هاياسا اىالتى و هىت//هئت لر بولگە سى و زونالارىندا مسكون و ياشايىرمىشلار. كوتى لر اصلينىدە همن آنادولودا بؤيوك اراضىيە مالىك اولان هيت//هئت Hitt (خىت Xitt/ خوت Kutt/ كوت Qutt/ قوت) يا هىتىت Hittit تورك ائتنوسدور و "كوت" Kutt "كوتى" Kutti ، اصلينىدە هيت Hitt // هوت/ خوت Hutt آدىنinin باشقا فونتىك واريانىتى سايىلەر و تام صراتت و آرخابىنلىقلار دئىه بىرلىك كى هوت/ خوت Kutt/ كوت Qutt/ قوت ، هيت Hitt // هئت Hett آدلارى بىر- بىرىنин

فوئنتیک واریانتلارى دير و تارىخدەكى كوتى لر هەن آنادولودا مسكون هەت Hitt / هەيت لردىلر و بىر سوى و بىر كۈكىدىلىر و بىر خالق دىيلار. بو معلوماتلار آچىق آشكارا "فین- اوېقىر" توركلىرىن نسليندن اولان ائرمى تورك خالقينين باشقما سويداش ماد(مېدىا)، ماننا، اورارتۇ، پارت، هەيت تورك خالقلارى اىلە نە درجهدە ياخىن و قان قوهوم اولدوغونو گۈروروك. تارىخى داش يازىلاردا و داش كىتىبە لرىنده "ائىمنىستان" و "اورارتۇ" حاقىندا نە يازىلىپىدىرسا ، ھامىسى فین- اوېقىر تورك سوپىلو ائرمى خالقينا عايىدىر و نە سۆز- صحبت گەڭىرسە، تورك ائرمى يە و تورك يوردو ائىمنىستانى عايىدىر و اونون بالكاندان و آوروپادان گلمە داها دوغروسو "كارپات سира داغلارىندان" گلمە صئرىبيا سوپىلو ھىند- آوروپالى ايندىكى هايلا را هەچ بىر دخلى يوخدور. های- ائرمىلىرىن دىلىنин كۈكۈ "گراپار" Qrapar/Grapar دىلى دير و بو دىل عائىلە سى دە بىز جە كارپات سира داغلارىنین حؤوزه سىنده ياشايان خالقلارا ، او سيرادان "كورواتلارا" Korvat و "صئرىبىالىلارا" Serbiya عايىد اولمالى دير. ائرمى- های قراپار دىلى اصليندە "garp.ar" دير.

Garp.ar سۆزونون ائتمىلولوگىياسى يعنى "گارپلار"، "گارپ خالقى" Garp.ar (karp.ar/Carp.ar/Sarp.ar/Sarb.ar=Serblər) خالقين دىلىنە منسوبدور. ھىند- آوروپالى "گارپ" Garp خالقينين آوروپا اراضىسىنده يېرىشىدە زونا ، داغلىق اراضىدىر و بو اراضىدە يېرىلشن سира داغلارا، قدىم پروتوركلىر (ايلىكىن توركلىر) اوز تورك دىللرى اساسىندا، طېقى آوروپانىن باشقما بولگە لرىنە و توپونىملرىنە آد وئردىگى كىمى، بو سира داغلارا دا گارپات Garpat=Qarpat // كارپات Karpat آدى وئرمىشلر. بىز جە قدىم توركلىرىن اجدادى بو سира داغلارا ، اكتىر حاللاردا قارلى و قارلا اورتولو اولدوغونا گۈره بىر آدى وئرمىشلر. چونكى قدىم توركجە سۆز اولان "قارپات" Qarpat آدى، توركجە "قار" و توركجە "بات"// "پات" (دووار، سىد، بند، حاصار آنلامىندا اولان سۆزلىرىن ترکىيەن يارانىب و كوللىتىدە آنلامى "قاردان ھۆرولموش دووار" ، "قاردان چكىلىميش سىد و حاصار" ، "قارلى دووار ياسىد" و مجازى اولاراق "قارلى سира داغلار" دئمكىدىر. بو سира داغلارىن ھەندۈرىننە و اطراف اراضىسىنده مسكون و ياشايان خالقلاردا ، بو سира داغلارين آدىندا ئەليناراق ، اونلارا سوى آد وئريلىپ و بو كىمى خالقلارдан، بىز صئرب لرى و اوزه لىيكلە ده Korovat كورووات لارى آد آپارا بىلرىك كى ائرمى- های آدلاندىرىدىغىمىز خالق دا بو سира خالقلاردان بىرى دير و چوخ احتىمال وئريلىر كى صئرب- كورووات خالقىندا ئىرىلىپ ، آنادولو اراضىسىنە كۈچ ائتمىش خالق اولسون. بىز جە ائرمى- های دىلىنین منسوب اولدوغو دىل گروپو آدى "قراپار" Qrapar، "كارپات" Karpat سира داغلارى ، "كورووات" Korovat و "صئرب" ائتنوس آدلارى

کؤک باخیمیندان بیر-بیرینه چوخ باغلی بیر ائلەئىنناردیر و هر دئوردو ده تام بير- بيرى ايلە ايلىشكىلىدىر و بيز بئله فيكىرلشىرىيک كى ائرمىنى- هاى دئدىكىيمىز خالقين گىزلى و اوستو قاپالى قالميش سيررى و گىزى بوردا آچىلمىش اولسون و بو خالق دا اوز حقيقى سوى- كؤكونو بولموش اولسون و بوندان بئله اوونون آردىجا گئدip چالىشىين. بورادا بونو اىضاح ائتمە لىيىك كى ائتنوسلار اصىيل و حقيقى آدلارينى، ايلكىن ياشادىيغى توپونىمىندن آلار و بورادا دا صئربلر و كورواتلار اوز ائتنوس آدلارينى همن بو "گارپات" Garpat يا "كارپات" Karpat سира داغلاريندان آليپلار و زامانلا ،لاتين و دىكەر بئرلى آورپا دىللارينين تاثيرى و نفوذو اثريىنده و لاتين دىللارينده بعضى سىلىرىن بير- بيرينه دېيىشمه سى نتيجه سىنده و عىنى حالدا ائرمىنى- هاى دئدىكىيمىز خالقين دىلى و يازى قايداسى اساسىندا و اوز لىيكلەدە صائىتلەر قىيسالدىب ياخ ماماق و ايفا ائتمەمە اثريىنده ، بو دئور د آدین بير- بيريندن فرقلى اولدوغۇنۇ گۈرۈرۈك ، حالبو كى هر دئور د آد دا بىردىر و بير كۆكه و منشائىه مالىكدىلر. "كورروات" Korovat ائتنوس آدى اصلىنده "كورروات" دير Korvat و "ر" دان سونرا او"O ، سونرادان آرتىرىلىپ و بو ائتنوسون كارپات داغلاريندان آلدىيغى آدین پروسئسىنى بئله "Qar.bat" ----> "Xar.vat" ----> "Kar.vat" : ----> "Qar.vat" ----> "Xar.vatiya" . و ايندى صئرب ائتنوس آدینىن كارپات سира داغلاريندان پارانما پروسئسىنى بئله گۈسترمك او لار :

"قارپات" ----> کارپات ----> ("ک" حرفینی لاتینجه "C" حرفیله یازاراق) "Carpat" ----> "سارپات" ----> "Sarbat" ----> "سُربات" // "سُربوت"
Qar.pat" ----> "Kar.pat" ----> ("k" hərfini latincə "C" hərfilə yazaraq)
"Carpat" ----> "Sarpat" -----> "Sarbat" -----> "Srb.at" // "Srb.ut
چوخ احتیمال کی بوراداکی "آت" // "at" سونرا الار قدیم تورک - موغول توپونیمیلرده
کی "او" // "ud" / "آت" // "ut" نظرده تو تولسون و "سُربلر" / "صُرپ لر" آنلامیندا
گلسين. طبیعی کی بو خالقلارین دانیشیدیغی و یازدیغی دیل ده بیر آدا منسوب و همن ائتنوس
آدى داشیباجاق و بو صُربلر ایله کورواتلارین دیلی ده ، "قاربات" (کورواتلاردا : کاربات
کاروات / xarvat / karvat / karbat / کاربات / karbat / سُربات / C(s)erbat / C(k)arbat / ساربات / Sarbat
سربر C(s)erb ----> صُرپ (Serb) دیلی آدلانجاجق و ائرمى- هایلارین "قرایپار" آدلانان
دیلی ایله بیر کۆکدن و منشادندىر. ائرمى- هایلارین "قرایپار" آدلاندىرىقلارى اصليندە
قارپاد" Qarpad یا "قارایپار" Qarpar ايمىش و ايلك "آ" a صائىتىنى سالىپ و آپارىلىپ

۲"ر"دان سونرا یئرلشیریلیب، کی بو صائیتلرین یئر دیشیلمه سی و ساقیط اولماسی، ائرمی-های دیلینین کاراکتئرلریندن ساییلیر. "قارپات" Qarpat ----> "قرپات" Qrapat ----> "قرپار" Qrapar. بئلهکله بیز چوخ احتیمال وئیریک کی ائرمی-های خالقی اصلیندە صئرب- کوروات خالقینین بیر آیریلمیش قولو اولسون کی "کارپات" داغلاری بؤلگە سیندە کؤچرى حیات سورەن بیر اسلو کؤکنلى خالق ایمیش و یا صئرب- کورواتلارین ياخىن قوهوم ائتنوسو اولموش اولسون. بیز بو حاقدا آلدە ائتدیگیمیز احتیمال واريانتلارینى اوخوجويا آچىكلااماك ایستە بیریک. ائرمیستان(ائرادان اول ۷-۶-نجى يوزايل لیكلرده) خالیص بیر تورک دؤولتى و خالقی ساییلیرمیش و بو قئید اولونان زامان، ھله آوروپادان کؤچوب گلمیش "های" خالقىندان (داها دوغروسو کارپات داغلارى بؤلگە سیندەن کؤچوب گلن صئرب- خورواتلار نسلیندن [قيربات Qırbat / كيربات Kırbat / سيربات Sirbat // صيربات] خبر يوخ ايدى و بالكانلارдан آنادولويا گیرمیش آوروپا دىللى آدسیز قالمیش خالق، تورک دؤولتى و اراضیسى ساییلان فريگيادا يئرلشمیش بو آدسیز خالقين، سونرا تورک دؤولتى و اراضیسى اولان ائرمیستان [آسسورجا آرمینى Armini / ائرمینى Ermini : توركجه ائر Er = بیر، يورد، اولكە، اراضى) + "مينى" Minni / "مينى" Er.Minni ماننا تورک اولكە سینىن آسسورجا // آشورجا يازىليش فورماسى) = "Er.Minni" يا "Er.Mini" [] و اورارتۇ Orartu اولكە سینە گلمە لرى، بیزىم بو حاققىندا دانىشىدېغىمیز تارىخدن، ۸۰۰ - ۱۰۰۰ ايل سونرا دير. بو گئرچك آدى بللى اولمايان آوروپا کؤکنلى خالقين، ائرمیستان و اورارتۇ دؤولتىنин اراضىسىنە کؤچمه لرى، ائرادان اول ۵-نجى يوزايللىكە عايىد اولان بير اولاى دير و بونو آرتىق دونيا تارىخشوناسلىق علمى و تارىخ عالىملرى ده اعتىراف و ايقرار ائديرلر و حتى هاي- ائرمىنى تارىخچىلرى ده ايقرار ائديرلر. حالبوکى بیزىم يوخارىدا دانىشىدېغىمیز تورک ائرمیستان، همن آذربايجان- تورک دؤولتى و اولكە سى اولان ، "مانا" Manna و ياخود "مانا" دير و آرتىق بو زامان ھله آوروپا دىللى و آوروپا سوپىلو کؤچرى "های" لاردان هئچ نه خبر يوخ ايدى، و اونلار ائرادان اول سونونجو مين ايللىكىن ايكىنجى يارىسىندان بئلمىھ ائرمیستان(ماننا) بؤلگەسینە کؤچمىھ باشلايىبلار و بیزىم بو ادعامىزى هئراند پاسدىرماجيان Herand Pasdirmaciyan ، "ائرمیستان تارىخى" آدلى اثرينىن ۲۰-نجى صحيفەسیندە ده، تصدىقلە بير و يازىر کى "خالىص ھىند- آوروپا سُويوندان اولان هاي- ائرمى طايفالارينين گلمە سیندن اونجه، ائرادان اول ۷-نجى يوزايللىكىرده، بورادا "خالدى" Xaldi آدىندا يئرلى آوتوقختۇن خالق مسكون و ياشايىردى کى بونلارين اولكە سى "اورارتۇ" Orartu آدلانىردى. ۵۶ "رقىيە بەزادى" اۋز

"فافقار، زاقاقفاریبا و مئزوپوتامیبیادا یاشامیش اسکی ائتنوسلار" آدلی اثربینین ٦٣-نجو صحیفه سینده، یونان آنتیک مؤلیفلری هئروdot و ائودوخوس Eudoxus کیمیارینه ایستیناد ائدره ک یازیر کی ائرمیلر(های- ائرمیلر/ف.ج) ، فریگیادان کؤچوب بو بولگمیه مهاجيرت ائتمیشلر، آمما چاغداش های- ائرمی تاریخچیلری ، او یئرده کی های- ائرمی خالقینین کؤک و منشایی و های- ائرمی خالقینین تشكولو حاققیندا صحبت و موباحیه گئدن ده، چوخلو "فورات" Furat چابی آخاریندا "آرمئنی شوبریا Armeni Shubria (ائرمی شوبریا Erməni Şubria) گروپ خالقینا ایستیناد ائدیب دایانیب دیره نیرلر. بو گروپ خالق ، وان Van گولونون غربینده یئرلشیردیلر. ٥٧ بیزجه چاغداش های- ائرمی تاریخچیلرین بو "آرمئنی- شوبریا" Armeni-Shubria گروپ خالق کونوسونا گیریشیب دیرنماکلری ، بیزیم های- ائرمی خالقینین صئرب- خوروات Serb-Xorvat سُویوندان اولما اذعامیزا ، بیر فاكت و سند کیمی ده یار دیمجیل اولا بیلر. بیزجه دیلچیلیک علمی اساسیندا "R" - "B" R- "B" حرفلرینین "شوربیا" Šurbia (آدیندا ، یئرلرینین دیشیلمه سی قانونونو گؤز اونونه آساق، دئیه بیلریک کی تاریخ علمینده یازیلان "شوربیا" Shurbria آدی ، اصلینده دوزگون اسپئل و تلفظو "شوربیا" Šurbia (آدیندا "آرمئنی- شوربیا" Armini-Surbia و "B" سسلرینین آغیزدا ایفا اولونان زامانی یئرلرینی بیر- بیریله دیشیب و یاخود زامانلا خالق دیائكت شیوه لرینده "R" ، "B" ایله دیشیلیب دیر و سُوندا "آرمئنی- شوربیا" Armini-Şurbia و داها دوغرورو "آرمینی- سوربیا" Armini-Şurbia آدی ، "آرمئنی- شوربیا" Armini-Şubria چئویریلیب دیر.

قارب //Qarb طایفا و ائتنوس آدی) + اوت ut / آت at (قدیم ائتنوس و طایفا آدلارین سونوندا گلن تورکجه- مُغولجا جمع بیلدیرن شکیلچی) = Qarb.at ----> C(k)arb.at ----> C(s)arb.at ----> Sarb.at ----> Sorb.at ----> Sorb.at ----> Serb.at ----> Serb.ja

Qar.bat ----> Kar.vat ----> Xar.vat ----> "Xarvatia" ya "Korvatia"

Qarbia---->Qorbia----> Korbiya----> C(k)orbia----> C(s)orbia ---->
Sorbia-----> Şorbia -----> ("r"- "b" yerlərinin əvəzlənməsilə ilə) Şobria

آچىكلامالاردان، بير سира تارixinin كوسوفلريinin اوزوندن، اورتولموش اورتوكلىرى بير يانا وورا بيله ريك و بيريسي بو كى "كارپات" Karpat سира داغلارينin آدى توركجهدير و بيرده بو كى بو سира داغلارين هنده ورينده و اطراف زونالاريندا ياشاييان آوروپا ديللى و آوروپا سُويلو آبورىگئن خالقلارين دا سۇرى و نسيل آدلارى، ائله بو تورك آدى سира داغلارين آدیندان گؤتورولوب و ايسله نىبدير و اينديكى صئرب لر و گوروات خالقلارى بو سира خالقلارдан ساييلir، يعنى اوئزلرى ديل و سوى باخيمىندان تورك اولماياراق، تورك آدى كارپات سира داغلارينin اطرافيندا گلېپ ساكنin اولوب ياشاديقىلارى اوچون، همن توركجه اورونيم آدینى اوئزلرينه سوى كىمى گؤتوروبىلر. بونا مثال اولاراق آوروپانين بير چوخ خالقلارينin ائتنوس آدلارينى ساييماق اوilar و بونون دا اساس سببى، آوروپا آبورىگئن خالقلارينin، توركىلە موقايسىمەد، اويگارلىقدان چوخ گئريده اولدوقلارىندan و عىنى حالدا آوروپا توپونىملىرنە ايلكىن آد قويمالار، مهاجирت ائتمىش قدىم پروتوتوركler طرفىندن اولدوغوندان ايره لى گلير. بىز بورادان بير باشقىا چوخ اهمىتلى بير حقىقتىن ده اوزوندن و داها دوغروسو بير تارىخى كوسوفون اوزه رينه اورتولموش پرده نى ده، بير كنارا چكىب آتا بيله ريك و او بو كى "كارپات" آدى سира داغلارين اصيل، حقيقى آدینىن و عىنى حالدا اونون اطراف بؤلگە لerde ياشاييان آوروپا سُويلو "صئرب" و "گوروات" (خاروات) و هاي- ائرمى آدلانان خالقىن ائتنوس آدلارينin، قدىم تورك سويلو و تورك ديللى خالقى ساييلان "سارماتلار" Sarmatlar و ياخود "ساورومات"larin Savrumat آدى ايله ايلگىلى و آلينما اولدوغونو دا آله گتىريرىك. بئله نتىجه چىخارتماق اوilar كى سارمات Sarmat توركلىرنin بو اراضىدە مسكون اولوب يئرلشىدىگى زامان، اينديكى كارپات اورونىمىنە ده اوز طايفا و ائتنوس آدینى وئریپ و ياخود دئمك اوilar كى بو سира داغلار، اونون اطرافيندا مسكون اولموش سارمات توركلىرنiden، اوئز آدینى آلب و سونرا دا اونون اطراف بؤلگە سىنده ياشاييان آوروپا آبورىگئن خالقلار و طايفalar دا، همن آدى توركجه اولان سارمات Sarmat داغىنин آدینى، اووزونه سوى آد و ائتنوس آدى كىمى گؤتوروب و يا اونون آدى ايله آدلانىب و تانىنibdir. اينديكى صئرب خالقى، خارواتلار و هاي- ائرمى آدلانان خالق دا، او سира خالقلارдан ساييلir. بىز جه اينديكى صئرب و خاروات ائتنوس آدلارى، تورك سارماتلارin آدى ايله باغلى و بو تورك طايفاسىنinin كارپات آدلانان سира- داغ ايله باغلى و آلينمadiр. بىز جه بو سира- داغىن آدى اصلىنinde سارمات توركلىرنin اونون آتكلىرنinde ساكنin اولدوقلارى

اوچون، بو ائتنوسون آدینى اخذ ائديب، "ساربات" Sarbat يا "ساروات" Sarvat اولموش و سونرا لار قديم آنتىك مولىفلر بو آدى لاتينجه "س=C=S" او لاراق، آدى بو فورمادا "ساربات" Carbat و "سارپات" Carpat قىيده آلييلار. "ساربات" Carbat توركجه ائتنوس آدinin آنلامى اصليندە "آى تانرىنinin يوردو"، "آى تانرىنinin ئوئى"، "آى ئوئى" دئمكدير. هاي- ائرمىلىر و اونلارين سويداشلارى اولان "صىرب"لر و "خاروات"لارين آدinin كؤك و منشايى حاققىندا، داها بير باشقى احتيمالى دا، حتى ضعيف گۈرونمه سىنه رغما، بورادا يئرى گلمىشكىن، سؤيله مه لېيك. بىز بو ائتنوسلارين آد منشايى حاققىندا بئله ده دوشونوروك كى قديم تورك سويلىو خالقلار (پروتotorكلر)، چوخ احتيمال كى "كىريپى" دئييمىز حيوانى، گونشىن بلگە سى و سيمىگە سى كىمى ساييرمىشلار و ئەلمەجە ده بو سيمىگە و بلگە حساب ائتىكىلارى اساسدا بو حيوانا دا "كىريپى" kirpi آدinin وئرمىشلار. "كىريپى" حيوان آدى اصليندە ايکى حىصىمن تشكيلى تاپىپ، "كىر" kir و "بى" bi . "كىر" kir و اونون باشقىا فونتىك واريانتلارى "كور" kor / "قىير" Qır / "قور" Qor / "قىير" Qır، قديم تورك دىللرىندە اود، آتش، گونش آنلامىندا ايشلە نن بير سۆز و تئرمىن سايىلىرىميش و "پى" pi و اونون باشقىا واريانلى اولان "بى" Bi ايسە قديم تورك دىللرىندە "بؤيوك"، "سرور"، "بئى"، "آغا" و "تانرى" آنلامىندا اولان تئرمىن دىير. "بى" Bi اصليندە، همان تورك دىللرەن دىلەنەن "بئىك" Beyk و "بئى" Bey سۆزونون قىىسىمالمىش فورماسى دىير و ايفا زامانى "ب" B، "پ" P يا چئويرىلركن، "پى" Pi فورماسىنا دوشور. دئمە لى قديم تورك خالقلارى ايندىكى زاماندا "كىريپى" Kirpi دئيىگىمiz حئيوانا، اصليندە "قىيربئى" Qirbey و ياخود "كىريپى" Kirby دئييرمىشلار و بو حيوان آدى، تورك ميفولوگىاسى اساسىندا اونا وئريلمىش دىير و قديم تورك دىللرىندە اونون آنلامى "گونش سرورى"، "اود آغاسى"، "گونش شو عاسى سرورى" و "گونش شوعا تانرىسى" و ياخود "نور تانرىسى و سرورى" دئمكدير. (دىرناغ آراسى بونو دا قىيد ائتمە لېيك كى بو توركجه "قىيربئى" Qirbey سۆزونو فارسلار بىزدن آلاراق اونو "قوربئى" // "گربە" فورماسىندا، پىشىك حيوانينا دئيىب ايشلە دىرلر و بونون اۆزو ده آرشدىرماغا دىير كى نئجه اولوب فارسلار بو سۆز و "پىشى" يە و ياخود پىشىكە ايشلە دىرلر) چوخ احتيمال كى او خوجودا بو سوال يارانا بىلر كى نه اوچون و سبب ندىر كى قديم توركلىر، بو "كىريپى" Kirpi حيوانين آدinin، بئله بير ميفيك آنلام داشىيان آد قويىموش اولسونلار؟! جاوابدا دئمە لېيك كى بو حئيوانين فيزيكسل شرايىطى بئله آد قويولماغا سبب اولوبدور. بو حيوانين بدنى (جيسمى) نين يووارلاق و توب فورماسىندا او لماسى، ذئھىنده گونشىن يووارلىغى و دايروى لېينى خاطىرلا دىير و دىگر طرفدن ده، بو حيوانين او زە ريندە

اولان سایسیز دیکنلری(تیکانلاری) ایسه، بیزه گونشین شو عالارینی خاطیر لادیر و هر بیر دیکن(تیکان)، گونشین بیر نور شو عاسی حؤكموندہ دیر. گؤز قاپاغیندان چیخمیش توکلره ده، تورکلر "کیرپیک" دئییرلر و اوونون دا سببی بو توکلرین تیکان کیمی بیز-بیز چیخمالاری و فورمالاریدیر کی "کیرپی" حیوانینین دیکنلرینی(تیکانلارینی) خاطیر لادیر. اینساندا بو اورقانین اصیل آنلامی، ائله همن کیرپی حیوانیندا دئیگیمیز کیمی "گونش شو عاسی تانری سی"، "گونش تانری سی" دئمکدیر، چونکی گوزون کیرپیینین توکلری ده بیز-بیز او لاراق گونش شو عالارینی بیزه خاطیر لادیر و گونش شو عاسینین بلگمی کیمی سایيلا بیلر. بو فیزیکسل سببلره گؤره دیر کی قدیم تورکلر و یاخود اونلارین اولو اجدادلاری اولان پروتوتورکلر بو حئیوانا اوز تورک میفولوگیاسیندان قایناقلانمیش بئله بیر میفیک و بلگه سَل و سیمگه وی "قیربئی" Qırbey (قیربی) و یا "کیربئی" Kırbey (کیربی) آد قویموشلار. حئیوانین بو میفیک آدی، تورکلر واسطه سیله آوروپا کؤکنلى خالقلارین آراسینا دا گئدیب و اونلار دا هرزامانکی کیمی، تورک تئرمینلریندن و آدلاریندان، آنلام درینلیگینه گئتمەن، ظاهیری آنلاملار اوزلاریندن وئریب و همن تورک تئرمین و سۆزو، اوز دىللرى اوچون سۆز و تئرمین کیمی گؤتوروب ايشلدييلر، باخمایاراق کی اونلارین او تورک کلمه سینه اوزلاریندن وئردىگى آنلام، توركجه میفیک آنلامیندان، بئردن گۈيە قدر فرق ائدير. آوروپا دىللى لر بو حئیوان آدینین بیرینجي حىصە سینى يعنى "کير" Kir كومپوننتىنى، "ک" K نى "ه" h يا چئويره رک "ساج توکو" آنلاميندا گؤتوروب ايشله دىيلر.

"کیر" Kir ---> "خیر" Xır ---> "هیر" Hir ---> "ھئیر" Hair

چونکی کیرپی حیوانینین دیکنلری(تیکانلاری)، اینسانین ساج توکونه او خشادیب، و سانکى باش توکو کیمی دیر. هیند- آوروپا دىللى فارس خالقى بو تورک میفیک آنلامى داشبييان "کیرپی" Kir.pi يا "کیرپی" Kir سۆزونون "کير" Kir كومپوننتىنى کی قدیم تورک دىلینده "او، آتش، گونش ايشىغى" آنلاميندا ايشلنلىردى، اونو کیرپی حیوانینین آدینین آنلامى اساسىندا (کیرپىينىن اينه و دىكەنى حساب ائدره ک) اونو اركى لىك جىنسلى اورقانينا او خشادیب ايشلدييلر. فارسلار ايندى ده اركى جىنسلى آلتىنه "کير" Kir دئییرلر، آذربايجان لىلار ايسه فارسلارين بيرينجي سولالەسىنinin قورو جوسو و ايلك شاهلارينا بو سۆزو ايشله دىرلر يعنى آھەنى (ھخامنشى) شاهلىق سولالەسىنinin ايلك شاهينين آدینا "کير" Kir دئییرلر. بىز же بئله احتيمال وئريلير کى گونش تانريچىلىك دئوروندە، تورک طايفالاريندان بيرينين (چوخ احتيمال وئريرىك "کراييت" krayit يا "قراييت" Qrayit تورک طايفالاسى اولموش اولسون کى بىز اونلارى سهو او لاراق "گرايلار" Gəraylar، "گرائى" Gəray كىمی تانيريق و حتى بير نؤو شعر و قوشما آشيق هاوالاريندا دا بو تورک طايفالاسىنinin آدی ايله

باغلى واريمىزدىر كى "گرايلى" Gəraylı كىمى تانيريق) ، تانريسيينين آدى "قيراب" Qırab / "كيراب" Kırab يعنى "گونش تانريسى" آنلاميندا اولموش اولسون. قيراب (او، آتش، گونش)+ "آب" Ab (تانرى) == "گونش تانريسى". بئله فيكيرلشمك اولار كى بو قديم تورك طايفاسى ، آوروپانين اينديكى "كارپات" Karpat سира داغلارينين اطراف اراضيسيينده مسكونلاشىپ و بو سира داغلارا دا اوز انتنيك آدى يا تانريسيينين آدینى وئرمىشدىر و اوندان سونرا بو آددا اراضيده ياشايىان و مسكون اولموش آوروپا كۈكنلى خالقلار دا همن تانريسيينين آدى شرفينه ، او سира داغلارا "قيرپات" Qır.pat // "كيرپات" Kır.pat يعنى "گونش پرست لرین يوردو" ، "او، آتش پرستلرین يوردو" آدى وئرمىشلر. "قير" Qır ، او، آتش، گونش و "بات" Bat ايسيه مرز ، سرحد، يوردو، وطن دئمكدير. بىزجه آوروپا كۈكنلى خالقلار ، قيراب Qırab و ياخود كيراب Kırab توركلىرىنин بو سира داغلارين اطرافينداكى مسكون اولدوقلارى اراضييه، او توركلىرىن آدى و تانريسيينين آدى ايله ايلگىلى ، "قيراب.ار" Qırap.ar و ياخود "قيراب.ار" Qır.pat.ar دا دئيرمىشلر. "آر" Ar ، "ئر" -ين باشقۇ فونتىك واريانتى اولاقا، قديم تورك دىللرىنinde طايما و ائتنوس آدلارى (ائتنونىملرىن) سونوندا ايشتيراك ائده ن سوزدور و گاهدان "يئر" ، "يوردو" ، "وطن" ، "تورپاق" ، "اراضى" و اصيل آنلامدا ميفيك باخيمىندان " المقدس" ، "كوتىسال" ، "قيرمизى گونش" ، "تانرى" دئمكدير. دئمه لى بئله نتيجه چيخارماق اوilar كى "قيراب" Qırap ، "تانرى" دئمكدير. دئمه لى بئله نتيجه چيخارماق اوilar كى "قيراب" Qırap // "قيراب" Qırapt آدى (گونش تانريسيينا تاپان) تورك طايفاسى ، واختىله توركىستان و موغوليستان بؤلگە سىندىن آيرىلىپ (ولا بىلار "كيراييت" Kırayit طايفاسىندان آيرىلان بىر حىصىھ) گلېپ آوروپانين اينديكى "كارپات" Karpat آدلانان سира داغلارينين اطراف بؤلگە لرى و اراضيسيينده يئرلشمىش و مسكون اولوب و اونلارين طايما و تاپىندىقلارى تانرى شرفينه ، اونلارا آوروپالىلار "كير" لار Kırılar يا "خىر" لار Xırılar دئيبىپ و توركلر ده او اراضييه ده توركجه "قرابار" Qırap.ar // "قيرابار" Qırapt.ar يا "قيراب.ار" Kırab.ar // "قيراب.ار" Kırapt.ar دئيبىلر. عىنى حالدا او بؤلگەدە و اونلارين ياشادىغى اراضيده اولان سира داغلارا دا ، اونلارين آدى ايله ايلگىلى "قيرپات" Qır.pat // "قارپات" Qar.pat و ياخود "كيرپات" Kır.pat "كارپات" Kar.pat // دئيبىلپ و آدلانىبدىر. سونرادان گلېپ اورادا و بو توركلىرين اراضيسيينده يئرلشن و مسكونلاشان آوروپالىلاردا ، همن توركجه آدلارى ، سوى و ائتنوس آدى كىمى ده منىمسە يىب ، اوزلرىنه ايشلە دىبىلر و چوخ احتىمال كى آوروپالىلارين او بؤلگە ده ساي لارى و گوجلى آرتىقجا ، توركلىرى باشقۇ يئرلره كۈچورتمەيە باشارميش اولوبلار و چوخ احتىمال كى "كئرت" Kert آداسينا كۈچموش

اولسونلار و بولگىده بير آز قالانلارى دا اوزلرinden دا حل و آسيميلا ائتمىشلار. بىزىم هاى-
 ائرمىيلر ايله صئربىلار و خارواتلارين(كرهواتلارين) بير سويدان و كؤكدىن اولدوغو ادعامىزا
 بو يوخارىدا وئرىدىگىمىز اينفورماسىيالار، يئترلى گورونمه سەدە، يئنە لازىمى قدر بىزى
 هدفە و مقصده ياخىنلاشىرىمىش اولا بىلر. چونكى بو "كىر" Kir و يا "خىر" Xir آدلى
 توركلىرىن طايقا آدى ايله ايلگىلى ، "كىرپات" Kirpat يا "كارپات" Karpat سىرا داغلارى
 آدى ، "كىروات" Kirvat يا "خىروات" Xirvat و "صئرب" Serb يا "صئربىا" Serbia
 آدلى ، آوروپالى خالق و اولكە آدلارى، و همچىنин "قىراپار" Qirapar آدلى دىل قروپو و
 قدىم ائرمى دىلىنىن بو قروپا عايىد اولماسى نىشانە لرىنى و بئله علامتدار پرينسىپلرىن
 اولدوغو و بير- بيرى ايله موقايىسە سى، بىزى بو ادعادا بولۇنماغىمىزا ، سبب اولور و
 گئرىسى تارىخچى اوزمانلارينا دوشور كى بو اىستيقاتى توتوب ، آراشدىرىلىسىن و گئنىش
 سوېيىمە تدقىقاتلار آپارىلىسىن. هر حالدا بو بير تارىخى لايىھدىر و اوزه رىنده ايشلەنە سىنە
 دىر. آوروپانىن ، اوزه للېكلە ده قدىم روما ميفولوكىاسىندا اولان "هىرپى سورانى" Hirpi
 و "هىرپىنى" Hirpini كىمى ميفلار و ميفىك اوبرازلار دا محض بو يوخارىدا
 سايدىغىمىز سۆزلر ايله باagli اولا بىلر كى بو دا ميفولوگ و تارىخچىلىرىن اوزه رىنە دوشور.
 آلت ده لازىمىدىر قىئىد ائدە كى روما ميفولوكىاسىندا "هىرپى" Hirpi سۆزونو، "كىرپى"
 Kirpi حئيوانينا عايىد ائدىلمىر و "قورد" آ(جاناوارا) دئىيلير و بىزجه ده بونون سببى ، بو
 تورك سۆزونون ، اوزون ده داشىدىغى حقىقى ميفىك معناسىندا ايرە لى گلير. چونكى
 "هىرپى" Hirpi ، اصلىن ده توركجه "كىرپى" Kirpi و يا "قىر.بى" Qir.bi دىر و آنلامى دا
 يوخارىلاردا دئدىگىمىز كىمى ، "گونش تانرىسى" ، "اود و آتش تانرىسى" ، "نور و شوعا
 تانرىسى" دئمكدىر و اونا گورە كى تورك ميفولوكىاسىندا "قورد" (جاناوار)، گونشىن بلگە
 لرىندىن و سيموول لارىندان سايىلير، بونون اوچون ده "رومما" ميفولوكىاسىندا "كىرپى" Kirpi
 ، "هىرپى" Hirpi فورماسىندا ، داغدا ياشايان جاناوار آنلامىندا ايشلە نىبىدىر و بو حقىقى آنلامدا
 ايشلەنە سى ، روما ميفولوكىاسىنین هىمىنى و اساسىنى قويان، "سابىنى" Sabini توركلىرىنىن
 اوزىلرى و تورك ميفلارى و تانرىلارىنىن ايشتىراك ائتمە سىندىن ايرە لى گلير.
 هىرپى ---> خىرپى ---> كىرپى ---> C(ك) ايرپى ---> C(س) ايرپى ---> سيرپى ---> سئرب.

Hirpi --->Xirpi//Kirpi ---->Xirbi//Kırbi--->Xarbi//Korbi ---->Xarvi// Korvi

+ (turk-monqol etnos sonluğu şəkilçisi)at== Xarvat//Korvat

هیرپى ----> خیرپى//کيرپى ----> خيرپى//کورپى----> خارپى//کورپى ----> خارپى//
کوروت + (تورك-مونقول ائتنوس سونلوغۇ شكىلچىسى) آت == خاروات//کوروات

Hirpi ----> Xirpi ----> Kirpi ----> Kırp + (türk-monqol etnos sonluğu
şəkilçisi)at == Kırpat ----> Karpat

هیرپى ----> خیرپى ----> کيرپى ----> کيرپ + (تورك- مونقول ائتنوس سونلوغۇ
شكىلچىسى) آت == کيرپات ----> کارپات

Hirpi ----> Xirpi ----> Kirpi ----> Kırpi ----> Qırpi//Qırapi + ar(türk
etnoslarının sonluğunu təşkil edən və həmdə kutsal,müqəddəs Tanrı
anlamında) == Qırpar//Qırrapar

هیرپى ----> خیرپى ----> کيرپى ----> قيرپى//قيرپى + آر(تورك
ائتنوسلارينين سونلوغونو تشكيل ائده ن و همde كوتсал، مقدس تانرى آنلاميندا) ==
قيرپار//قيرپار

يازار : فرهاد جوادى عبدالله اوغلو / اورميه / ۱۰ ایول ۲۰۱۴

قایناقچا

۱ - فرهاد جوادى (عبدالله اوغلو) / "کولتوروموزدە موسکا" آدلی مقالە /
ایران-آذربایجان- اورمیه / ۲۰۱۴ فئورال آبی

۲ - میر علی سئیددوو ، آذربایجان خالقىنин سوی کۆکونو دوشونرکن – ترجمە: ر.شاوانلى ،
اختر نشرى ، تبريز ۲۰۰۶ ، ص. ۴۷-۴۸

۳ - شمس الدين سامي ، کاموس تورکى ، کاپى يابىنلارى ، ايستانبول ۲۰۰۴ ، ص. ۲۴۰

۴ - میر علی سئیددوو ، آذربایجان خالقىنин سوی کۆکونو دوشونرکن – ترجمە: ر.شاوانلى ،
اختر نشرى ، تبريز ۲۰۰۶ ، ص. ۴۷-۴۸

۵ - میر علی سئیددوو ، آذربایجان خالقىنин سوی کۆکونو دوشونرکن – ترجمە: ر.شاوانلى ،
اختر نشرى ، تبريز ۲۰۰۶ ، ص. ۴۷-۴۸

۶ - Markwart ، Jack. Duchesne Guillemin – ۱۹۳۸ ، Leiden ، Wehrot .u.Arang

- ٧ - رشیدالدین فضل الله ، جامع التواریخ ، البرز یایین ائوی - تهران ۱۹۹۴ -، جیلد ۳-جو ، (آیگاگ سؤزوونون ایضاحی) ص. ۲۳۰۹
- ٨ - میرچا ، الیاده ، شامانیسم : Archaic Techniques Of Ecstasy – Tr.By : M.K. Mohajeri – Baskı 3 – Dinler Yayımları – Tehran 2013
- ٩ - قیاس الدین غیب الایئو ، ائسکی تورکلر و ائرمئنیستان ، آذربایجان دؤولت نشریاتی ، باکو ۱۹۹۲ ، پ. ۲۹
- ١٠ - G.A.Kapansian ، خایاسا(هایاسا) - کولیبئل آرمیان - ائرئوان ، ۱۹۴۸ ، پ. ۱۶۳
- ١١ - دیاکونوو ، پرنسپتوريیا آرمیانسکوگو نارودا ، ائرئوان ، پ. ۲۳۵
- ١٢ - قیاس الدین غیب الایئو ، ائسکی تورکلر و ائرمئنیستان ، آذربایجان دؤولت نشریاتی ، باکو ۱۹۹۲ ، پ. ۲۹
- ١٣ - Oscar White Muscarella , The Elighth Campaign of Sargon II , Tr.By : Samad Elliyoun , Ahter Yayınevi , Tebriz 2011 , p.27 : Stephan Kroll , Translated Collected Papers With An Introduction
- ١٤ - شمس الدین سامی ، گؤستریلن کایناک ، ص. ۲۸
- ١٥ - شمس الدین سامی ، گؤستریلن کایناک ، ص. ۲۸
- ١٦ - William G.Doty ,The Times World Mythology,General , London:Times Book,2002,Tr.By Abolghasem Esmailpour,Tehran 2013 , p. 146
- ١٧ - William G.Doty- همن قایناق، ص ۱۵۲-۱۵۰
- ١٨ - The World of the Phoenicians ,pp89-90
- ١٩ - رقیه بهزادی ، قافقاز ، زاقفقازییا و مئزوپوتامییادا یاشامیش اسکی ائتنوسلار ، نئی نشریاتی ، تهران ، ۲۰۰۲ ، ص. ۲۹۱
- ٢٠ - رقیه بهزادی ، همن قایناق،ص. ۲۷۸-۲۷۹
- ٢١ - روقيه بهزادی ، همن قایناق،ص. ۲۷۹

- ۲۲ - روقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۷۹
- ۲۳ - روقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۲۴ - امید عطایی فرد ، خالقلار و سینیرلارین تاریخی و میفولوگیک جوغرافیاسی ، اطلاعات نشریاتی ، ۲-جی باسکی ، تهران ۲۰۰۹ ، ص. ۵۴
- ۲۵ - آرتور کستلر ، خزرلر ، محمد علی موحد ، خوارزمی نشریاتی ، تهران ، ۱۹۸۱
- ۲۶ - آرتور کریستیانسئن ، ایلکین اینسان - ایلکین پادشاه ، ترجمه: J.Amuzgar + آتفصلی ، نوو نشری ، تهران ، ۱-جی جلد ، ۱۹۸۱ ، ۲-جی جلد ۱۹۸۷
- ۲۷ - رقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۲۸ - رقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۲۹ - رقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۳۰ - رقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۳۱ - رقیه بهزادی ، همن قاینات، ص. ۲۸۰
- ۳۲ - آذر باستان ویکی پئدیبا ، آچیق ائنسیکلوپئدیبا "The World of Phonicians ,pp.30-31" - ۳۳
- Dr.Maria Ayvazian –Terzian , "Shared Beliefs and Myths in - ۳۴
İrano_Armanian Texts" (=İran və Erməni mənbələrində olan ortaq miflər və inanclar)səh.145
- ۳۵ - ماریا آیوازیان - تئرزیان، همن یئرده Sabatino Moscati , Near Eastern Mithology , p.66 - ۳۶
- The Face of the Ancient Orient , Anchor Books , Doubleday - ۳۷
& Company, INC., New York, pp.205-206
- ۳۸ - Q.A.Kapantsyan ، خایاسا - کولیبیئل آرمیان ، ائرئوان ، ۱۹۴۸ ، ص. ۱۶۳
- ۳۹ - I.M.Dyakonov ، پرئدیستوریبا آرمیانسکوقو نارودا ، ائرئوان ، ص. ۲۳۵

٤٠ - قیاس الدین غیب الایئو ، ائسکی تورکلر و ائرمئیستان ، آذربایجان دؤولت نشریاتی ،
باکو ۱۹۹۲ ، ص.30-31

٤١ - هئاند پاسدرماجیان The Armrnians ، پ. ۲۰ (ائرمئیستان تاریخی ،
ترجمه : محمد قاضی ، تئران ، ۱۳۶۹ ، س.۱۸. H.Pasdermaciyan

٤٢ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۸

٤٣ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۹

٤٤ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۹

٤٥ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۱۱

٤٦ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۱۲-۱۳

٤٧ - ماریا آیوازیان - تئرزیان ، همن قایناق ، ص.۲۸

Gh.Ma'soumi ,Encyclopedia of Mithology & Ancient Religions of - ٤٨
The World ,VOL 1(a),Sureh Mehr Nəşriyyatı , Tehran 2008 ,p.264

٤٩ - آ. M.Dyakonov ، پرئیستورییا آرمیانسکوقو نارودا ، ائرئوان ، ۱۹۶۸ ، ص.۲۳۷.

٥٠ - موئیسی خورئنسکی ، ۱ - جی کیتاب ، ۲۲-جی فصیل

٥١ - Q.A.Melikişvili ,K Drevney İstori Qruzi , Tibilisi , 1954 ,səh.291

٥٢ - Y.A.Manandyan , O Torqovle i Qorodax Armeni v Svyazi Smirovoy -

Torqovley Drevnix Vremen , Erevan, 1944 ,səh.69

٥٣ - بنياد فرهنگ ایران نشریاتی، تهران

۱۹۶۹

٥٤ - David M.Long داوید ، ایران و ائرمئیستان

٥٥ - آ. M.Diyakonov ، مدادی تاریخی ، ترجمه:کریم کشاورز ، علمی- فرهنگی نشریاتی
تهران ، ۲۰۰۱ ، صیفه ۱۰۳

٥٦ - روچیه بهزادی ، همن قایناق ، ص.۹. ۱۳۹ : یادداشتلار، نو. ۶۲: هئاند پاسدرماجیان

، ائرمنیستان تاریخی، ترجمه: قاضی محمد، ارژنگ نشریاتی، تئهران ۱۹۸۹، ص. ۱۸.
Sirarpie Der Nersessian, The Armenians, Thames and Hudson, U.S.A, P.20

۵۷ - روکیه بئهزادی، همن قایناق، ص. ۶۳.